

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1928.

Andra kammaren.

Nr 19.

Tisdagen den 20 mars.

Kl. 3.30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 13 och 14 innevarande mars.

§ 2.

Herr förste vice talmannen meddelade, att hans excellens herr statsministern tillkännagivit, att han vid morgondagens sammanträde ämnade besvara herr Bodéns interpellation angående vidtagande av åtgärder till skydd i vissa fall för svenska medborgares frihet.

§ 3.

Avlämnades följande Kungl. Maj:ts propositioner, nämligen:

av herr statsrådet *Almqvist* propositionerna:

nr 185, angående uppförande av posthusbyggnad i Vasastaden i Stockholm;

nr 208, angående försäljning av järnvägen från Lidköping till Tun;

nr 211, angående ändrad organisation av väg- och vattenbyggnadsväsendet;

nr 216, angående nedskrivning av postverkets fordran hos förre postexpeditören S. H. F. Palmerantz;

nr 184, angående nybyggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län;

nr 180, angående anvisande av medel för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat i republiken Estland;

nr 181, angående understöd till förre seminarieeleven B. E. L. Hellström;

nr 182, angående pension åt två läroverksvaktmästare;

nr 212, angående landsarkiv för Norrland m. m.;

nr 217, angående lokaler för undervisningen och forskningen i cellulosateknik och träkemi vid tekniska högskolan m. m.;

nr 231, angående vissa i samband med 1927 års skolreform stående frågor; och

nr 240, angående pensionering av besiktningsmän vid exportslakterier och andra enskilda, under offentlig kontroll ställda slakteriinrättningar;

av herr statsrådet *Gärde* propositionerna:

nr 160, angående årligt understöd å allmänna indragningsstaten åt ombudsmannen vid sjömanshuset i Piteå K. A. M. Dynesius;

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 19.

nr 197, angående anslag för budgetåret 1928—1929 till statens provningsanstalt;

nr 198, angående anslag för budgetåret 1928—1929 till drift- och underhållskostnader för statens isbrytarfartyg;

nr 199, angående försäljning av ett område å kronan tillhöriga lägenheten Sandskäret nr 2 i Nedertorneå socken av Norrbottens län;

nr 191, med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 10 mars 1923 med vissa bestämmelser rörande hyra;

nr 192, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 11 §§ i lagen den 12 mars 1886 angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift;

nr 235, med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent; och

nr 193, angående pension åt förra sömmerskan vid Västerbottens regementets intendenturverkstäder Hildur Kristina Emelie Sjögren; samt

av herr statsrådet *von Stockenström* propositionerna:

nr 171, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 20 juni 1924 (nr 225) med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin ävensom av lagen den 27 november 1925 (nr 463) om utsträckt tillämpning av förstnämnda lag, m. m.;

nr 190, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ i lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänst innehavares rätt till pension;

nr 202, angående nedskrivning av vissa från kraftledningslånefonden beviljade lån m. m.;

nr 203, angående viss förlängning av den räntefria tiden beträffande lån från odlingslånefonden till Dragsängarnas invallningsföretag;

nr 206, angående upplåtelse av mark för bosättning åt lappar m. m.; och

nr 241, angående åtgärder för främjande av sparsamhet bland skolungdomen.

Samtliga dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Föredrogos och hänvisades till konstitutionsutskottet följande å kammarens bord vilande propositioner, nämligen:

nr 178, med förslag till ändrad lydelse av § 17 riksdagsordningen; och

nr 183, med förslag till ändrad lydelse av §§ 3 och 9 riksdagsordningen.

Vid nu skedd föredragning av propositionen, nr 172, angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Uppsala stad hänvisades propositionen, i vad den avsåge nedskrivning med visst belopp av statens domäners fond, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Härefter föredrogos var för sig och överlämnades

till statsutskottet Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 173, med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln bebadad framställning om anslag för utförande av vissa byggnadsarbeten m. m. vid flottans station i Stockholm icke kommer att föreläggas riksdagen;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 170, angående försäljning av vissa under vattenfallsstyrelsens förvaltning ställda fastigheter;

till statsutskottet propositionen, nr 179, angående reglering av Mellersta Östergötlands järnvägsaktiebolags i likvidation skuld till staten m. m.; samt

till jordbruksutskottet

dels propositionerna:

nr 186, med förslag till förordning angående visst tillägg till förordningen den 29 juni 1917 angående förbud i vissa fall mot användande av vilseledande varubeteckningar vid handel med födoämnen m. m.;

nr 187, angående anslag för budgetåret 1928—1929 till lantbruksstyrelsen och stuteriöverstyrelsen; och

nr 189, angående förslag till lag om galtbesiktningstvång;

dels ock Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 188, med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln bebådad framställning om anslag för utredning och undersökning rörande åtgärder mot skadegörelse genom Umeälvens och Vindelälvens översvämningar icke kommer att föreläggas riksdagen.

§ 5.

Konstitutionsutskottets härpå föredragna utlåtanden nr 11 och 12 bordlades åter.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 43, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till arvoden och ortstillägg åt viss extra personal i utrikesrepresentationen samt till skrivbiträden vid beskickningar och konsulat.

Den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkändes.

§ 7.

Vidare föredrogs, men blevo ånyo bordlagda statsutskottets utlåtanden nr 44 och 45, bevillningsutskottets memorial nr 20, första lagutskottets utlåtande nr 19, andra lagutskottets utlåtande nr 23 och memorial nr 24, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 3 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden nr 5 och 6.

§ 8.

Herr *Holmdahl* avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 116, angående statsbidrag till kommunala flickskolor m. m.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 459, bordlades.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för förre furiren A. F. Fredriksson och förre korpralen A. E. Andersson från viss ersättningsskyldighet;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till generalmajoren A. F. Hultkrantz för av honom i egenskap av beställningshavare å reservstat erlagda pensionsavgifter;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa förbättrings- och moderniseringsarbeten å äldre undervattensbåtar;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och vissa enskilda personer i Boden;

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Eksjö stad;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Norrköpings stad; och

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Linköpings stad; samt

från bevillningsutskottet:

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 8 juni 1923 (nr 155) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Finland avslutat handelsavtal;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Turkiet avslutat handels- och sjöfartsavtal;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i den vid förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa, i vad angår vissa slag av mattor;

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av § 8 mom. 3 i förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor ävensom en i samma ämne väckt motion; och

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 27 april 1923 angående rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift.

§ 10.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till delar av riksdagsbeslutet:

nr 1, ingress;

nr 2, slutmening;

nr 3, rörande utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesnämnden;

nr 4, rörande förordning med särskilda bestämmelser om avdrag vid 1928 års taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt samt till bevillning av inkomst m. m.;

nr 5, rörande ändrad lydelse av 13 och 25 §§ i lagen för Sveriges riksbank;

nr 6, rörande beredande av rätt för kvinnor att söka och innehava klockarbefattning;

nr 7, rörande lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 april 1926 om inskränkning i rätten till inmutning inom vissa län;

nr 8, rörande lagstiftning om inskränkning av tiden för skörd av lingon;

nr 9, rörande förlängt anstånd med ordnandet av de i 31 § lagen om fattigvården omförmälda anstalter;

nr 10, rörande val av riksdagens justitieombudsman och hans efterträdare;

nr 11, rörande val av riksdagens militieombudsman och hans efterträdare;

nr 12, angående ändring av bestämmelserna rörande gäldande av kostnader för ekonomisk besiktning av löneboställe;

nr 13, rörande ändring i gällande lagstiftning angående fjärdingsmans avlönande m. m.;

nr 14, rörande förslag till kungörelse angående förbud mot utförsel från riket av smidbart järnskrot;

nr 15, rörande ersättning åt nämndemän för med nämndemansuppdragets utförande förenade reskostnader;

nr 16, rörande verkställd granskning av riksbankens styrelse och förvaltning;

nr 17, rörande verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning;

nr 18, rörande verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning;

nr 19, rörande förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror;

nr 20, rörande vissa ändringar i den vid förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa, i vad angår kautschukringar m. m. till motorvelocipeder;

nr 21, rörande lag med särskilda bestämmelser angående avstyckning inom vissa delar av Kopparbergs län; och

nr 22, rörande åtgärder i syfte att göra vissa handlingar i vattenrättsmål lättare tillgängliga.

§ 11.

Till bordläggning anmälades:

bevillningsutskottets betänkande, nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk förlängning av förordningen den 26 juli 1926 (nr 382) angående utförselbevis för råg och vete m. m. ävensom i ämnet väckta motioner; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 1, med anledning av väckt motion angående införande av obligatorisk anmälningsplikt vid konstaterad lungtuberkulos;

nr 2, med anledning av väckt motion angående vidtagande av vissa åtgärder för åstadkommande av ett effektivare bekämpande av olaglig sprithantering; och

nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning m. m. i fråga om begagnandet av cyanväte till förgörande av ohyra och andra djur.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Lundén* under den 21 innevarande mars.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.50 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 21 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Avlämnades följande Kungl. Maj:ts propositioner, nämligen:
av herr statsrådet *Pettersson* propositionerna:
nr 165, angående anslag till hospitalsbyggnader m. m.;
nr 204, angående försäljning av Malmö asyls område m. m.; och
nr 205, angående inrättande av en psykiatrisk klinik vid universitetet i Lund;
samt

av herr statsrådet *von Stockenström* propositionen, nr 210, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Dessa propositioner bordlades.

§ 2.

*Svar å
interpellation.*

Ordet lämnades härefter på begäran till

Hans excellens herr statsministern **Ekman**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Bodén, under hänvisning till ett fall av tvist rörande en persons intagande mot hans vilja å sinnessjukhus, till mig framställt följande spörsmål, nämligen huruvida regeringen hade för avsikt att företaga någon åtgärd, som kunde förhindra, att oförvitliga svenska medborgare berövades sin frihet på sätt som i motiveringen till interpellationen antytts, samt, därest så vore fallet, när det kunde tänkas, att något resultat förelåge i sådant hänseende.

Innan jag ingår på de framställda frågorna, torde det vara lämpligt att i korthet erinra om de bestämmelser, som för närvarande gälla angående sinnessjukas intagande å sinnessjukhus samt deras utskrivning från sådant sjukhus. Bestämmelser härom meddelas i 1901 års sinnessjukstadga.

Vad först angår intagning gäller i allmänhet, att ansökningen eller anmälan härom skall vara åtföljd bl. a. av legitimerad, vid hospitalet ej anställd läkares intyg angående sjukdomstillståndet och läkares därpå grundade omdöme, att den undersökte är sinnessjuk och i behov av hospitalsvård. Detta intyg, den s. k. bilagan A, är grundläggande för bedömandet av frågan, huruvida intagning bör ske eller ej. Avgörandet tillkommer vederbörande överläkare. Ansökning eller anmälan kan göras av någon den sjuke närstående eller av myndighet.

Frågan om en persons utskrivning prövas i första hand av vederbörande överläkare, varefter densamma i vissa fall hänskjutes till hospitalets direktion. Emellertid åligger det jämväl överinspektören för sinnessjukvården att ägna särskild uppmärksamhet åt de å hospitalen intagnas behov av sinnessjukvård, och äger han att i förekommande fall förordna om utskrivning.

Efter dessa upplysningar övergår jag, utan att därmed ingå på det av interpellanten berörda fallet, till besvarandet av interpellantens spörsmål.

De regler, som sålunda gälla beträffande intagande å sinnessjukhus, hava sedan länge ansetts vara i behov av reformering. Den 26 november 1923 framlades av tillkallade sakkunniga förslag till lag om vård av sinnessjuka, i vilket förslag berörda fråga reglerades. Detta förslag befanns emellertid vara i behov av överarbetning. Denna har verkställts av inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga, vilka den 2 juni 1927 framlagt förnyat förslag i ämnet.

I det av sistnämnda sakkunniga sålunda avgivna förslaget till lag om sinnessjuka och om undersökning angående sinnesbeskaffenhet m. m. hava visserligen de bestämmelser i gällande sinnessjukstadga, som avse garanti mot oberättigat intagande å sinnessjukhus, i sak bibehållits väsentligen oförändrade. För *intagning* kräves sålunda i allmänhet en s. k. vårdattest — motsvarande vad som nu kallas bilagan A — vilken alltid skall innefatta förklaring, att den sjuke är i behov av vård å sinnessjukhus. De sakkunniga föreslå emellertid två nya särskilda anordningar till förhindrande av att en person, som enligt nu återgivna regler intagits å sinnessjukhus, *obehörigen kvarhålls* därstädes, till exempel på grund av att den läkare, som utfärdat vårdattesten, därvid begått ett misstag. Den ena av dessa anordningar går ut på att den för sjukvården ansvarige läkaren på sinnessjukhuset skall inom en vecka efter intagningen verkställa läkarundersökning av den intagne och på grundval av denna undersökning pröva, huruvida han verkligen är i behov av vård å sinnessjukhus.

Den andra anordningen innefattar, att den som intagits å sinnessjukhus skall hava rätt att omedelbart påkalla utskrivning, icke blott — såsom för närvarande — hos överläkaren och överinspektören för sinnessjukvården i riket utan även hos en särskild nämnd, den s. k. sinnessjuknämnden, som skulle tillsättas i främsta rummet för prövning av dylika framställningar. Det föreslås också, att utskrivning skall i samma ordning kunna påkallas av förmyndare, god man, make eller anförvant till den intagne eller av den, som har att svara för kostnaden för vården.

Sinnessjuknämnden skall tillsättas av Kungl. Maj:t och bestå av fem ledamöter. Av dessa skall en vara eller hava varit ordinarie innehavare av domarbete, och en skall vara en i sinnessjukvård särskilt kunnig läkare. I fråga om de övriga ledamöterna, vilka skola representera allmän medborgerlig uppfattning, hava några särskilda kompetenskrav icke uppställts. Beträffande samtliga ledamöter förutsättes, att de skola vara personer, vilka på grund av sin övriga verksamhet åtnjuta allmänt förtroende, så att varje misstanke för bristande objektivitet är utesluten.

Slutligen må nämnas, att om någon, som intagits på sinnessjukhus, tillkännager, att han icke anser sig vara i behov av vård därstädes, han enligt förslaget skall äga att genom den ansvarige läkarens försorg erhålla meddelande om den rätt att påkalla prövning av frågan om det berättigade i kvarhållandet, som enligt förslaget tillkommer honom.

En viss ytterligare garanti mot obehörigt kvarhållande ligger också i vad förslaget innehåller därom att vederbörande utskrivningsmyndighet skall vara befogad att vid domstol låta anställa förhör med personer, som kunna antagas äga kännedom om den intagne. Dylikt förhör skall avse omständigheter av betydelse för bedömandet av frågan, huruvida den intagne är i behov av vård å sinnessjukhus. Denna bestämmelse åsyftar tydligen att förebygga, att oriktiga uppgifter angående den intagne bliva utslagsgivande för utskrivningsmyndighetens prövning.

De lagförslag, vari nu återgivna bestämmelser ingå, hava varit utremitterade till yttrande av ett stort antal myndigheter. I en del av de inkomna

Svar å
interpellation.
(Forts.)

yttrandena framställdes anmärkningar i olika hänseenden mot förslaget, och ganska vitt skilda meningar kommo till synes angående lämpligaste lösningen, bland annat av förevarande fråga. Detta föranledde, att man fann ärendet böra ånyo övervägas från olika synpunkter. I anledning härav har det icke låtit sig göra att för innevarande riksdag framlägga lagförslag i ämnet. För ett uppskov därmed talade också den omständigheten, att lagförslaget och den del av regleringen av sinnessjukväsendet, som är av administrativ natur, böra behandlas i nära sammanhang med varandra men att förslag i sistnämnda hänseende ännu icke framlagts av de sist tillkallade sakkunniga. Emellertid är att vänta, att det arbete, som ännu återstår, skall kunna så bedrivas, att förslag till nya bestämmelser i det interpellationen berörda ämnet skall kunna föreläggas 1929 års riksdag.

Härpå yttrade:

Herr **Bodén**: Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra mitt tack för det svar, som jag erhållit på mina frågor.

Varför jag gjort denna hänvändelse till regeringen är därför att jag alltid blivit smärtsamt berörd, då någon sådan här interneringshistoria genom pressen kommit till allmänhetens kännedom. Av svaret framgår, att i den sakkunnigutredning, som föreligger, de nuvarande bestämmelserna, när det är fråga om att internera en person, i stort sett skulle bli oförändrade. Förbättringar skulle komma till stånd endast i sådana fall, där det är fråga om att frigiva någon, som en gång blivit internerad. Jag förstår mycket väl, att det kan vara svårt att lagstifta på detta område, men jag anser ändå, att det är fullkomligt nödvändigt, att någon ändring kommer till stånd även rörande de fall, där det är fråga om att internera en person.

Jag har i min interpellation endast omnämnt det senaste interneringsfallet, fallet Feron, men detta är ju blott ett av de många, som förekomma. Lyckligtvis hade denne man vänner, som kunde hjälpa honom undan släktingarnas förföljelser, men det är tyvärr icke så lyckligt ställt för alla. Och trots att denne man kom undan sina förföljare, är det icke något uppbyggligt skådespel att få se, huru oförvitliga svenska medborgare måste fly ur landet på grund av att det finns en lag, som bestämmer, att en enda person utan dom och rannsakan kan beröva en annan hans frihet. Det behövs ju bara ett intyg av en läkare, sak samma vilken, om att en person är sinnessjuk, så kan personen i fråga utan vidare berövas sin frihet. Andra personers omdöme gäller ingenting, fastän dessa kanhända känt och känna personen sedan år och decennier tillbaka och icke funnit något egendomligt hos honom. En läkare är ju ändock bara en människa och ingenting annat, och de flesta av dem äro som vi andra endast svaga och ofullkomliga människor. Och även om de flesta läkare äro präktiga och ansvarskännande människor, så finns det likväl bland denna kår liksom bland alla andra åtskilliga mindervärdiga individer, som för snöd vinning kunna förmås att göra nästan vad som helst, och det är mot dessa, som samhället bör skydda sina medborgare. Att taga livet av en människa är ju något ohyggligt och därför belagt med högt straff — och detta med rätta — men att levande begrava en människa är ju ännu ohyggligare. Men en sådan handling kan gå strafffri. Det skall säkert anmärkas mot detta, att våra sinnessjukhus äro så väl ordnade och skötseln där så mönstergill, att ett sådant uttryck som »levande begravas» är oriktigt. Ja, det skall villigt erkännas, att våra sinnessjukhus äro mycket väl ordnade och vården där den bästa tänkbara. Men icke förty anser jag, att om en frisk människa inspärras på dårhus som sinnessjuk, kan en sådan handling betecknas som att levande begravas. Det kan icke gå av för mindre.

Det är ju också egendomligt, att ett sådant oeffterrättlighetstillstånd kan få vara rådande år ut och år in, utan att något vidare åtgöres från statsmakternas sida för att råda bot för det onda. Men det är nog inte bara de enstaka fall, som genom tidningspressen komma till allmänhetens kännedom, det här gäller. Det finns, efter vad man kan förstå, många liknande fall. Jag har fått en hel del brev från olika håll i landet, som bära vittne därom, och som synas tyda på att en lagändring härvidlag är nödvändig. En filosofie doktor, som nu är 86 år gammal, skriver, att han kan inte beskriva, huru glad han blev, då han fick se interpellationen, och han hoppas, att något nu skall kunna göras mot det oeffterrättlighetstillstånd, som råder. En annan skriver, att han varit internerad, vilket gjordes av en ung läkare, och endast genom en rådig sjuksköterskas ingripande blev han fri. Då denna sköterska en tid skött den s. k. sjuke och icke på något sätt märkt något egendomligt hos honom, tillkallade hon en äldre läkare, och efter undersökning förklarade denne, att något slags sinnessjukdom icke förelåg utan något helt annat, och mannen blev fri. »Men», säger han, »under tiden hade min egendom så vanvårdats, att omkring hälften försvunnit. Och», tillägger han, »detta hade väl gått an, men de lidanden, som jag fått utstå under interneringstiden, de sakna all beskrivning.» Han hade tänkt stämma läkaren, som internerat honom, men hans advokat avrådde honom bestämt, emedan ingen kommer till rätta med någon läkare.

Av detta kan man tydligt se, att det är alldeles nödvändigt att på något sätt trygga rättssäkerheten, så att icke snikna släktingar och snart sagt vem som helst skola kunna styra om, att en oförvitlig människa inspärras och berövas sin frihet. Vårt land gör ju anspråk på att i humanitärt hänseende kunna tävla med vilket annat land som helst, men det synes brista betydligt, när humaniteten skall tillämpas. Om jag inte är fel underrättad, så torde vårt land vara det enda i Europa utom Balkanstaterna, som har en så efterbliven och föråldrad lagstiftning på detta område.

En annan sak, som förefaller mig egendomlig, är, att en sådan förment sinnessjuk genast kan beredas plats å ett sinnessjukhus, under det att en del av de olyckliga sinnessjuka, som verkligen behöva vård, kunna få vänta ett par, tre år för att få plats. Att det måtte vara något på tok kan knappast råda tvivel om. En framstående norsk jurist, som säger sig mycket väl känna till det sätt, på vilket en del läkare undersöka en människas sinnesskick, skriver därom följande: »En äldre, strävsam borgare känner behov att ge bort något av sin mödosamt hopbragta förmögenhet. Snikna arvingar, som redan gjort beräkning på det väntade arvet, kunna omöjligen tänka sig, att detta är fullt normalt, och för att visa sin egen värdighet att som ömma släktingar få säkerställa sina arvsanspråk vända de sig till en av de läkare, som hela Stockholm vet alltid står till tjänst att mot god betalning förklara en människa sinnessjuk. Saken ordnas lätt. En morgon — låt oss säga klockan 5 — anlända de sakkunniga, åtföljda av en sinnessjukvårdare. Offret väckes, och medan denne halvvaken och förskrämd gnuggar sig i ögonen, rabbla de sakkunniga upp: 'Vad heter kronprinsens tredje son?' Intet svar. 'Vilken datum ha vi i dag?' Intet svar. 'Vad heter kungens farbrors far? Drottningens morbrors syster?' O. s. v. Och då offret möjligen anmärker, att han ej umgås i dessa kretsar och helt naturligt icke har något intresse av hela frågeställningen, dekretera herrarna: 'Sinnessjuk!' Vårdarna tillkallas, och offret föres bort med makt.»

Möjligen är denna skildring något överdriven, men den lämnar dock en blytbelysning över en del läkares lättvindiga sätt att undersöka. Enligt uppgifter har ju t. o. m. hänt, att läkare förklarat en person sinnessjuk utan att ens hava sett den, det gäller. Ja, med sådana undersökningsmetoder är det väl troligt, att mycket få av vårt lands medborgare skulle hålla måttet av klokhet ur

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

läkaresynpunkt. Jag tror, att samhället bör vara på sin vakt och skydda medborgarna för sådana människor; de tåla tydligen icke att ha för stor makt.

Den nämnd, som i sakkunnigebetänkandet är föreslagen, och som skulle bestå av en läkare, en domare och tre andra personer, anser jag vara ett gott uppslag, och i synnerhet den bestämmelsen, att denna nämnd skulle ha rättighet att påfordra vittnesförhör med personer, som känna den internerade. Det synes mig, som om även, när det är fråga om tvistiga fall vid internering, lekmanas omdömet borde få komma till sin rätt. Det vore icke mer än billigt och tillbörligt. Jag vill därför hemställa till regeringen att söka göra något även i detta avseende, så att rättssäkerheten blir mera tryggad i landet, än vad nu är fallet.

Fröken **Wellin**: Herr talman! Enär jag tidigare varit i tillfälle taga del av det omnämnda sakkunnigeförslaget, då jag deltagit i yttrande över det samma, ber jag vid detta tillfälle få säga några ord.

Jag vill då först uttrycka min glädje över det uttalande, som hans excellens herr statsministern fällde, nämligen att det senaste sakkunnigeförslaget är föremål för en ny överarbetning. Jag hoppas nämligen att en sådan överarbetning kommer att resultera i ett förslag, som är lika objektivt, sakligt och väl avvägt, som förslaget till lag för vissa av kommuner och landsting drivna sjukhus och förslaget till sjukhusstadga visat prov på. I likhet med hans excellens herr statsministern skall jag *alldeles gå förbi* det av herr Bodén påtalade speciella fallet. Men då hans interpellation rör sig i så pass allmänna ordalag, som den gör, anser jag, att några reflexioner över densamma här kunna vara på sin plats.

Jag vill då först säga, att jag ömmar lika mycket som herr Bodén för de sinnessjuka eller för sinnessjukdom misstänkta personer, som bli internerade på sinnessjukhus utan att egentligen behöva vara det. Men lämnande åt sidan, som sagt, detta påtalade fall, skall jag be att få meddela, att jag från fullt autentiskt håll fått den uppgiften, att sedan trettio år har icke kunnat påvisas, att någon person här i vårt land varit utan laga skäl internerad i något sinnessjukhus. Jag tror, att det är ett besked, som talar tillräckligt tydligt för att man icke behöver gå så hårt fram och göra sig skyldig till sådana överdrifter i omdömet om såväl läkare som sinnessjukhusvården, som herr Bodén gjort. Jag måste inlägga en bestämd protest emot att för starka uttalanden i dylik riktning fälls från en plats som denna. Men när jag gjort detta, vill jag säga det, att naturligtvis är det en skyldighet för samhället att se till, att inga som helst övergrepp få ske. Det är jag fullkomligt ense med herr Bodén om. Men jag vill vidare säga, att jag kan icke lägga upp problemet så ensidigt, som herr Bodén gjort. Jag vill i likhet med herr Bodén skydda den sjuke från att utan tillräcklig anledning bli internerad på sinnessjukhus (vilket emellertid i och för sig innebär, att han kommer i åtnjutande av en sakkunnig vård), men jag vill även skydda honom i fråga om hans egna gärningar. Och jag vill göra gällande, att samhället har alldeles lika stor skyldighet att skydda den sjuke i det avseendet som att skydda honom från att icke bli orättvist internerad på sinnessjukhus. Man måste skydda honom i fråga om hans gärningar gentemot sig själv, moraliskt och fysiskt och, jag vill tillägga, även ekonomiskt. Är han i sådant tillstånd, att man icke är fullt säker på att han är herre över sina göranden och låtanden, då är det samhällets skyldighet, såväl gentemot andra människor som gentemot honom själv, att ge det skydd han behöver. Han kan skada andra människor, och han kan skada sig själv. Och jag vill säga, att i fråga om det ekonomiska kan han också under periodiska anfall av sinnessjukdom göra sig skyldig till handlingar, som han själv skulle vara den förste att ogilla, när han blivit fullt återställd. Jag tror, att vi ha tillräckligt många bevis för huru en sinnessjuk kan skada andra män-

niskor, och icke bara skada utan också taga andras liv. Här kommer om ett par dagar att behandlas en motion, som till sitt syfte är mycket beaktansvärd. Den avser att giva skydd åt människor emot användning av cyanväte. Men jag tror, att jag kan stå för det uttalandet, att här i vårt land hava flera människor fått sätta livet till på grund av sinnessjukas angrepp, än vad fallet varit vid cyanvätebehandling. Det är en sida av saken, som jag ber den ärade interpellanten lägga på hjärtat, ty det är givet, att i alla dessa avseenden har samhället samma skyldighet att skapa garantier, men jag måste då säga, att garantierna få icke vara präglade av den misstro gentemot den för sjukvården ansvarige läkaren, som enligt min uppfattning framkommit såväl i herr Bodéns uttalande som delvis också i de sakkunnigas förslag. Av dem uttalades, att allmänhetens ställning är det huvudsakliga skälet varför man skulle komma med detta förslag om sinnessjuknämnd. Det skulle bero på, att det bland allmänheten finnes misstro mot den nuvarande ordningen. Jag måste säga, att det är icke sådana känslor, som böra vara avgörande för bedömandet, huruvida det behövs en förändring eller icke, utan det bör vara saksak. Och jag vill då peka på, att enligt den nuvarande ordningen har en sinnessjuk tillfälle att göra framställning hos Kungl. Maj:t, hos ledamot av statsrådet, hos justitiekansleren och hos justitieombudsmannen. Han har ovillkorlig rätt att göra sådana framställningar, och då tror jag icke, det är så stor fara, för att han skall förbli orättvist internerad. Det är detta förslag till sjukhusnämnd, som jag för min del anser vara tillkommet litet för mycket på grund av tillmötesgående mot en allmän mening, som är inne på orätt väg; ty den allmänna meningen är gripen av skräck från gamla tider i fråga om behandlingen på sinnessjukhus. De äro icke interneringsanstalter eller fängelser eller gravar, till vilka levande människor dömas för livet, utan de äro vårdanstalter, präglade av samma humanitära läggning som vidlåder våra sjukhus för kroppssjuka.

Däremot är det ett förslag bland de sakkunnigas många olika paragrafer, som jag för min del ber att få framhålla såsom synnerligen välgörande och nyttigt, och det är rätten för en människa, som är psykiskt nere och uppriven att själv kunna begära att bli intagen på sinnessjukhus. Härigenom likställas sinnessjukhus med sjukhus för kroppsligt sjuka. Det är många som lida av depression och själva förstå att bedöma, att de äro i behov av sakkunnig vård. I sammanhang med denna sinnessjuknämnd talas det om, att det skulle skapas en myndighet, till vilken sinnessjuka kunna antagas hava fullt förtroende. Jag kan icke underlåta att i det sammanhanget fråga, huru länge har den sinnessjuka detta förtroende? Jo, till dess denna nämnd nödgas avslå en framställning, om att bli utskriven från hospitalet, — jämnt så länge! I och med det att han får ett nej har han icke längre mera förtroende för den nämnden, än han har för de myndigheter, som nu handlägga sådana ärenden.

Sedan sades det, att även representanter för den allmänna uppfattningen, eller hur uttrycket lydde, skulle utses till ledamöter i denna nämnd. För min del måste jag säga, att jag avundas icke de människor, som skulle få ett sådant uppdrag. Ty när de personer, som satt till sin livsuppgift att studera det mänskliga psyket i sjukligt tillstånd, hava svårt att fatta position i en hel del fall, hur i all rimlighets namn skulle då en vanlig människa lättare kunna göra det? Och det är ju så, att en sinnessjuk kan verka lika klok som vilken annan som helst. Det kan vara på en enda punkt som det brister, och om den punkten icke kommer på tal med vanliga människor, så saknar man möjlighet att bedöma, om han är sinnessjuk.

Så talade herr Bodén om, att många läkare utfärda attester utan att hava sett en person. Är det så att sådant förekommer, är det att beklaga, men jag tror, att det är mycket sällan att så sker. Jag för min del har däremot sett

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

hur mycket arbete en läkare kan lägga ned på avfattandet av dessa inlagor, som fordras. Herr Bodén uttalade strax därefter alldeles reservationslöst förtroende för sinnessjuknämnden i fråga om dess arbete. Vad sägs då i sakkunnigutlåtandet sid. 81 om paragraf 36? Jo, det säges, att »med den organisation sinnessjuknämnden enligt förevarande förslag erhållit måste den väsentligen komma att bygga på skriftligt material». Då frågar jag: Vad är skillnaden mellan det herr Bodén här fördömt och det som han förordar? Jag anser, att det bör vara en grundlig undersökning av en läkare, som det är föreskrivet i lagen, och i de flesta fall göres också en sådan, men om en läkare på grund av andra läkares utlåtande sätter sig att skriva ett intyg, att han anser den och den personen vara sinnessjuk, så har han säkrare utgångspunkter för att göra detta och större förmåga att bedöma det material han använder, än vad lekmän inom en sinnessjuknämnd kunna hava. Det är bara detta jag vill konstatera.

Till slut ber jag att få nämna, att till de sakkunnigas utlåtande är fogat ett uttalande, en reservation, av en av de sakkunniga, fil. dr Sigurd Hansson. Vad han yttrar i reservationen om behandlingen av sinnessjukvårdsmål inför offentlig domstol är värt allt beaktande, ty vi måste dock komma ihåg, att det är synnerligen ömtåliga och grannliga och intima förhållanden, som här komma att läggas på bordet, och att om en människa, som där skall tala, icke fullt behärskar sitt psyke, kan hon komma att göra sig skyldig till sådant som hon, om hon blir frisk och sund, sedan bittert ångrar. Jag tror det vill till, att vi med yttersta grannlagenhet taga på dessa frågor.

Herr Pehrsson i Göteborg: Herr talman! Jag har icke kunnat underlåta, då jag hörde det sista yttrandet, till vilket jag för övrigt i dess förutsättningar i mångt och mycket kan instämma, att ge ett litet bidrag till denna debatt. Jag är tacksam för den utsikt, som här givits av hans excellens statsministern, att ett förslag kommer att framläggas. Jag har icke alls någon önskan eller lust att söka komma vår mycket aktade läkarekår till livs, men jag vill erinra om, att vi hava dock haft sådana fall under den allra senaste tiden, att det uppstått ett starkt misstroende, och jag tror det är nödvändigt att det ordnas så att varje anledning till detta misstroende häves. Jag skall här be att få framföra den synpunkt, som för mig varit avgörande, och det är den, att när man får beröring med dessa, som stå på gränsen, dessa höggradigt nervösa människor, där det kan vara endast ett steg över till sinnessjukdom — och vi präster få mycket ofta beröring med dessa svåra gränsfall — kan man iakttaga, att det är en omständighet som utgör det allra svåraste hindret för verkligt tillfrisknande, och det är, att de frukta för en internering, medan de ännu äro friska, en internering med alla dess rättsföljder, mot vilken de icke kunna värja sig. Hade ni, mina herrar och damer, sett den ohyggliga ångest, som kan gripa en sådan människa inför just denna tanke, skulle ni vara alldeles ense med mig om, att det är nödvändigt att vi dock försöka att så ställa och ordna det, att detta moment i deras sjukdomsliv får någon motvikt genom att de hava visshet om, att de kunna få sin sak behandlad icke endast på det sättet som hittills skett, utan under sådana former, att t. o. m. varje misstanke om godtycke är avlägsnad.

Jag har velat säga detta för att ett ord även från annat håll och från andra synpunkter skulle bliva sagt här under debatten.

§ 3.

Herr statsrådet Thyren avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 200, angående årligt understöd å allmänna indragningsstaten åt fängelse-läkaren Adolf Efraim Strömstedts änka Gerda Maria Katarina Strömstedt;

nr 201, med förslag till lag om trafikförsäkring å motorfordon m. m.:

nr 232, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 2 och 3 §§ i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;
nr 233, angående anslag till regeringsrätten;
nr 209, angående anslag till kommunikationsdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli; och
nr 215, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon.

Nämnda propositioner bordlades.

§ 4.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 185, angående uppförande av posthusbyggnad i Vasastaden i Stockholm;
nr 208, angående försäljning av järnvägen från Lidköping till Tun;
nr 211, angående ändrad organisation av väg- och vattenbyggnadsväsendet;
nr 216, angående nedskrivning av postverkets fordran hos förre postexpeditionen S. H. F. Palmerantz;

nr 184, angående nybyggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län; och
nr 180, angående anvisande av medel för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat i republiken Estland;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 181, angående understöd till förre seminarieeleven B. E. L. Hellström; och

nr 182, angående pension åt två läroverkssvaktmästare;

till statsutskottet propositionerna:

nr 212, angående landsarkiv för Norrland m. m.;
nr 217, angående lokaler för undervisningen och forskningen i cellulosateknik och träkemi vid tekniska högskolan m. m.; och
nr 231, angående vissa i samband med 1927 års skolreform stående frågor;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 240, angående pensionering av besiktningsmän vid exportslakterier och andra enskilda, under offentlig kontroll ställda slakteriinrättningar; och
nr 160, angående årligt understöd å allmänna indragningsstaten åt ombudsmannen vid sjömanshuset i Piteå K. A. M. Dynesius;

till statsutskottet propositionerna:

nr 197, angående anslag för budgetåret 1928—1929 till statens provningsanstalt; och

nr 198, angående anslag för budgetåret 1928—1929 till drift- och underhållskostnader för statens isbrytarfartyg;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 199, angående försäljning av ett område å kronan tillhöriga lägenheten Sandskäret nr 2 i Nedertorneå socken av Norrbottens län;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 191, med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 10 mars 1923 med vissa bestämmelser rörande hyra;

nr 192, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 11 §§ i lagen den 12 mars 1886 angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift; och nr 235, med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent;

till bankoutskottet propositionen, nr 193, angående pension åt förra sömmerskan vid Västerbottens regementes intendenturverkstäder Hildur Kristina Emilie Sjögren;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 171, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 20 juni 1924 (nr 225) med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin ävensom av lagen den 27 november 1925 (nr 463) om utsträckt tillämpning av förstnämnda lag, m. m.;

till bankoutskottet propositionen, nr 190, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ i lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänstinnehavares rätt till pension; samt

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 202, angående nedskrivning av vissa från kraftledningslånefonden beviljade lån m. m.;

nr 203, angående viss förlängning av den räntefria tiden beträffande lån från odlingslånefonden till Dragsängarnas invallningsföretag; och

nr 206, angående upplåtelse av mark för bosättning åt lappar m. m.

Härefter begärdes ordet av herr **Grapenson**, som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att motionstiden beträffande den kungl. propositionen nr 206 måtte utsträckas till det plenum, som infaller näst efter 20 dagar från den dag propositionen avlämnades i kammaren.

Denna hemställan bifölls.

Slutligen föredrogs och remitterades till statsutskottet propositionen, nr 241, angående åtgärder för främjande av sparsamhet bland skolungdomen.

§ 5.

Herr *Holmdahls* på kammararens bord liggande motion nr 459, som nu föredrogs, överlämnades till statsutskottet.

§ 6.

Vidare föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 21 och andra kammararens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 1—3.

§ 7.

Ordet begärdes nu av herr **Rydén**, som yttrade: Jag hemställer, att motionstiden beträffande den kungl. propositionen nr 231 måtte utsträckas till det plenum, som infaller näst efter 20 dagar från den dag propositionen avlämnades i kammaren.

Denna hemställan bifölls.

§ 8.

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.

Till avgörande företogs nu konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion angående kyrkomötets lagstiftningsrätt m. m.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 46, hade herr *Hallén m. fl.* före-

slagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt återupptaga de av riksdagen begärda utredningarna angående kyrkomötets lagstiftningsrätt och angående utvidgad lekmanrepresentation inom kyrkan, i vad rörde såväl stiftens representation och stiftstyrelserna som ock grunderna för kyrkomötets sammansättning, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en dylik utredning kunde föranleda.

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herr *von Geijer*;

av herrar *Gustav W. Hansson, Hallén* och *Fast*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville i anledning av förevarande motion besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt återupptaga de av riksdagen 1920 och kyrkomötet 1925 begärda utredningarna angående kyrkomötets lagstiftningsrätt och angående utvidgad lekmanrepresentation inom kyrkan samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda; samt

av herr *Engberg* beträffande motiveringen.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hallén**: Herr talman, mina damer och herrar! De frågor, som vår riksdag i regel har att behandla, omfatta helt naturligt efter den allmänna struktur och prägel, som man kan konstatera i vårt svenska samhälle, huvudsakligen spörsmål utav ekonomisk eller politiskt ekonomisk natur. Det kan därför icke undvikas, att när någon gång här i kammaren förekomma spörsmål av den art som det här föreliggande, sådant uppkallar vissa reflexioner hos en och annan. Den ene kanske tycker, att sådana önskemål som röra sig på det kyrkliga eller religiösa gebitet äro något som riksdagen knappast är rätt forum att behandla. En annan kanske saknar fullständigt intresse — på grund av t. ex. sin egen livsföring — för de spörsmål, som avses med här berörda yrkanden. Men jag vågar likväl, herr talman, påstå, att för hela vår uppfattning om de sociala och ekonomiska spörsmål, som äro de dominerande i vår lagstiftning, är det ingalunda oviktigt att göra sig den frågan: av vilka former betjäna sig de andliga krafter, det andliga liv, som finnes inom en nation? Jag anser det därför ingalunda vara en överflödssak utan helt enkelt en nödvändig åtgärd för lagstiftningen att se till, att även det stora kulturområde, som vi benämna det religiösa, blir föremål för dess ständiga aktgivande och att den så att säga modernisering, den allmänneliga demokratisering, som på övriga verksamhetsområden i samhället under de sista årtiondena utförts, också får komma till sin rätt på detta område.

Nu har, som kammaren behagade se, vi motionärer i denna fråga egentligen icke kommit med någon större nyhet. Vi ha påyrkat, att de utredningar, varom såväl 1920 års riksdag som 1925 års kyrkomöte förenade sig men som avbröts vid den s. k. stora kommittéslakten år 1923, måtte återupptagas. Vi erinra oss vad det var som riksdagen egentligen petitionerade om. År 1920 biträdde den ett yrkande av herr Engberg, att kyrkomötets lagstiftningsrätt — och närmare uttryckt: dess vetorätt — skulle upptagas till en utredning, eventuellt i syfte att helt avskaffa vetorätten och ersätta den med en rätt att avgiva utlåtanden eller påminnelser överhuvud taget. Riksdagen gick efter mycket livliga och skarpa debatter, icke minst i denna kammare, med på detta utredningsyrkande. Vid samma 1920 års riksdag biträdde riksdagen en motion av mig, vari begär-

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

des vissa ändringar i demokratiseringssyfte beträffande kyrkomötet och dess representation. Närmast gällde det en utredning, huruvida man borde införa direkta val av lekmannaombud, men såväl konstitutionsutskottet som riksdagen utvidgade framställningen till att även avse utredning om ett utökande av lekmanrepresentationen överhuvud inom kyrkan. Om dessa ting enade sig som sagt 1920 års riksdag. Sedan då Kungl. Maj:t, såsom tillbörligt var, satt i gång dessa utredningar och de hade pågått en tid, avstannade de som bekant på grund av den s. k. Thorssonska kommittéslakten. År 1925 hemställde så kyrkomötet, att dessa avbrutna utredningar måtte återupptagas.

Nu säger konstitutionsutskottet, att nämnda reformkrav äro värda synnerligt beaktande. Utskottet anser självt, att det föreligger en hel del missförhållanden och brister, som böra uppkalla ett reformintresse. Så långt äro vi ense, men sedan göra utskottsledamöterna en — som jag antager även för dem själva — beklaglig upptäckt. Man finner nämligen, att det utlåtande, som religionsfrihetssakkunniga förlidet år avgåvo, är av en sådan djupt ingripande och revolutionerande art, att det går rakt icke för sig, att riksdagen nu tager upp dessa tidigare utredningskrav, innan man kan överblicka det förvandlade läge, som en eventuell ny lagstiftning om vidgad rätt till utträde ur kyrkan kan åstadkomma. Men, ärade kammarledamöter, vad innehåller egentligen religionsfrihetssakkunnigas betänkande i detta avseende? Jo, egentligen icke annat än att rätten att utträda ur den svenska kyrkan föreslås utvidgad på det sättet, att utträde medgives utan att vederbörande, såsom nu är fallet, samtidigt behöva anmäla sig till inträde i ett annat trossamfund.

Nu kan man ju ha vilka tankar man vill angående effekten av en sådan lagstiftning. Den ene kan säga, att vi kunna räkna med massutträde ur svenska kyrkan och att man väl i så fall icke kan sätta i gång utredningar angående vare sig någon gränsreglering mellan kyrkomötet och riksdagen och ännu mindre beträffande frågan, i vad mån kyrkan skall få någon slags mera demokratiserad representation i stift och kyrkomöte. Det kan ju tänkas, att större delen av folket utträder ur kyrkan — låt oss alltså vänta och se! Jag anser dock, att, om vi icke skola leka med ord, vi nog måste erkänna, att det icke är så värst många människor, som tro på en oerhört stor utvandring ur kyrkan, även om lagförslaget komme att antagas. Vi ha sett, hurusom i Finland — ett land med betydligt skarpare motsättningar än vårt eget och med en kyrka, som säkert är betydligt konservativare än den svenska — rätten till fritt utträde, vilken där är ännu mindre restriktionsfri än här föreslagits, praktiskt taget icke användes av befolkningen; så obetydligt är antalet av de utträdde.

Emellertid skulle man mot detta argument kunna säga, att ingen kan profetera och att det kan tänkas, att religionsfrihetssakkunnigas förslag får så radikalt genomgripande verkningar, att läget förvandlas därhän, att man verkligen behöver se konsekvenserna av lagen, innan man alls befattar sig med frågan om någon slags omorganisation av den kyrkliga representationen m. m. Gent emot dessa invändningar vill jag framhålla, att det är ganska förunderligt, att man nu år 1928 upptäcker, vilket hinder religionsfrihetssakkunnigas utredning innebär för riksdagens egna, tidigare begärda utredningar. Vi ha nämligen i reservationen påpekat, att när riksdagen år 1920 skrev och begärde utredning både om kyrkomötets vetorätt och eventuellt om dess avskaffande samt om en lekmanrepresentation inom kyrkan, hade redan de religionsfrihetssakkunniga år 1918 begynt sitt arbete. Men det föll varken konstitutionsutskottet eller riksdagen in att säga så här: nej, herr Engberg, vi skola icke alls taga upp frågan om vetorätten, därför att vi ju ha de religionsfrihetssakkunniga, som sitta och arbeta på detta område; vi måste först kunna överblicka vad dessa till även tyrs komma att föreslå angående förhållandet mellan kyrkan och den borgerliga representationen. Så sade icke riksdagen, och jag tror att den gjorde rätt

uti att icke säga så. På samma sätt kan det framhållas, att kyrkomötet år 1925, som hemställde, att de av riksdagen själv begärda och igångsatta utredningarna skulle återupptagas, ännu bättre visste, att de religionsfrihetssakkunniga höllo på att arbeta ut ett förslag. Och vad detta i stort sett skulle gå ut på, det visste både vi i riksdagen 1920 och de som sutto i kyrkomötet 1925. Men i alla fall ansåg man icke, att religionsfrihetssakkunnigas förslag hindrade att sätta dessa utredningar i gång eller att år 1925 begära deras återupptagande.

Konstitutionsutskottet har som sagt först nu funnit detta objekt — jag vet icke om jag skall kalla det för en räddningsplanka. Jag vill säga, herr talman, att det som motiverat denna reservation, är, att vi icke känna oss övertygade om att det verkliga skälet för utskottets avslagsyrkande är det här angivna. Det förefaller snarare, som om man här hade att göra med ett slags camouflage, där det är saken, som man önskar förhindra, och man därför såsom ett »gefundenes Fressen» tager upp just religionsfrihetssakkunnigas utlåtande i föl. Jag vet icke annars, herr talman, hur man skall kunna förstå den märkliga konstellation, som här föreligger, då representanter för så diametralt motsatta uppfattningar i kyrkliga och religiösa frågor som utskottets vice ordförande och en prästerlig ledamot från det konservativa partiet i ljuv enighet samlats på avslagslinjen. Det måste vara så, att det är andra motiv, som dikterat denna hållning från utskottsmajoritetens sida, och jag tror, att det skulle vara ganska värdefullt, om vi här i debatten kunde få en upplysning om desamma. Möjligtvis ligger saken så enkelt till, att den sammankoppling, som jag tillåtit mig göra av dels ett yrkande, som emanerar från kyrkligt intresserat håll, och dels ett, som emanerar från låt oss säga rakt motsatt håll, medfört, att den ena parten vill det ena men icke det andra och den andra parten vill det andra men icke det ena. Och då man icke tycker sig kunna anständigtvis söndra ut och begära blott den ena utredningens återupptagande utan anser sig vara tvungen svälja även den andra, ja då går det, som det heter om några stora potentater, att de på den dagen blevo vänner. Då enar man sig om att hellre avfärda alltsammans.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen. Jag gör detta icke minst därför, att om utskottets utlåtande även i denna kammare komme att bifallas, skulle det mycket väl kunna tänkas, att Kungl. Maj:t finge den uppfattningen, att det under sådana förhållanden kanske icke är så rasande viktigt med att de tidigare begärda utredningarna härvidlag sättas i gång. Visserligen uttalar utskottet en förhoppning om att de skola sättas i gång så snart man fått behandla religionsfrihetssakkunnigas förslag, och utskottet säger, att förslaget snart kommer på riksdagens bord, kanske redan till nästkommande år. Ja, så opitimistisk kan jag tyvärr icke vara. Jag tror, att det i stället är ganska problematiskt, om, när eller hur en regering upptager religionsfrihetssakkunnigas förslag, i varje fall i dess helhet. Jag menar alltså, att skola vi här vänta, till dess vi tagit ställning till nämnda förslag här i riksdagen, kunna vi räkna med att det hela kan komma att uppskjutas till en ganska oviss framtid. Och då skulle vi själva ha slagit oss på fingrarna och menat, att det är icke så kinkigt, vid vilken tidpunkt ifrågavarande utredningar vare sig om vetorätten eller om kyrkans demokratisering överhuvud taget återupptagas. Men vi ha, såsom vi sagt i reservationen, icke minst från 1925 års behandling av frågan om den borgerliga begravningen ett skolexempel på hur viktigt det är, att den gränsreglering mellan riksdag och kyrkomöte, som man år 1920 var så angelägen att få, skyndsammast möjligt kommer till stånd. Skulle man nu mena, att även denna kan ligga till sig, till dess riksdagen tagit ställning till religionsfrihetssakkunnigas förslag, är detta detsamma som att säga: det är i själva verket icke så viktigt med att få fram ens en

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

Ang.
kyrkomötets
agstiftnings-
rätt m. m.

(Forts.)

sådan utredning! Detta tror jag ingalunda riksdagen är beredd att skriva under på. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr **Engberg**: Herr talman! Den siste ärade talaren fann det anmärkningsvärt, att kyrkoherde Per Pehrsson och undertecknad för en gångs skull kommit på samma linje, nämligen i den fråga, som den ärade talaren genom sin motion underställt kammarens prövning. För min del kan jag icke finna detta på något sätt anmärkningsvärt. Jag kan heller icke förstå, varför han anför Herodes och Pilatus såsom föredömen för herr Pehrsson och mig beträffande den uppgörelse, som han misstänker ägt rum inunder, såsom han behagade uttrycka det, ett camouflage, vilket icke rörde för kammaren den verkliga avsikten. Jag vill då, herr talman, säga, att å min sida föreligger intet dolskt uppsåt, och jag förmodar, att herr Per Pehrsson i Göteborg kan för sin del vittna detsamma. Vad som föreligger är helt enkelt, att genom religionsfrihetskommitténs betänkande problemet om statsreligionens ställning i vårt land, om statskyrkoinstitutionens bestånd o. s. v. tagits upp från allmänna och vidare utgångspunkter, vilket medfört, att sådana frågor som såväl kyrkomötets befogenheter som den enskilde medborgarens ställning till kyrkan i rättsligt avseende kommit att upprullas. Detta medför i sin tur, att det vore en ganska opåkallad klåfingrighet å riksdagens sida att, innan statsmakterna intagit någon som helst ställning till religionsfrihetskommitténs utlåtande, nu på hemställan av motionärerna rusa iväg med begäran om en utredning av en detaljsak sådan som denna.

Herr Hallén hade egentligen endast ett argument, som jag finner vara värt att närmare gå in på. Detta argument var, att när riksdagen år 1920 skrev till Kungl. Maj:t beträffande kyrkomötets vetorätt och beträffande utvidgad lekmanrepresentation, pågingo sedan 1918 års riksdagsbeslut en utredning av de spörsmål, som den gången, närmast i anslutning till 28 § regeringsformen, voro upptagna till granskning. På den punkten vill jag svara herr Hallén, att ingen människa kunde då veta, vad religionsfrihetskommitténs betänkande i sinom tid skulle komma att innehålla. Enkannerligen var det svårt att veta, vad kommittén beträffande det spörsmål å detta komplicerade område, som gäller den fria utträdesrätten ur kyrkan, skulle komma med. Jag vill för min del, i analogi med vad herr Larsson i Kroken en gång sade i denna kammar: »Ska' de' va', så ska' de' va'», förklara, att jag anser, att om vi ha en statsreligion, en statskyrka, bör man rimligtvis, så länge dessa institutioner bestå och så länge icke problemet är prövat från vidare utgångspunkter, taga hänsyn till de bestående fakta och inrätta sig därefter. Den synodala tankegång, på vilken herr Hallén var inne, strider enligt min uppfattning emot den statskyrkotanke, som vi nu en gång ha här i landet.

Vidare har jag den uppfattning beträffande kyrkan — det kan jag också säga inom parentes — att så länge vi ha denna statskyrkoinstitution, är en utveckling i den riktning, som herr Hallén förordar och som betyder ett slags hälftendrift, ett slags blandat bruk mellan statsdrift och privat drift, nätt upp den sämsta utvecklingslinje man kan tänka sig.

Jag vill icke gå så långt som man gick den gången, då under Gustav Adolfs tid man funderade på ett Consistorium generale med en överstyrelse alltså för kyrkan, där väl ärkebiskopen närmast skulle få en ställning, såsom — enligt vad ärkebiskop Sundberg en gång lär ha yttrat — generaldirektör för kungl. salighetsverket. Men jag tror, att problemet ligger så pass komplicerat för oss alla genom religionsfrihetssakkunnigas betänkande, att man nu genom att gå på motionärernas linje bara skulle tilltrassla det hela ytterligare. Innan vi kunna överblicka vad som blir av detta betänkande, innan vi ens kunna

skymta, hur problemet kommer att läggas upp den dag, statsmakterna på allvar skola befatta sig med detsamma, så föreligger ingen anledning att gå in för ett sådant projekt.

Det är därför som jag, herr talman, ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang.
kyrkomötets
lagsiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

Herr Bäckström: Herr talman! Då jag deltagit i utskottet vid behandling av detta ärende, vill jag, ehuru jag varken tillhör den ena ytterlighetspositionen eller den andra, dock säga några ord till förklaring av den ståndpunkt jag intagit.

Såsom synes i utlåtandet har majoriteten inom konstitutionsutskottet vid handläggning av det här ärendet oförbehållsamt vidgått, att det otvivelaktigt på ifrågavarande område föreligger viktiga reformkrav, som äro värda synnerligt beaktande. Så förhåller det sig, när det gäller gränserna för det lagstiftningsområde, inom vilket kyrkomötet bör medverka, liksom beträffande formerna för denna medverkan och likaså beträffande grunderna för kyrkomötets sammansättning och utseende samt lekmannaelementets starkare deltagande i representationen ävensom i fråga om ett ökat inflytande från församlingsmedlemmarnas sida vid lekmannaombudens utseende och ett vidgat lekmannainflytande i övrigt inom kyrkan; allt frågor, som i och för sig äro förtjänta av vidare utredning. Och såväl riksdagen som kyrkomötet ha ju också tidigare påfordrat en sådan undersökning.

Jag måste dock i likhet med den näst föregående ärade talaren, utskottets vice ordförande, säga, att jag tror, att utskottet har fullt fog för sin ståndpunkt, då det anser att förevarande frågor för närvarande i rätt väsentlig mån komplicerats genom den likaledes nu särskilt aktuella frågan om vidgad rätt till utträde ur den svenska kyrkan. Religionsfrihetssakkunniga ha ju nämligen avgivit betänkande med förslag angående nyss berörda spörsmål jämte därmed sammanhängande frågor, bl. a. förslag om obegränsad rätt för kyrkans medlemmar att efter anmälan utträda ur kyrkan, utan att detta i regel skulle inverka på deras rätt som statsmedborgare. Detta måste, även om motionären herr Hallén, som han nyss gjorde, söker bortförklara innehållet härav, innebära rätt så allvarsamma konsekvenser för framtiden, så vitt jag kan bedöma; och därför tycker jag, det icke alls är underligt, då utskottet under sådana omständigheter funnit, att de utredningar, som motionären hemställer om, numera, innan frågan just om denna sak, utträdet ur kyrkan, vunnit sin lösning, härvid ju sakna den säkra utgångspunkt, som erfordras; och alla, som vilja se fullt objektivt på den här saken, torde finna, att konstitutionsutskottets hemställan är väl motiverad. Att nu fortsätta den utredning, som här är fråga om, måste nämligen ge ett högst problematiskt resultat, då det väsentligt grundläggande saknas, nämligen det slutliga avgörandet av det avgivna förslaget om utträde ur kyrkan.

Jag säger ännu en gång, att visserligen har motionären herr Hallén sökt inför kammaren få fram, att det ej skulle innebära så mycket av betydelse för framtiden vad religionsfrihetssakkunniga här föreslagit och att det kan hinna förflyta lång tid, innan något härom blir beslutat. Men jag anser, att det är bäst att gå försiktigt fram, särskilt då ju ingen överhängande fara kan påvisas av ett kort uppskov i den här saken.

Jag ber därför, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Pehrsson i Göteborg: Herr talman! Då den förste ärade talaren i dag hade åtskilliga funderingar över vad som kunde vara orsaken till att herr Engberg och jag voro på samma linje, så vill jag genast helt oförbehållsamt

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.

(Forts.)

lägga fram saken såsom den är. Vi voro i utskottet fullt ense i avseende på de formella och praktiska skäl, som här framlagts för avstyrkande av herr Halléns motion; och jag skall en liten smula dröja vid detta.

Om man ser på den debatt, som religionsfrihetssakkunnigas betänkande framkallat, så kan man icke fördölja för sig, att det ser ut, som om denna fråga skulle kunna komma att rulla upp hela kyrkoproblemet, och under sådana förhållanden vore det väl högst underligt, om man nu skulle söka former för de förhållanden och det liv, om vilka man icke kan nu bedöma, hur de komma att te sig. Det är, jag vill genast säga det, från min synpunkt mycket önskligt, att frågan om fritt utträde ur kyrkan kommer fram, och jag hoppas, att regeringen blir i tillfälle att lägga fram den snart nog, ty detta är en önskan såväl från kyrkligt håll som från, om jag så får kalla det, motsatt håll — och vi hoppas och vänta, att det må bliva något av. Det är ett krav, som nu med sådan styrka framhållits under långa tider, att vi önska att få, låt mig säga det, detta agitationsämne ur världen.

Om jag däremot ser på vad denna gränsreglering, om vilken herr Hallén talat, skulle innebära, så vill jag fråga herr Hallén: vad är det egentligen för civilrättsliga frågor, som numera höra samman med kyrkomötets vetorätt och som icke blivit lösta genom de senaste årens lagstiftning? Det skulle vara intressant att veta, vilka de äro. De äro enligt min mening så få, att man icke för den skull behöver taga upp hela problemet. Skulle han därmed mena t. ex. frågan om statsrådets tillhörighet till svenska kyrkan, så är väl icke den frågan så stor, att den behöver föranleda en sådan skyndsam utredning.

Jag är sålunda alldeles övertygad om att det icke finnes någon egentlig anledning att taga upp frågan, därför att den är så brådskande, utan man kan invänta resultatet utav religionsfrihetssakkunnigas betänkande.

Men jag vill därtill också lägga, att bakom min uppfattning i denna fråga står ju en helt annan åskådning än den, som företrädes av den ärade ledamoten på skånebänken. Vi stå i alldeles motsatta läger i avseende på vad han kallar *kyrkotanken*. Jag anser, att den extrema statskyrkotanke, som herr Engberg förfäktar, att kyrkan är ett statens organ i samma mening som rättsväsende, försvarsväsende o. s. v., är kyrkorättsligt, historiskt och realiter oriktig. Men varför skulle vi taga upp en debatt om den frågan nu? Jag har nyss betonat min ståndpunkt och han har betonat sin. Ja, vill han taga upp en debatt härom och vill kammaren lyssna därpå, så är det intet hinder från min sida; men det torde icke vara nödvändigt i detta sammanhang.

Jag vill också erinra de ärade reservanterna om att de i huvudsak stå på samma sida som herr Engberg i fråga om kyrkobegreppet. Undrar då herr Hallén på, att jag haft anledning tänka på, att ett bifall till motionen från konstitutionsutskottet skulle komma att stödja kravet på borttagandet av kyrkomötets vetorätt, som jag icke kan vara med på. Det ligger då nära till hands att jag med glädje mottager den hand, som räcket från herr Engberg, att vi på ovan nämnda av oss båda såsom starkt befunna skäl äro med om att avstyrka motionen. Jag vill erinra motionären, att han i reservationen så väl som nu i debatten hänvisar till behandlingen av lagförslaget om borgerlig begravning såsom skäl för upptagande av utredningen om kyrkomötets vetorätt, det centrala i motionen. Jag för min del åter anser, att frågan om användningen av kyrkans tempel hör till de frågor, där kyrkan skall ha sin beslutanderätt med. Jag kan alltså icke vara med om den statskyrkotanke, som ligger bakom detta herr Halléns yttrande. Jag har icke i konstitutionsutskottet kunnat vara med om att tillstyrka en utredning från dessa motionärens utgångspunkter, även om vissa kyrkomötets krav av honom förbundits med vetorätten i motionen, helst då, såsom han själv säger i reservationen, »ut-

skottet anser sig sakna konstitutionell befogenhet att ingå i prövning» av vissa av dessa önskemål.

Herr talman! Utav vad jag nu sagt, är det självklart, att jag, efter att ha betonat den stora skillnaden i ståndpunkter mellan mig och herr Engberg, är med om att följa den gamla strategiska regeln att »marschera skilda och slå förenade», varför jag, herr talman, yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Fast: Herr talman! Jag kan icke neka till att jag efter åhörandet av debatten här i dag och efter att därjämte hava deltagit i utskottsbehandlingen i detta ärende, måste finna, att frågan inbjuder till i viss mån ganska muntrande reflexioner. Ty det är nog alldeles på det sättet, som den förste ärade talaren sade, att bakom samstämmighet i yrkande så ligga nog dolda olika motiv. Det har också framgått i någon mån här i debatten, fastän jag må erkänna, att man av den blanka reservation, som av utskottets ärade vice ordförande är fogad vid utskottsutlåtandet, ej blir så värst klok på, vad den innebär, när herr Engberg tar icke blott klämman utan även motiveringen.

Jag vill fästa uppmärksamheten vid ett uttryck, som fälldes av herr Engberg i hans anförande. Han citerade det bekanta ordet av en aktad ledamot av denna kammare, som nu icke längre är här, nämligen herr Larsson i Kroken, att »ska' de' va', så ska' de' va'». Det betyder översatt på hit hörande område, ju värre dess bättre, d. v. s. ju orimligare och oformligare man helt enkelt får organisationen, då det gäller kyrkomötet och kyrkan, ju bättre är det — därför att man då måhända får det hela att fortare ramla. Jag får för mitt vidkommande bekänna, att jag tillhör icke de människor, som, då det gäller det religiösa livets eller kulturens område, vill begagna någon annan slags taktik än den jag anser lämplig i livets alla övriga frågor.

Jag tror dessutom, att man här är inne på ett så pass viktigt område, att man spelar alltför högt, när man i fråga om dessa värden anser en sådan motivering vara välbetänkt och med densamma kommer fram till ett yrkande.

Herr Pehrsson i Göteborg, som ju hade att i vissa avseenden taga avstånd från dessa utgångspunkter, var ändock en något egendomlig representant för svenska prästerskapet och svenska kyrkomötet, när man finner, att kyrkomötet dock i varje fall ansett, att denna fråga var av den vikt, att man ville skriva till Kungl. Maj:t och framhålla betydelsen av att den avbrutna utredningen återupptages. Jag tror i det fallet, att han måhända står mer isolerad inom sin egen kår, än vad man måhända här i kammaren är beredd att tro. Nu har utskottet här i varje fall, och det får jag hålla utskottet räkning för, betonat, att dessa frågor på hithörande områden äro värda synnerligt beaktande.

Man har vidare sagt, att gränserna för lagstiftningsområdet, där kyrkomötet bör medverka och formerna för denna medverkan, torde vara i behov av en reglering. Detta har herr Pehrsson varit med om att underskriva, men ändå tillåter han sig fråga, vilka civilrättsliga förhållanden skulle återstå att reglera. Ja, det borde utskottets ärade representant vara den förste att vittna om, vad han själv menat, då han varit med om att underteckna detta utlåtande. Jag tror det är onödigt att upptaga någon debatt på hithörande område, det är alldeles för lätt att få svar, t. o. m. så lätt, att man icke ens behöver ingå på ett svaromål i det avseendet. Nu är det en betydande punkt, som man samlat sig omkring, nämligen de religionsfrihetssakkunnigas betänkande. Det var väl ändå för väl, att man hittat på ett argument, som var så starkt, att man från vitt skilda utgångspunkter kunde förena sig om denna motivering.

Men vad kommer det att leda till för resultat, om man godtager denna utskottets ståndpunkt med hänvisning till framtiden? Man har här icke kun-

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

nat påvisa, att så stora förändringar skulle inträffa, därest religionsfrihets-sakkunnigas betänkande lades till grund för en proposition. Det har icke ens med sannolikhet kunnat påvisas, att vare sig för kyrkans eller medborgarnas räkning det skulle inträda några väsentliga förändringar. Man kan visserligen här styta upp teoretiska sådana, men det praktiska livet vittnar om att kyrkan såsom statskyrka kommer i alla fall att i allt väsentligt stå kvar. Men låt oss överföra denna tankegång på livets andra områden! Jag erinrar om att här tillsattes för en del år sedan en stor sakkunnigkommitté med herr K. J. Ekman i första kammaren såsom ordförande. Detta kommittéutlåtande kom ut på remiss, och det rönt visserligen en rad av motstånd från myndigheter och korporationer o. s. v., vilka avgåvo yttranden. Det ligger alltså jämt på Kungl. Maj:ts bord, men icke har riksdagen därför uraktlåtit att på hithörande område göra en rad framställningar till Kungl. Maj:t. Man anser nämligen, att det annars skulle dröja alldeles för länge att här avvakta slutresultatet av denna utredning; ja, en hel del anse, att det alls icke är möjligt att gå fram efter de linjer, som den kommittén föreslagit. Nåväl, vad veta vi nu om den roll, vilken religionsfrihetssakkunnigas betänkande kommer att spela för vår svenska lagstiftning? Jag tillåter mig hysa den uppfattningen för mitt vidkommande, att det knappast kommer att ligga till grund för en regeringens framstöt på hithörande område. Det torde nämligen måhända yppa sig alltför starka motsägelser från olika håll och beröra områden, där frågorna kanske ännu ej äro fullt mogna för sin lösning. Varför skall man då vänta med att inom kyrkomötet och kyrkan få en representation, som i någon mån kan anses motsvara livets krav? Det skulle vara intressant att veta, huru många år en regering skall ligga på ett förslag, innan det skall anses vara oanvändbart som argument på sätt som skett i detta fall. Jag tror, att det nära samband mellan frågorna, som man här gör gällande, förefinnes endast i obetydlig grad — då jag icke vill göra mig skyldig till överdrift, använder jag detta uttryck. Det är väl tillkomma Kungl. Maj:t att vid den fortsatta beredningen av religionsfrihetssakkunnigas betänkande taga den hänsyn till den eventuella samhörighet, som på hithörande områden kan förefinnas. Men jag kan icke anse, herr talman, att det föreligger tillräckliga skäl för att riksdagen nu skall göra någon helomvändning i detta avseende, när man å ena sidan har riksdagens uttalade önskan och en stark folkmening och å andra sidan kyrkomötet. Det förefaller mig, som om detta skulle få en tydning, som icke ens utskottet vill vara med om.

Med denna korta motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hallén: Herr talman! Endast ett par ord. Utskottets försvarare ha sagt, att man skall icke rusa i väg och begära utredning om en del detaljer, innan det större spörsmålet om hur förhållandet mellan staten och kyrkan skall regleras är avgjort. Då måste man verkligen ställa den frågan: varför väcktes då t. ex. vid 1920 års riksdag motion om vetorättens avskaffande och höjdes dessa starka krav på en verkligt bestämd reglering mellan staten och kyrkan? Då visste man redan, jag har sagt det förut, att religionsfrihetskommittén var tillsatt, och att dess arbete var i gång. Och likaledes — jag tror det var kyrkoherde Pehrsson själv som yttrade det — att här rullades upp hela komplexet av kyrkliga författningsfrågor. Jag behöver då, herr talman, icke upprepa, vad herr Fast nyss yttrade om den högst osäkra tidpunkt, när detta kommittéförslag kan föranleda någon åtgärd från regeringens eller riksdagens sida, men jag skulle bara vilja påpeka, att när riksdagen 1909 skrev och begärde hos Kungl. Maj:t en omfattande utredning om vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan, begärde riksdagen icke alls

eller gav några som helst direktiv för en utredning angående det kyrkliga författningsproblemet eller representationsfrågan på något sätt. Man ansåg, att det skulle man icke gå in på, och det ha icke heller religionsfrihetssakkunniga — som jag tillhört sedan 1918 — befattat sig med. Ty detta ingick icke i våra direktiv. Alltså, skola vi taga utskottsmajoritetens resonemang här på fullt allvar, så borde det, tyckte jag, leda till en annan slutsats än man kommit till, nämligen denna, att då det onekligen kan tänkas att genom religionsfrihetskommitténs förslag en hel del författnings- och representationsproblem rullas upp, men då dessa icke ingingo i kommitténs uppdrag att befatta sig med, och då det är högst av nöden, att man kan betrakta dessa frågor i ett gemensamt större sammanhang, så vore det högst lämpligt, att dessa utredningar även om representationen måtte återupptagas, så att man kunde se saken i ett större sammanhang.

Ja, herr talman, jag har alltså den starka känslan av att, om icke utskottsmajoriteten hade haft detta religionsfrihetssakkunnigas betänkande att klamra sig fast vid, är jag övertygad om, att samma majoritet hade funnit en annan motivering för sitt avslagsyrkande. Ty det är intet tvivel om att det ena ledet i klämman kanske behagar den ena delen av utskottsmajoriteten och den andra delen finner sitt intresse i det andra. Och jag kan heller icke undertrycka min förvåning över att min ärade kamrat och kollega, herr Pehrsson i Göteborg, verkligen funnit det lämpligt att intaga den ställning, som han intagit, då han därigenom är med och desavuerar 1925 års kyrkomöte i denna fråga. Då herr Pehrsson själv är sekreterare i Allmänna svenska prästföreningen och såsom sådan ingalunda saknar kanaler och förbindelser även till de kyrkomöten, som tid efter annan hållas, kan han icke vara okunnig om att kyrkomötet, såvitt jag vill minnas ganska enhälligt, uttalat sig för denna utredning. Trots att religionsfrihetssakkunniga höllo på med sitt arbete, begärde man i alla fall 1925, att den avbrutna Widénska utredningen skulle återupptagas. Alltså tycks herr Pehrsson mena, att den politik, som kyrkomötet förde, var alldeles ovederhäftig eller åtminstone felaktig på denna punkt. För det vill jag däremot icke, fast jag står till vänster om herr Pehrsson i Göteborg, döma så hårt över kyrkomötet. Utan jag tror de gjorde rätt i att 1925 begära, att denna fråga skyndsammast skulle återupptagas.

Ja, herr talman, innan jag slutar, vill jag säga, att, oavsett till vilket resultat kammaren kommer efter överläggningen, är det min förhoppning, att vederbörande, d. v. s. herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, skall beakta det intresse, varmed denna fråga följes av riksdagen, och så veta att finna den lämpliga tidpunkten att ändå återupptaga detta viktiga utredningsarbete.

Herr Mosesson: I ett särskilt yttrande till religionsfrihetssakkunnigas betänkande har jag, herr talman, uttalat den meningen, att det vore önskvärt, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa den utredning rörande förhållandet mellan stat och kyrka, som var och en initierad känner att tiden tränger till. Då jag anser, att den framställning, som här har skett från motionärens sida och det yrkande, som reservationen innehåller, är ett led i samma utvecklingsriktning, som jag själv strävar mot, och då ett bifall till denna framställning om upphävande av kyrkomötets vetorätt avser att finna ett modus vivendi under de förhållanden som äro — alldeles som religionsfrihetssakkunnigas hela betänkande är ett försök att finna ett sådant modus vivendi — kommer jag, herr talman, att rösta för reservanternas förslag.

Herr Pehrsson i Göteborg: Ja, herr talman, jag har tydligen suttit på understol. När både herr Fast och herr Hallén ha undrat och undrat över den underliga ställning, jag intagit i detta avseende, kan jag väl icke underlåta att

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

tillfredsställa denna deras nyfikenhet att få veta, hur det kan vara möjligt att jag desavuerar 1925 års kyrkomöte och annat mera. Man undrar rentav om jag icke »står isolerad inom kåren». Jag ber då att få fästa uppmärksamheten på vad som kanske undgått kammaren, att i den skrivelse, som finnes citerad i konstitutionsutskottets utlåtande, hemställer 1920 års kyrkomöte till Kungl. Maj:t, att »därest frågan om kyrkomötets veto och andra därmed sammanhängande frågor blevo föremål» etc. Det förefaller, som skulle det icke vara någon större och mera brinnande längtan, som låg bakom detta kyrkomötes yttrande det året. Går jag sedan till 1925 års skrivelse, så heter det här, att kyrkomötet icke vill uttala sig om den och om den och om den frågan, huru de skola lösas. men, säger kyrkomötet klart och tydligt, det kräver, »att full hänsyn toges till kyrkans berättigade krav på att kyrkomötets medbestämmanderätt i frågor, som beröra kyrkans inre liv samt hennes därav betingade ställning i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende, måtte hållas vid makt och stärkas». Nu har den synpunkten icke blivit tillgodosedd i motionen med det extrema statskyrkobergrepp, som uppbär motionen liksom religionsfrihetssakkunnigas betänkande, och därför skulle man icke genom ett bifall till motionen gått kyrkomötets önsknings till mötes att på den bas, som i dess yttrande var lagd, få fram en sådan utredning. Man hade tvärtom gått i riktning *mot* kyrkomötets uttalande. Vore jag, som herrarna påstå, isolerad — det vet jag icke, men det tror jag icke — så vore det därför, att man icke har reda på hur saken i realiteten ligger till. Jag går tillbaka till vad herr Fast yttrade angående själva den stora frågan om fritt utträde utan att angiva det främmande trossamfund, man vill övergå till. Han uttalade sina betänkligheter därinför och det nästan i en form, att jag hade på känn, att herr Fast med viss förnøjelse skulle se, att ett förslag härom icke framlades. Jag är viss om, att jag också i den frågan icke står isolerad inom det svenska prästerskapet — det gör jag icke annars heller — då jag säger, att dess önskan att få dessa frågor lösta är klar och bestämd. Och jag tror, att det är nödvändigt från vår synpunkt. »Vad skall det tjäna till att vänta härpå, det medför ju ändå ingen egentlig ändring i förhållandet mellan stat och kyrka. Det blir ett mycket litet fåtal, som kommer att utträda», säga herrarna Fast och Hallén. Ja, herr talman, det tror jag också, men det är icke fråga om den kvantitativa ändringen utan det är fråga om den kvalitativa. Det är fråga om *huru* denna förändring genomföres. Sedan beror det icke så mycket på, om det blir få eller färre som utträda ur kyrkan. Och innan vi veta, huru denna sak kommer att genomföras, ha vi icke ansett det vara skäl att fastslå några förändringar i de nuvarande förhållandena. Jag upprepar min fråga till herr Hallén: Vad är det nu för stora frågor mer än statsrådsfrågan, som kunna kallas civilrättsliga och som kräva en sådan hastig och skyndsamt behandling av vetofrågan? Jag känner dem icke.

Emellertid, herr talman, vill jag icke ytterligare förlänga debatten, utan vidhåller mitt yrkande.

Herr Engberg: Det som föranledde mig, herr talman, att ytterligare taga kammarens tid i anspråk var ett anförande av en ledamot på stockholmslänsbänken. Han har varit ledamot av religionsfrihetskommittén och hänvisar till det särskilda yttrande, han där har avgivit. Jag måste för min del uttala min förvåning över att de kunna tala så, som suttit med i denna kommitté, och som därför bättre än de flesta andra ha nödgats se, att bakom problemet om utträde ur statskyrkan ligger ett annat stort problem, nämligen om vi överhuvud taget skola ha detta system med en statsreligion eller icke. Religionsfrihetskommittén har visat sig ha en förståelse för att i samma ögonblick, som det fria utträdet ur statskyrkan blir en verklighet, i samma ögonblick inträder den kritiska situation, där var och en måste fråga sig: Kan man på en gång bibehålla den

tingens ordning, där staten är organiserad för religiösa uppgifter, alltså där vi ha en statsreligion och en statskyrka, och den tingens ordning, där det skulle bero på den enskilde, huruvida och i vilken mån han skulle tillhöra denna institution eller ej, m. a. o. det skulle skapas den tingens ordning, att en statsinstitution upprätthölles på frivillighetens väg? Det är det stora religionsfrihetsproblemet. Huruvida det kan lösas eller icke, eller lösas inom statsreligionens ram, det är det problemet, som återstår att knäcka. Och det är det, som gör, att alla sådana här frågor angående en vidgad lekmanrepresentation och om kyrkomötets veto i nuvarande stund böra ställas på framtiden, till dess man får se, huru svenska staten ordnar det med statsreligionsfrågan. Löses den i den riktning, att man avskaffar statskyrkan och inför den tingens ordning, som jag tycker vara den enda rimliga i ett modernt kultursamhälle, nämligen att man låter religionen vara vars och ens privatsak, ja, då finner frågan sin lösning på helt andra vägar. Går man åter den andra vägen, som reservanterna önska, så komplicerar man bara problemet. Och jag vill säga min vän Fast, på vars skarpa intelligens jag sätter sådant värde, att, om han tänkte efter, skulle han nödgas medge, att den väg, han här i demokratiens och folklighetens namn anvisar, den är en väg, som i själva verket för båda parterna, både statskyrkans anhängare och statskyrkans motståndare, tillkrånglar läget.

Herr Hallén undrade, varför motionen om kyrkomötets veto väcktes år 1920. Jag vill då säga honom, att jag, när jag väckte den motionen, utgick från den grundsatsen, att skall det vara, så skall det vara. Har man en statskyrka, bör man icke ha några sådana där krusiduller, alldeles på sidan om författningen. Kyrkomötets veto — det var den gången vi genomförde representationssystemet — var ett vederlag, som kastades till det gamla prästerståndet för att de skulle biträda den stora reformen. Det står på sidan om den svenska författningstanken. Det var för mig nästan ett estetiskt skäl i förening med ett politiskt.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därpå samt bifall i stället till den av herr Gustav W. Hansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Fast begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Gustav W. Hansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Avlämnades följande Kungl. Maj:ts propositioner, nämligen:
av hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Löfgren* propositio-

Ang.
kyrkomötets
lagstiftnings-
rätt m. m.
(Forts.)

nen, nr 239, angående godkännande av en mellan Sverige och Frankrike under-
tecknad förliknings- och skiljedomstraktat; samt

av herr statsrådet *Lyberg* propositionerna:

nr 213, med förslag till kommunalskattelag m. m.;

nr 214, med förslag till taxeringsförfordning;

nr 218, med förslag till förfordning om statlig inkomst- och förmögenhets-
skatt;

nr 219, med förslag till förfordningar om kommunal progressivskatt och om
utjämningskatt;

nr 220, med förslag till lag om skogsaccis m. m.;

nr 221, med förslag till förfordning om särskild skatt å vissa lotterivinster
m. m.;

nr 222, med förslag till förfordning om ändrade grunder för utgörande av
vissa utlagor m. m.;

nr 223, med förslag till förfordning med särskilda bestämmelser angående
nobelstiftelsens skyldighet att utgöra inkomst- och förmögenhetsskatt för år
1928 m. m.;

nr 224, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förfordnin-
gen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet m. m.;

nr 225, med förslag till förfordning om ändrad lydelse av 52 § i stadgan den
22 juni 1911 om skjutsväsendet;

nr 226, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 15 och 35 i förfordnin-
gen den 31 mars 1862 (nr 15) om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd
m. m.;

nr 227, med förslag om ändrad lydelse av 19, 20 och 21 §§ i lagen den 9
december 1910 (nr 141, sid. 27) om reglering av prästerskapets avlöning;

nr 228, med förslag till ändring i lagen den 16 oktober 1908 (nr 110, sid.
1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska
kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning m. m.;

nr 229, med förslag till förfordning om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i för-
ordningen den 11 oktober 1912 om skogsvårdsavgift;

nr 230, med förslag till förfordning om ändrad lydelse av 5 § i förfordningen
den 27 juni 1927 (nr 310) om fastighetstaxering år 1929 m. m.;

nr 242, med förslag till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 och 12 §§ han-
delsbalken m. m.;

nr 243, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 59 §§ i lagen den
23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 234, angående anslag till finansdepartementets avdelning av Kungl.
Maj:ts kansli;

nr 194, med förslag till förfordning om ändring i vissa delar av förfordningen
den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften m. m.; och

nr 195, med förslag till förfordning om ändring i vissa delar av förfordningen
den 19 november 1914 (nr 381) om arvsskatt och skatt för gåva.

Nämnda propositioner bordlades.

§ 10.

*Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
attigvårds-
samhälle.*

Härefter upptogs till behandling andra lagutskottets utlåtande, nr 22, i
anledning av väckt motion angående utredning och förslag i fråga om stadgan-
de, att landstingsområde skall vara fattigvårdsområde.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 366,
vilken behandlats av andra lagutskottet, hade fru *Ekberg* och fru *Thüring*

yrkat, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående landstingsområdenas utgörande av fattigvårdssamhälle samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

*Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
fattigvårds-
samhälle.
(Forts.)*

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Fru **Ekberg:** Herr talman! Jag ber först att få säga ett litet ljust tack till utskottet för den utredning, som beståtts denna motion. Jag finner den dock väl ensidig, då endast fattigvårdsinspektören och konsulenterna fått tillfälle att yttra sig om motionen. Ledsamt nog synas alla ha kommit till den uppfattningen, att frågan om ålderdomshemmens ordnande måste bli den tuva som stjälpur det hela. De hänvisa därvid till fattigvårdslagens §§ 6, 31 och 90, och att förändringar i dessa skulle kunna avhjälpa de olägenheter, som i motionen äro framhållna. Men man svävar i fullkomlig okunnighet om vad t. ex. svenska landstingsförbundet och landskommunernas förbund skulle yttrat, i händelse de fått tillfälle att säga någonting om denna motion. Det enda man vet är, att det i visst sammanhang hänvisas till Västmanlands läns landsting, som redan 1915 yttrade sig om det förslag till fattigvårdslag, som här förelåg till kammarens avgörande 1918 och som antogs. Det yttrande, som detta landsting avgav med anledning av remiss, går till alla delar ut på precis samma åtgärder, som vi i denna motion ha kommit fram till.

Så vill jag gå till vad konsulenterna ha att säga. Den ene säger, att i de flesta trakter i vårt land äro primärkommunerna av den omfattning, att något behov av större hemortsrättsområden näppeligen torde föreligga. Jag tycker verkligen, att det är ett något underligt uttalande. Om konsulenten hade talat om förhållandena inom sitt eget verksamhetsområde, skulle jag icke sagt så mycket om det, men han talar om att hemortsrättsområdena *inom hela vårt land* skulle vara så där tämligen bra till omfång. Då skall jag be att få säga, att motivet för denna motions tillkomst just varit hemortsrättsförhållandena. Under de år, jag haft äran sitta i fattigvårdsstyrelsen i min hemkommun, har jag haft tillfälle att flerfaldiga gånger iakttaga, hur man förfarit, då det varit fråga om personer, som icke haft hemortsrätt inom kommunen. Ett eklatant exempel på olägenheterna av den nuvarande anordningen är det fall, som omnämnas i en av herr Olsson i Ramsta m. fl. väckt motion, vilken behandlades här i kammaren för en tid sedan. Det var en kommun, som hade processat med en annan liten kommun i icke mindre än sex år för att få hemortsrättsfrågan för — jag tror det var en familj — avgjord. Slutet blev, att den mindre kommunen på en gång fick betala till den större en summa av 8,000 kronor. I Sverige ha vi, efter vad jag konstaterat med ledning av årsboken 1927, cirka 1,000 kommuner med under 1,000 invånare. Av dessa kommuner ha cirka 110 ett invånarantal av mindre än 300 och ett 30-tal hava ett invånarantal under 200. Enligt samma årsbok är den minsta kommunen i Sverige Borrie i Skåne med 119 själar. Hur skola så små kommuner som dessa kunna ordna sin fattigvård på det sätt, den nuvarande fattigvårdslagen ålägger dem? Då andra lagutskottet åberopat sig på fattigvårdslagstiftningskommitténs uttalande i ämnet, så måste jag en liten smula uppehålla mig vid kommitténs yttrande. Kommittén talar först om fördelarna av att ha små fattigvårdssamhällen. Kommittén säger bl. a. att: »Ett till folkmängd och areal litet fattigvårdssamhälle erbjuder utan tvivel vissa fördelar. Fattigvårdsmyndigheten har där på förhand noggrann kännedom om nästan alla samhällets invånare och kan därför utan tidsutdräkt och besvärliga undersökningar bedöma om hjälp behöves och i vilken form den bör lämnas.» Jag undrar, om icke även fattigvårdsstyrelser-

Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
fattigvårdssamhälle.
(Forts.)

na i större kommuner ha noga kännedom om sitt »klientel»; åtminstone är så fallet i den stora kommun, jag tillhör.

Sedan talar fattigvårdslagstiftningskommittén om åtskilliga nackdelar, som vidlåda systemet med primärkommunerna som fattigvårdssamhällen. Kommittén säger, »att i de små samhällena saknas ofta möjlighet att lämna den särskilda vård, som kräves. I många fall är nämligen anstaltsvården den enda lämpliga formen för understödet, men för dessa små kommuner skulle det medföra en alltför betungande utgift att bygga och underhålla lämpliga anstalter, för vilka de tidtals hava ringa eller ingen användning». Ja visst, att det är svårt för dessa kommuner framgår ju även av de beslut, riksdagen tid efter annan vidtagit just för att uppskjuta denna fråga. Cirka 830 kommuner i vårt land sakna fortfarande ålderdomshem. Det är i de flesta fall de små kommunerna, som icke ha orkat med att skaffa sig ålderdomshem. Det är ju alldeles klart, att om det bleve större fattigvårdssamhällen, så skulle saken kunna ordnas på ett bättre sätt, men åtminstone de små kommunerna eller i varje fall en stor del av dem synas nu icke vilja begagna sig av utvägen att enligt 6 § fattigvårdslagen bilda kommunalförbund. De skjuta hellre på frågan undan för undan, och det har riksdagen också gjort i det att riksdagen för endast någon vecka sedan beslutat att Kungl. Maj:t må lämna kommun uppskov med skyldigheten att bygga ålderdomshem till utgången av år 1933.

Sedan har utskottet åberopat ett uttalande av fattigvårdslagstiftningskommittén angående statens övertagande av fattigvården.

»Kommunernas fullständiga befriande från utgifterna skulle därjämte från deras handhavande av fattigvården borttaga allt ekonomiskt intresse, vilket återigen skulle komma att visa sig ödesdigert både ur kostnadssynpunkt och för dess återverkan på understödstagarna.» Saken hör ju egentligen inte hit, eftersom vi motionärer icke föreslagit, att staten skall övertaga fattigvården. Jag vill dock som min åsikt framhålla att det icke är riktigt att påstå att kommunernas ansvarskänsla beträffande tilldelande av fattigvård skulle försvagas, om landstingsområdena i stället för primärkommunerna skulle bliva fattigvårdssamhällen. Skillnaden bleve ju endast den, att utgifterna för fattigvården komme att i någon mån jämnare fördelas än för närvarande. Att understödstagarna skulle få det sämre är en sak, som jag absolut icke kan tro. Jag vågar helt enkelt att tro det, ty motionen har kommit till bland annat just för att de fattiga skulle få det litet bättre än de ha det för närvarande. Fattigvårdslagstiftningskommittén har kommit till den slutsatsen att »skäl icke föreligga att frångå den gällande ordningen, att fattigvårdssamhälle i regel bör sammanfalla med primärkommunen, socken på landet samt stad eller köping, som har egen kommunalförvaltning». Härom yttrar departementschefen: »Ur synpunkterna om utjämnande av kommunernas fattigvårdsbörda och bortfallande eller minskande av processerna om ersättning för lämnad fattigvård, skulle naturligen en centralisering av fattigvården medföra väsentliga fördelar.» Ja, det är just vad vi framhållit i vår motion. Men departementschefen säger också att det skulle bliva erforderligt att »skapa nya organisationer för att för statens eller landstingens räkning utföra eller åtminstone noga kontrollera fattigvårdsförvaltningen». Det är ju alldeles naturligt, att, om landstingsområde blir fattigvårdssamhälle, så bör landstingen kontrollera och leda den fattigvårdsverksamhet, som utföres av primärkommunerna. Slutligen säger departementschefen, att han i likhet med kommittén finner, att man icke för närvarande bör ifrågasätta, att staten eller landstingen helt böra övertaga fattigvården. Jag vill trycka på att han sagt »för närvarande». Dessutom lade han till, att landstingen kraftigare än hittills böra hjälpa kommunerna, särskilt i syfte att bereda större möjligheter för anstaltsvård. Apropå frågan om ordnande av anstaltsvården, som man tydligen särskilt har hängt upp sig på, så är det

ju självklart, att om landstingsområde bleve fattigvårdssamhälle, komme landstingen icke att utan vidare slopa alla de ålderdomshem, som redan i rätt så stort antal finnas, för att i stället centralisera anstaltsvården och bygga miljonpalats, där alla åldringar inom landstingsområdet skulle stoppas in. Det vore naturligtvis den största misshushållning. De ålderdomshem, som redan finnas, böra givetvis utnyttjas, och de fattiga böra icke flyttas ifrån den kommun, där de vant sig vid att vistas. Saken bör icke vara svår att ordna med litet god vilja.

Slutligen vill jag citera ett uttalande, andra lagutskottet på sid. 7 bestått motionen: »Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, behandlades nu förevarande spörsmål vid 1918 års riksdag i sammanhang med antagandet av gällande fattigvårdslag. Ehuru andra särskilda utskottet vid nämnda riksdag uttalade, att ett undanröjande av olägenheterna i fråga om fattigvårdsbördans ojämna fördelning och fattigvårdprocesserna måste framstå såsom önskemål vid en reform av fattigvårdslagstiftningen, ansåg likväl utskottet, att så stora betänkligheter mötte mot att göra landstingsområdena till fattigvårdssamhällen, att utskottet ej kunde förorda en sådan ordning.» Vad har nu egentligen det särskilda utskottet sagt? Det särskilda utskottet har yttrat att »utskottet ansett sig ej kunna förorda bifall till det i motionen framställda yrkandet, vars antagande enligt utskottets mening skulle kunna föranleda, att ännu flera år skulle förflyta, innan en välbehöfvig reform av fattigvårdslagstiftningen komme till stånd». Det är något helt annat än vad andra lagutskottet lagt in i särskilda utskottets uttalande. Andra lagutskottet går dock med på att »de invändningar, som vid lagens antagande gjordes mot landstingens övertagande av fattigvården, alltså förtjäna beaktande». Vidare säger utskottet, att »den av motionärerna föreslagna anordningen skulle dessutom numera medföra ett sönderbrytande av den organisation, som med stora kostnader för vederbörande fattigvårdssamhällen till stor del genomförts». Jag kan icke förstå, att den av motionärerna föreslagna utredningen skulle kunna medföra sönderbrytande av den fattigvårdsverksamhet, som nu pågår. Jag anser, att en utredning av det slag, vi påyrkat, först och främst måste avse frågan om skatteutjämning. Frågan om skatteutjämning har behandlats av kammaren för några dagar sedan, och de, som då gjorde sig till tolk för att en sådan utjämning bör ske, ha ju nu tillfälle att här säga sin mening beträffande den skatteutjämning, som med vår motion avses, samt utredning om större hemortsråtsområde.

Det är ett rättfärdighets- och humanitetskrav, att fattigvårdssamhällena göras större än vad de nu äro, att landstingsområdena bliva fattigvårdssamhällen. Jag vill ännu en gång understryka vad jag yttrat i motionen, att »det ligger i öppen dag, att 24 landsting icke kunna processa i lika många fall som 2,400 kommuner». Landstingen kunna vida lättare än primärkommunerna tillgodose de fattigas krav på omvårdnad från det allmänna sida.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till min motion.

Herr Andersson i Rasjön: Herr talman! Den ärade talarinna, som nyss hade ordet, framförde ett reserverat tack till utskottet för den utredning, som bestått motionen. Om jag förstod henne rätt, borde utskottet enligt hennes mening i större utsträckning än som skett inhämtat yttranden från myndigheter och korporationer. Hon trodde förmodligen, att dessa yttranden skulle lämnat stöd för den uppfattning, som kommit till uttryck i motionen. Jag tror, att motionärerna snarare ha anledning att vara utskottet tacksamma för att icke ytterligare yttranden infordrats, ty jag är tämligen säker på att, därest t. ex. landskommunernas förbund och svenska landstingsförbundet beretts tillfälle att taga ställning till ifrågakarande spörsmål, skulle dessa båda korpora-

Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
fattigvårds-
samhälle.
(Forts.)

*Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
fattigvårds-
samhälle.
(Forts.)*

tioner intagit samma avvisande hållning som fattigvårdskonsulenterna och fattigvårdsinspektören.

Jag skall icke ingå på ett närmare bemötande av huvudmotionärens mycket ingående anförande. Det hänförde sig i väsentliga delar till yttranden, som afgivits av fattigvårdslagstiftningskommittén i samband med fattigvårdslagens införande. Det hade varit önskvärt, om motionären i stället inriktat sina ansträngningar på att bemöta exempelvis fattigvårdsinspektörens och konsulenternas uttalande i ärendet nu, men om dessa hade den ärade talarinnan knappast ett ord att säga. Utskottet har, då utskottet gått att taga ståndpunkt i ärendet, givetvis måst taga den allra största hänsyn till vad fattigvårdskonsulenterna och fattigvårdsinspektören yttrat, ty hos dessa personer finnes översägligen samlad den största praktiska sakkunskapen på området. Deras mening är ju fullkomligt enhällig. Från skilda utgångspunkter komma fattigvårdskonsulenterna fram till ett avstyrkande av motionen och fattigvårdsinspektörens avstyrkande yttrande är synnerligen kraftigt.

De två synpunkter, som framhållas i motionen och som huvudmotionären nyss berört, äro ju skatteutjämningssynpunkten och frågan om minskande av fattigvårdsprocessernas antal. Jag är synnerligen intresserad av att en förbättrad skatteutjämning kommer till stånd mellan kommunerna och jag har till och med själv vid innevarande års riksdag väckt en motion, där jag just framhållit, att beträffande fattigvårdstungan åtskilligt kan göras i skatteutjämningens riktning. Men jag har anvisat en annan och som jag tror mera praktisk utväg än den av motionärerna rekommenderade. Jag har nämligen tillåtit mig förorda, att staten skulle lämna fattigvårdssamhällena kontant bidrag till deras kostnader för anstaltsvård.

Vidkommande motionärernas andra huvudmotiv, så är det givetvis synnerligen önskvärt, att fattigvårdsprocessernas antal i möjligaste mån minskas. 1926 års riksdag har emellertid vidtagit vissa ändringar i fattigvårdslagen i detta syfte, och de nya bestämmelserna ha ännu icke tillämpats tillräckligt länge för att man skall kunna bedöma, i vad mån de äro effektiva. Såvitt jag vet har det icke gjorts någon utredning till utrönande av huruvida fattigvårdsprocessernas antal minskats efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande, men man har anledning tro detta vara fallet. Även under förutsättning att man, på sätt motionärerna antagit, genom att göra landstingsområdena till fattigvårdssamhällen, skulle komma ifrån en hel del fattigvårdsprocesser, torde i alla fall olägenheterna av den utav motionärerna föreslagna anordningen bliva vida större än de fördelar, som därigenom skulle uppnås.

Den väsentligaste orsaken till att olägenheterna säkerligen komma att väga tyngre än fördelarna är givetvis den omständigheten, som också mycket ingående berördes i den diskussion, som fördes här för någon vecka sedan, då vi behandlade en fråga, som hade avseende på den kommunala skatteutjämningen, nämligen att i den mån man förstörar fattigvårdssamhällena, försvåras kontrollen över användningen av de för hjälp åt de fattiga anslagna medlen, och man löper uppenbarligen mycket stor risk, att kostnaderna för fattigvården komma att väsentligt ökas. Det är icke alls säkert, att det förhåller sig så som huvudmotionären synes tro att motionens yrkande skulle realisera något humanitärt krav. Jag fruktar, särskilt vad beträffar den öppna fattigvården, att de vårdbehövande skulle bli sämre tillgodosedda än nu därest landstingsområdet vore fattigvårdssamhälle. Det personliga intresse för fattigvården, som nu mångenstädes finnes och som ofta tar sig vackra uttryck i omvårdnad av de fattiga, skulle givetvis elimineras i samma grad som de lokala fattigvårdsorganen komme att känna sig såsom underordnade en främmande institution, där icke längre initiativet, såsom nu är fallet i stor utsträckning, är lagt i deras egna händer. Den fria hjälpverksamheten skulle också komma att influeras

i ogynnsam riktning, i den mån det komme att ingå i allmänna medvetandet, att fattigvården icke längre vore en kommunal angelägenhet, utan en sak, som anginge ett större administrativt område.

Jag tror som sagt, att det föreliggande förslaget icke skulle innebära någon förbättring för de fattiga utan snarare en försämring. När därtill kommer att det för det allmänna skulle medföra större kostnader och framförallt innebära ett sönderbrytande av den nu så gott som färdiga organisationen vad anstaltsvården beträffar, så tror jag, att det finnes verkliga skäl för den ståndpunkt utskottet intagit, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. förslag
att landstings-
område
skall vara
fattigvårds-
samhälle.
(Forts.)

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 11.

Herr statsrådet *Gärde* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 196, angående vissa avlöningsanslag under riksstatens fjärde huvudtitel m. m.;

nr 207, angående pensionering av vissa förutvarande regementspastorer vid armén;

nr 236, angående godkännande av förslag till visst avtal mellan kronan och Sala stad;

nr 237, angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Örebro stad;

nr 238, angående godkännande av förslag till visst avtal mellan kronan och Vänersborgs stad m. m.; och

nr 244, angående materiell för nykterhetsundervisningen m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 12.

Vidare företogs till avgörande konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om införande av kyrkofullmäktigeinstitutionen.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 216, hade herr *Jönsson* i *Boa m. fl.* föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa förnyad utredning om införande såväl i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd av den 21 mars 1862 som även i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm av den 20 november 1863 av bestämmelser rörande möjlighet för kyrkoförsamling att få införa kyrkofullmäktige, samt för riksdagen framlägga lagförslag i sådant syfte.

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.

Utskottet hemställde, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om upptagande till prövning av frågan om införande av en kyrkofullmäktigeinstitution i samband med den allmänna revisionen av kommunallagarna och den därmed enligt erhållen upplysning sammanförda frågan om skolärendenas möjliga överflyttning till den borgerliga kommunen.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Engberg*, *Thulin*, *Norling*, *Sävström*, *Borg*, *Andersson* i *Igelboda* och *Sjöström* förklarat sig anse, att utskottet bort hemställa, att ovanberörda motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Engberg**: Herr talman! Som herrarna finna, har till konstitutionsutskottets utlåtande nr 11 fogats en reservation, i vilken hemställes, att den förevarande motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Jag måste för min del, herr talman, beklaga, att behandlingen av detta ärendet infaller just under lunchtiden, då så få av kammarens ledamöter bli i tillfälle att taga del av den argumentation, som ligger bakom reservanternas hemställan om avslag på utskottets förslag. Förhållandet är nämligen det, att detta till synes oskyldiga och obetydliga ärende i grund och botten är ett mycket betydelsefullt ärende. Det sammanhänger nämligen med ett spörsmål, som man visserligen snuddar vid i den här föreliggande framställningen, men som icke fått den centrala ställning i densamma, som det i själva verket har. Jag syftar på frågan om våra skolärendens behandling och huruvida dessa ärenden skola ligga kvar hos den kyrkliga kommunen eller om de skola överflyttas till den borgerliga kommunen.

Innan jag går in på detta spörsmål, som här är det stora och praktiskt taget det enda som intresserar mig i det här sammanhanget, vill jag med några ord redogöra för frågans förhistoria.

När 1918 års urtima riksdag fattade sina beslut i författningsfrågorna, skrev man till Kungl. Maj:t jämväl beträffande spörsmålet huruvida och i vad mån man även för de kyrkliga ärendenas behandling skulle kunna införa ett representativt system. År 1922 framlades ett sakkunnigebetänkande, och år 1925 uttalade sig riksdagen för att man skulle kunna fakultativt överflytta skolärendena till den borgerliga kommunen. Man hade redan då lett in frågan på det centrala området, men man har ännu icke hört av någon regeringsproposition som resultat av denna riksdagens hemställan. Vi äro således i det läget, att vi, innan vi ännu fått reda på hur det går med skolärendenas handläggning och om de skola ligga hos den borgerliga eller den kyrkliga kommunen, skulle gå och fatta beslut angående införande av kyrkofullmäktige.

År 1926 hade konstitutionsutskottet anledning att ingående befatta sig med spörsmålet om kyrkofullmäktigeinstitutionens införande. Utskottet avvisade då på mycket goda grunder tanken på att skriva till Kungl. Maj:t i frågan. Det påpekades, att här veta vi ännu icke hur det går med riksdagsskrivelsen av 1925, och om den fakultativa överflyttningen av skolärendena till den borgerliga kommunen kommer till stånd eller icke. Det påpekades vidare, att vi inte ha några klara linjer för att bedöma det framtida behovet överhuvud av ett representativt system i den kyrkliga kommunen och av eventuellt erforderliga begränsningar med avseende på kommunens rätt att besluta om ett dylikt system. Utskottet kom till den slutsatsen, att innan man visste, hur det gick med skolärendena, om dessa skulle överflyttas eller icke, så kunde det icke vara rim och reson, att riksdagen gick och begärde, att förslag skulle framläggas angående fullmäktigeinstitutionens införande. Lägg märke till, mina herrar, att frågan huruvida man anser en dylik institution behövlig eller ej, den frågan kan för landsbygdens vidkommande knappast slutgiltigt avgöras, åtminstone icke sakligt, med mindre man vet, huruvida skolärendena skola ligga kvar och behandlas i den kyrkliga kommunen eller om de skola överflyttas till den borgerliga. Konstitutionsutskottet hade därför de allra största skäl i världen att föreslå ett avvaktande av huru det skulle bli med den här frågan. Utskottet skrev ytterligare:

»Men å andra sidan finner utskottet mindre lämpligt att nu avlåta en skrivelse av det innehåll motionärerna föreslagit. Efter vad utskottet inhämtat, har den förut omnämnda, förra året begärda undersökningen rörande folk-skoleärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen redan fortskridit

så långt, att förslag till riksdagen i denna del torde kunna motas inom en snar framtid. Att, såsom möjligen kunde tänkas ifrågakomma, anknyta det nu förevarande spörsmålet till sagda undersökning, synes under sådana förhållanden icke böra förordas, då ju den utan tvivel mera påkallade reform, som denna ställer i utsikt därigenom till äventyrs skulle fördröjas. Härtill kommer, att enligt utskottets mening frågan om skolärendenas överflyttning bäst låter sig lösas, om den ej ånyo förknippas med spörsmålet om kyrkofullmäktiges införande.»

Vad har nu konstitutionsutskottet gjort i år? Jo, utskottet intar en ståndpunkt, diametralt motsatt den som utskottet intog år 1926. Man frågar sig då vad som inträffat sedan 1926 till den dag som i dag är och som skulle motivera, att utskottet nu helt plötsligt säger: Vi behöva inte avvakta den här frågan om skolärendenas överflyttning, vi kunna gå att avgöra frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionens behövlighet och lämplighet redan nu. Läser man igenom utskottets utlåtande, så måste man ju säga, att man sällan har läst ett aktstykke, som till den grad promenerar på styltor så som detta utlåtande gör. Utskottet måste ju helt naturligt hänvisa till sitt föregående utlåtande från 1926, och för att corpus delicti skall finnas tillgängligt för kammarens ledamöter, trycker man till och med av utlåtandet från år 1926, en handling, som är så behjärtad, att den i och för sig är förtjänt av en komplimang. Ty det vill dock till ett visst mod från utskottets sida att framlägga sina argument från 1926 sida vid sida med det, som nu skulle motivera, att man intar en *helt annan* ståndpunkt.

Vad är det nu som enligt utskottets mening skulle ha inträffat? Jo, säger utskottet, det där förslaget, som vi väntade på angående ett fakultativt överflyttande av skolärendena till den borgerliga kommunen, det förslaget har ännu icke framlagts, och därför, att det ännu icke framlagts, får man lov att rusa det i förväg och kräva framläggandet av ett förslag om kyrkofullmäktigeinstitutionens införande.

Så har man ett skäl till. Här har presenterats en sakkunnigutredning, verkställd av landshövding Hjalmar Hammarskjöld och avseende en mera formell revision av våra kommunallagar. Utskottet säger sig nu ha inhämtat, att det vore Kungl. Maj:ts avsikt att binda dessa båda spörsmål med varandra och alltså taga upp till behandling i ett sammanhang spörsmålet om kommunallagarnas revision och spörsmålet om skolärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen. Huruvida och i vad mån Kungl. Maj:t hyser detta uppsåt, därom vågar jag icke uttala något omdöme, och den saken är i själva verket ganska ovidkommande. Nej, här är frågan denna: Skall riksdagen år 1928, när man vet, att här kommer ju ändå snart ett förslag rörande skolärendenas överflyttning fakultativt, när man också vet, att även den Hammarskjöldska utredningen beträffande våra kommunallagar snart skall föreläggas riksdagen, och när man slutligen avvaktar det på hithörande område enligt sakens natur djupt ingripande förslaget om rätt till fritt utträde ur statskyrkan — skall riksdagen då, *innan* allt sådant föreligger, som möjliggör för den att överblicka vare sig behovet av en kyrkofullmäktigeinstitution överhuvud eller i vilken utsträckning man skall giva kommunerna rätt att besluta om ett dylikt system, redan nu springa i väg och begära införande av kyrkofullmäktigeinstitutionen? Är detta verkligen förnuftigt handlat?

Jag kan, herr förste vice talman, icke med bästa vilja i världen finna, att så är fallet, och jag nödgas för min del tro, att denna iver att nu binda riksdagen vid kravet på kyrkofullmäktige är *inspirerad av en önskan att alltjämt få ha kvar skolärendena inom den kyrkliga kommunen* och sätta ett behändigt krokben för den reform, som väl allmänt önskas, nämligen att få skolärendena överflyttade till den borgerliga kommunen.

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

Jag ser därför, herr förste vice talman, det här ärendet som en ganska allvarlig fråga, och jag skulle i högsta grad beklaga, om riksdagen genom ett bifall till konstitutionsutskottets hemställan, skulle ställa oss i det läget, att vi, alldeles oberoende av det resultat, som här kan komma beträffande den fakultativa överflyttningen av skolärendena, oberoende av vad som kan bli ett resultat av statsmakternas befattning med den Hammarskjöldska utredningen och oberoende av frågan, huru det kommer att bli med rätten till fritt utträde ur statskyrkan, skulle rusa åstad och fatta ett beslut i den nu föreliggande frågan. Jag hemställer för den skull, herr förste vice talman, om bifall till den av mig m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, nämligen att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Under detta yttrande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr förste vice talman! Med anledning av det föregående yttrandet skall jag be att få säga några helt korta ord.

Jag är övertygad om, att den siste ärade talaren lagt upp detta spörsmål på ett skäligen egendomligt sätt, då han anser dess innebörd vara en åtgärd, varigenom man ville binda skolärendena kvar hos den kyrkliga kommunen för att behandlas tillsammans med de rent kyrkliga ärendena. Jag kan naturligtvis icke yttra mig om vad som kan ligga bakom motionärernas yrkande, men det vill jag säga, att inom utskottet har, såvitt jag kan minnas, den frågan icke nämnvärt berörts, åtminstone icke i den mån jag deltagit i ärendets behandling.

Jag vill emellertid påpeka ett par saker. Här *har* verkligen inträffat något sedan 1926. Jag erkänner villigt, att vi nu stå på en annan ståndpunkt inom konstitutionsutskottet än 1926. Det är ju alltid skönt för den som har en motsatt uppfattning, att kunna peka på att motparten ändrat åsikt, men det kan ju också hända, herr Engberg, att människor bli klokare, och det är vad utskottet blivit i denna fråga, sedan det fått taga del av vissa omständigheter, som kommit till.

Först vill jag nämna, att en av anledningarna till att mången icke kunde vara med om detta förslag förra gången var, att det hade knutits till resultat av en utredning, som hade ägt rum, och det var åtskilliga moment i sakkunnigas förslag, som vi icke kunde gilla. För att jag för min del skulle kunna vara med om detta förslag, krävde jag bestämt, att allt tal om *samfälligheter*, en anordning som jag anser vara till skada för församlingslivet, skulle strykas. Den saken har icke heller upptagits här, utan förslaget innehåller endast denna enkla begäran om fakultativt inrättande av representativt system inom den kyrkliga kommunen. Jag är i likhet med utskottet övertygad om att det vore lyckligt, om vi, då nu ett betänkande angående kommunalförfattningarnas revision blivit framlagt och sedan vi fått frågan om skolärendena sammanförd därmed, också finge den med dessa ärenden i så nära samband stående frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionen behandlad. Alla dessa frågor gripa nämligen in i varandra på olika sätt, och jag inser icke, huru det skulle kunna innebära något förhandsuttalande angående skolärendenas förläggning, om riksdagen nu ställer sig på den ståndpunkt, som utskottet intagit.

Det är emellertid icke detta, mina herrar, som, om jag fattat konstitutionsutskottet rätt, varit orsaken till den hemställan, vari utskottets förslag utmynnade, utan det är den omständigheten, som finnes angiven här i motiveringens slutord, där det står, att även om man bortser från skolärendena, så ha så stora svårigheter uppträtt vid hållande av kyrkostämmor, att utskottet icke kunnat underlåta att beakta dem. Jag vill bara erinra kammarens leda-

möter om, att man har haft stämmor, som varat alldeles orimligt länge. Sålunda var det en stämma, som hölls i en församling i mellersta Sverige, där man började strax efter slutad gudstjänst, således klockan $\frac{1}{2}$ 1 på middagen, och fortsatte ända till klockan 12 på middagen följande dag. För kort tid sedan hölls på ett annat ställe en kyrkostämma, till vilken infunnit sig så mycket folk, att stämmolokalen icke räckte till, utan man måste flytta ut i det fria och i denna kalla och blåsiga årstid hålla stämma under bar himmel. Detta är ju rent av livsfarligt och ingalunda ägnat att främja en tillfredsställande handläggning av ärendena. I ett tredje fall, som kommit till vår kännedom, förhöll det sig så, att man till följd av dylika olyckliga yttre förhållanden fick hålla en stämma flera dagar å rad, när man på grund av utrymmesskäl icke kunde ordna upp förhållandena på annat sätt.

Det är dessa påtagbara olägenheter, som utgöra det huvudsakliga och starkaste skälet till den ståndpunkt utskottet intagit. Man kan icke ställa dessa beslutande institutioner i ett så olyckligt läge som nu ofta är fallet, utan man måste se till, när det kommer krav härpå från olika håll, att det blir samma möjligheter för den kyrkliga kommunen som redan finnas för den borgerliga kommunen att behandla ärendena genom fullmäktige.

Det är, herr förste vice talman, denna sista synpunkt, som här är den stora och avgörande. Man kan helt enkelt icke ställa sig avvisande gentemot de krav, som från olika håll i landet rests för att få en annan ordning, och därför, herr förste vice talman, tillåter jag mig att med dessa ord yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr Bäckström: Herr förste vice talman! Jag kunde ju helt enkelt ha bett att få instämma i vad den siste ärade talaren yttrade, men när jag nu fått ordet, vill jag angiva, vad som avgjort min ståndpunkt i denna fråga.

Den nu debatterade frågan om representativt system i den kyrkliga kommunen har ju vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. På en riksdagsskrivelse av år 1918 blev ärendet föremål för utredning av sakkunniga, vilka också i det här sammanhanget upptogo spörsmålet om folkskoleärendenas överflyttning från den kyrkliga till den borgerliga kommunen. Någon kungl. proposition i ärendet har dock ännu icke avlåtits till riksdagen, fastän denna fråga upprepade gånger varit före här. Konstitutionsutskottet anser nu liksom tidigare, att starka skäl tala för införande av ett representativt system även inom den kyrkliga kommunen för att, såsom den föregående ärade talaren erinrade, undanröja en hel del olägenheter vid avgörande av ärenden inom församlingarna. I det läge, frågan nu kommit, måste ett regeringsinitiativ anses påkallat.

Reservanterna anse för sin del, att frågan om skolärendenas överflyttning bort klareras först. Ja, det hade kanske varit väl, om så kunnat ske, men då ingen proposition härutinnan är att vänta i år och spörsmålet, såsom redan påpekats både nu under debatten och av utskottet i dess utlåtande, snarast möjligt bör upptagas i samband med den revision av gällande kommunalförfatningar, varom landshövding Hammarskjöld avlämnat förslag, kan saken, såvitt jag förstår, knappast ordnas på annat och klokare sätt än genom att också frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionens införande blir löst i nämnda sammanhang. Ty även om man bortser från skolärendena och håller sig till de kyrkliga ärendena, så medför den nuvarande ordningen, såsom framgår av de exempel vi hört, så betänkliga svårigheter vid beslut i församlingsangelägenheterna, att behovet av denna fullmäktigeinstitution vid ärendenas avgörande måste anses till fullo konstaterat. Det hjälper härvidlag icke att, såsom utskottets ärade vice ordförande gjorde, framhålla, att frågan, huruvida kyrkofullmäktige behövas eller icke, nöjaktigt kan besvaras, först då man

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

sett resultatet av en överflyttning av skolärendena från den kyrkliga kommunen. Det är, såsom redan framhållits, klart ådagalagt, att även om en sådan överflyttning sker, så blir det inte mindre av behovet påkallat, att kyrkofullmäktigeinstitutionen i sinom tid kommer till stånd, och vad utskottet nu har velat, det är, att icke den ena frågan skall fördröja den andra utan att vi skola få två nödvändiga saker genomförda i snabbast möjliga tempo. Jag ber därför att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Jönsson i Boa: Herr talman! Då jag tillät mig väcka en motion i den föreliggande frågan skedde det, därför att jag ansåg, att det förelåg ett verkligt behov att så fort som möjligt få fram frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionens införande. Det synes också ha förflutit så pass lång tid sedan riksdagen 1918 skrev i frågan, att man kunnat förvänta, att riksdagen nu borde haft denna fråga till behandling och avgörande. Frågan förbereddes efter 1918 års riksdagsbeslut av en kommitté. Denna kommitté uttalade sig också för denna institutions införande fastän såsom fakultativ. Denna kommitté konstaterade också att behov förelåg för införande av denna institution, även om skolärendena skulle överflyttas till den borgerliga kommunen. För min del tror jag därför, att det skulle vara särdeles klokt, om riksdagen nu i enlighet med utskottets förslag fattade beslut om att söka få fram frågan. Särskilt nu, när förslag till revision av de kommunala författningarna föreligger, är det av vikt att få denna kyrkofullmäktigeinstitution inskriven i författningen. Erfarenheterna från kommunalfullmäktigeinstitutionen och denna institutions behandling av ärendena giva också vid handen, att ärendena med ett dylikt system bliva mera grundligt beredda och avgörandena träffas på ett för kommunen betydligt tryggare sätt än eljest skulle bliva fallet. Överrumplingar kunna lätt ske vid kyrkostämmorna på landet. Ett fåtal röstberättigade kunna ju nu ibland bli de beslutande, och resultatet kan på så sätt i många fall bli ganska ödesdigert för kommunen. Det kan leda till att kommunen åsamkas onödigtvis stora utgifter. Säkert är också att kyrkofullmäktigeinstitutionen får en viktig uppgift att fylla särskilt i de stora landsförsamlingarna.

Som en föregående ärad talare yttrade, kan det nu inträffa, att kyrkostämmorna kunna bli mycket tidsödande och i många fall kunna föranleda mycket obehag och trassel. Jag är därför av samma uppfattning som den föregående talaren, att det nu är särskilt lämpligt att införa denna institution, och då nu i utskottets kläm även säges, att enligt erhållen upplysning frågan om skolärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen kommer att upptagas till prövning, kan jag icke se annat, än att reservanterna få sin önskan i den delen tillgodosedd, då den frågan också kommer upp till behandling.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Igelboda: Herr talman! Jag har ingenting att invända emot att kyrkofullmäktigeinstitutionen införes här i vårt land, men vad som ändå gjort, att jag kommit att förena mig med reservanterna är, att jag befarrar, att det sätt, varpå utskottet nu föreslår att denna fråga skulle upptagas, skulle komma att medföra att de frågor, som jag har ändå större intresse av att de bliva lösta, nämligen frågorna om den formella revisionen av kommunal-lagarna och skolärendenas överflyttande på den borgerliga kommunen, komma att än ytterligare fördröjas.

En föregående talare yttrade, att man icke borde låta den ena saken fördröja den andra. Ja, däri instämmer även jag, men jag vill ifrågasätta, huruvida icke en skrivelse från riksdagen i denna fråga om kyrkofullmäktigeinstitutionen

nen skall komma att fördröja frågorna om revision av kommunallagarna och frågan om skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen. Såvitt jag kan bedöma är det ostridigt så, att frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionen äger ett mycket intimt sammanhang med det förslag, som framlagts av de s. k. religionsfrihetssakkunniga, beträffande rätten till utträde ur statskyrkan. Med denna fråga har frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionen ett naturligt sammanhang, ty såvitt jag har rätt fattat religionsfrihetssakkunnigas förslag innebär detta, att personer, som utträda ur statskyrkan, dock skola ha rätt att deltaga i behandlingen av vissa frågor, som för närvarande ligga under kyrkostämmans handläggning, under det att dessa personer, som utträtt ur statskyrkan, icke skulle ha rätt att deltaga i handläggningar av de rent kyrkliga frågorna. Det är ju under sådana förhållanden uppenbart, att frågan om kyrkofullmäktigeinstitutionen mycket intimt sammanhänger med dessa stora problem om religionsfriheten. Vad jag befarar är, att därest nu riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t och begära en sammankoppling av frågorna om kyrkofullmäktige och den formella revisionen av kommunallagarna och skolärendenas överflyttande från den kyrkliga kommunen till den borgerliga, skulle detta innebära, att vi skulle få vänta på lösning av alla dessa frågor lång tid framåt. Det är med hänsyn till att jag icke vill medverka till ett sådant förhållande av dessa två frågor, som synas färdiga att när som helst framläggas till riksdagens prövning, som jag icke kan biträda utskottets hemställan. Jag har därför, herr talman, förenat mig med dem, som yrkat bifall till reservationen.

*Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)*

Herr Brännström: Herr talman! Då jag dels har underskrivit en motion, som behandlas i det föreliggande utlåtandet och dels också har erfarenhet på detta område från den kommun, som jag tillhör, har jag begärt ordet för att säga några ord i denna fråga.

När jag fick se detta konstitutionsutskottets utlåtande måste jag säga, att jag blev ytterligt förvånad, när jag fann, att socialdemokraterna mangrant reserverat sig och alltså icke vilja vara med om detta förslag. Denna reservanternas ståndpunkt finner jag, när det gäller de stora församlingarna, vara fullständigt antidemokratisk. Jag hade icke väntat mig att finna socialdemokraterna på den linjen. Det skulle icke förvånat mig så mycket, om jag hade funnit, att några av mina egna partikamrater hade velat hålla på det system, som nu är rådande, i varje fall icke om de hade varit från sådana landsdelar, där behovet av ändring härutinnan icke är så trängande.

I den landsdel, där jag hör hemma, nämligen Västerbotten, och även i Norrbotten, där det finnes stora landsförsamlingar, är behovet av införandet av kyrkofullmäktigeinstitutionen trängande. Den församling, jag tillhör, har ett invånareantal av nära 22,000 personer, och där finnas — jag vet icke den exakta siffran — åtminstone 4 à 5,000 röstberättigade vid kyrkostämman. Lokalen, där kyrkostämmorna hållas, rymmer 200 à 300 personer, och att folkviljan under sådana förhållanden kan taga sig underliga uttryck förstå nog herrarna. Det finnes många församlingar däruppe, där antalet röstberättigade uppgår till 1,000 à 1,200. När det gäller att avgöra en fråga, såsom t. ex. uppförandet av ett skolhus eller anställandet av en präst eller dylikt, gäller det att i god tid före stämman fara ned till stämmolokalen för att få plats. Resultatet av en sådan kyrkostämma kan bli att 200 à 300 personer fatta ett enhälligt beslut, som står i strid med de önsksningar, som hysas av nio tiondelar av församlingens övriga röstberättigade personer.

Nu ha reservanterna sagt, att det icke är sakliga motiv, som förestavat deras ståndpunktstagande mot utskottets förslag. Den föregående ärade talaren framhöll, att han icke hade någonting emot kyrkofullmäktigeinstitutionens in-

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

förande. Det var således icke heller för hans del sakliga skäl, som föranledde hans ståndpunkttagande utan fruktan för de skadliga konsekvenser, som skulle kunna komma att följa, om man gick in för utskottets förslag. I fortsättningen yttrade han också, att om man nu skulle gå in för detta förslag att skriva till Kungl. Maj:t i dessa frågor, skulle detta innebära, att man skulle få vänta länge på lösningen av denna fråga. Den slutsatsen kan jag emellertid omöjligen förstå. Om man nu skriver till Kungl. Maj:t och säger, att man icke vill sammankoppla alla dessa frågor innebär detta väl endast ett påskyndande av frågan om ett representativt system även i kyrkoförsamlingarna.

Jag förbigår helt och hållet frågan, om skolärendena böra eller icke böra överflyttas till den borgerliga kommunen. Det är ju en fråga, som vi icke nu behöva taga ståndpunkt till. Ett representativt system inom församlingarna har sitt fulla berättigande och är en nödvändighet, i varje fall när det gäller de stora landsförsamlingarna, särskilt i Norrland. Där finnes det ju församlingar, som äro stora, icke endast i betraktande av folkmängden utan även i förhållande till arealen, och där är det nödvändigt att införa detta representativa system, om man skall från olika delar av kommunen känna sig på ett i någon mån nöjaktigt sätt representerad. Den församling i Västerbottens län, som jag tillhör, är icke den enda församling av betydande storlek däruppe. Den är icke i den vägen någon enstaka företeelse. I Västerbottens län finnes det 18 församlingar, som ha över 5,000 invånare och i Norrbottens län finnes det 11 à 12 församlingar av samma storleksgrad, d. v. s. med ett invånareantal av över 5,000 personer. En landsförsamling såsom t. ex. Vilhelmina har en areal av 81 kvadratmil och har över 10,000 invånare. Anse verkligen herrarna, att det nuvarande systemet med kyrkostämmor giver folkviljan möjlighet att därvid bliva rätt uttryckt? Ett representativt system kan man ju tillämpa på det sättet, att alla delar av en församling bliva representerade.

Även om nu skolärendena skola överflyttas till den borgerliga kommunen finnes det tillräckligt många och stora frågor av den arten, att de icke lämpligen böra behandlas av kyrkostämmorna. Vi ha kyrkobyggnadsfrågor, som särskilt i Norrland äro av oerhörd ekonomisk vikt. Om en sådan fråga blir ensidigt utredd och ett på grundval av dylik ensidig utredning fattat beslut fullföljes, kan det ju ha till följd att församlingen nära nog blir ruinerad. Jag kan också peka på huru svårt det kan ställa sig, när folket talrikt infinner sig till kyrkostämmorna. En votering är t. ex. under sådana förhållanden utesluten. Om utskottets ärade vice ordförande skulle begära votering på en dylik kyrkostämma, tror jag, att han icke skulle bliva väl anskriven hos de röstande. En votering vid en sådan talrikt besökt kyrkostämma skulle nämligen med största säkerhet taga åtskilliga timmar i anspråk och en så lång voteringsprocedur skulle helt säkert vålla starkt missnöje. Det erfordras nästan ett verkligt mod att begära votering vid sådana tillfällen, där de röstandes uthållighet så starkt sättes på prov. Det har alltså gått så långt, att man därför drar sig för att begära votering vid kyrkostämmorna.

Jag skall icke uppehålla tiden längre, men jag har velat framhålla, att även om skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen blir verklighet, är det ett absolut nödvändigt krav, att vi få ett representativt system även i fråga om kyrkoförsamlingarna. Det måste vara bristande kännedom om förhållandena, som gör, att man icke vill gå in därför. I synnerhet är väl detta fallet med socialdemokraterna, ty de vilja väl ändå att det beslut, som skall fattas skall vara i överensstämmelse med majoritetens uppfattning, men så kan ofta icke bliva förhållandet, så länge man har detta system med kyrkostämmor, som nu tillämpas i församlingarna.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sävström: Herr talman! Den siste ärade talaren uttryckte sin stora förvåning över att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet så samfällt reserverat sig på denna punkt. Han trodde, att det hos oss fanns motvilja mot att låta folkviljan taga sig uttryck vid kyrkostämmorna, och han anförde exempel från Norrbotten, som visade, att kyrkofullmäktigeinstitutionen snarast möjligt borde införas däruppe.

Jag skall be att en gång för alla få säga ifrån, att ingen av oss reserverar sig emot kyrkofullmäktigeinstitutionens införande. Behovet av en reform erkännes, skulle jag tro, av oss alla. Men det är icke det, som det i dag är fråga om. Frågan är helt enkelt, i vilken ordning problemen skola tagas upp, d. v. s. frågorna om skolärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen och kyrkofullmäktigeinstitutionens införande och till sist, vad som här kanske är det viktigaste, nämligen den utredning, som landshövding Hammarskjöld har framlagt, och som går ut på en i huvudsak formell revision av kommunal-lagarna.

I vår reservation ha vi framhållit, att det i första hand gäller att upptaga frågan om skolärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen. Det är den fråga, som vi anse vara den viktigaste i detta fall. Om herrarna tagit del av utskottets utlåtande, så se herrarna, att det på sidan 4 är infört en mycket lång motivering för den ställning, som utskottet intog år 1926. Hur man kan komma över från den motiveringen, som man hade 1926 och till den motivering, som utskottet framlägger i år, är för oss nästan ofattbart.

Om man sålunda vill ha ordning och reda i detta avseende bör man vänta med kyrkofullmäktigeinstitutionens införande till dess frågan om skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen och framför allt den Hammarskjöldska utredningen förelägges av regeringen vid ett kommande tillfälle. Då är tiden inne att fatta ståndpunkt till den fråga, som föreligger här. Det är detta, som egentligen är skälet, varför vi reserverat oss emot utskottets utlåtande.

Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Magnusson i Tumhult: Herr talman! Den nu föreliggande frågan är av stor vikt för hela landet och bör om möjligt vinna sin lösning vid innevarande riksdag. Från såväl städer som landsbygd föreligga vittnesbörd om allvarliga olägenheter, som förekomma med det nuvarande systemet. Ett avslag skulle enligt min mening skjuta en lycklig lösning i det ovissa och därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Katrineholm: Herr talman! Jag delar helt och fullt den uppfattningen, som den siste ärade talaren gav uttryck åt, nämligen att det icke är bra att skjuta den här frågans, som han sade, lyckliga lösning allt för långt framåt. Men var och en, som har varit i tillfälle att deltaga i församlingarnas såväl kommunala som kyrkliga angelägenheter, vet, att det, vad beträffar de sista, är skolärendena, som i regel äro de viktigaste på kyrkostämmorna och i varje fall i regel de ärenden, som avse de största utgifterna. Om det nu är så, som reservanterna förmena — jag tror också, att de äro inne på den riktiga linjen, då de hävda denna uppfattning — att ett bifall till utskottets hemställan skulle försvåra lösningen av det, som är det viktiga i detta avseende, nämligen skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen, anser jag att alla, som vilja en verklig lösning av denna fråga, måste förena sig med den uppfattning, som kommer till synes i reservationen. Det är sant, att man, som utskottets ledamöter, kan säga, »att behovet av kyrkofullmäktigeinstitutionen gör sig för varje år allt mera kännbart. Den nuvarande ordningen, enligt vilken kyrkostämman obligatoriskt har att besluta om alla för-

*Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)*

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

samlingens angelägenheter, medför även, om man bortser från skolärendena, på en hel del håll allvarliga svårigheter». Detta är riktigt. Det finns nog mer än en kyrkostämman, där det icke varit fråga om skolärenden utan rent kyrkliga ärenden, och där beslutet dragit stora kostnader, men som varit besökt av blott 4—6 personer. Sådant måste ju sägas vara ett avvita förhållande. Det kan också tänkas fall, då man genom en stor trumeld ute ibland kyrkoförsamlingens medlemmar har fått upp många deltagare i kyrkostämmans beslut, men att beslutet icke alls varit grundat på en saklig ståndpunkt utan endast på känslöstämningar. Sådant är också avvita. Nog ligger det därför åtskilligt i vad utskottet sagt och som jag nyss citerat. Likväl anser jag, herr förste vice talman, att var och en, som vill vara med om att bidra till en lycklig lösning av detta spörsmål, måste sikta på att skolfrågornas handläggning på kyrkostämmorna är, såsom hittills varit fallet, det viktigaste, och att det gäller att få det problem, som de utgöra, först löst, innan man fattar slutlig ställning till frågan om kyrkofullmäktige.

Jag ber, herr förste vice talman, att med dessa ord få förena mig i det yrkande, som kommit till synes i reservationen.

Herr Forssell: Herr förste vice talman! Den siste ärade talaren sökte att rikta ett grundskott mot utskottsmajoritetens förslag genom att utveckla den tankegången, att om bara skolärendena bleve överflyttade från den kyrkliga kommunen till den borgerliga kommunen, så skulle därmed behovet av en sådan fullmäktigeorganisation för den kyrkliga kommunen vara reducerat till ett minimum. Jag vill då fästa herrarnas uppmärksamhet därpå, att gentemot denna teoretiska konstruktion står en praktisk erfarenhet, som har ett helt annat vittnesbörd att ge oss. Det förhåller sig så, att i så gott som samtliga av rikets städer — jag har icke siffrorna till hands, men det är visst med undantag av Skanör och Falsterbo — äro i följd av 1909 års lagstiftning redan skolärendena överförda från den kyrkliga till den borgerliga kommunen. Icke desto mindre hör man ett verkligt nödrop från alla dessa städer, där man på kyrkostämman är frigjord från skolärendena: låt oss äntligen få dessa kyrkofullmäktige, som kunna befria oss från dessa skandalösa uppträden på kyrkostämmorna, som man alltför ofta får bevittna.

Jag menar, att gentemot den siste ärade talarens rent teoretiska konstruktion står levande praktisk erfarenhet. I Stockholms stad äro skolärendena skilda från församlingen i allra största utsträckning. Vi ha där visserligen ett rudiment av skolråd kvar, som har rena husvärdssorger, om jag så får säga, om skolbyggnaderna. Men även där skolärendena äro på detta sätt skilda från församlingen, känner man i högsta grad behovet av en fullmäktigeinstitution. Jag ber därför herrarna reducera det använda argumentet till dess rätta värde. Jag tror, att man kan lugnt här åberopa de vittnesbörd, som komma från såväl landsbygden som storstäderna. Jag tänker därvidlag på herr Pehrssons i Göteborg anförande. Jag ber herrarna beakta de synpunkter, som framförts av det praktiska livets målsmän, och låta dem väga tungt i vågskålen gentemot dessa taktiska och teoretiska konstruktioner, som reservanterna framföra.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr förste vice talman! Den föregående ärade talaren har, som den skicklige strateg han onekligen är, gjort en kontrastöt på en punkt, där det till synes kan te sig för mången av kammarens ledamöter, som om det vore en svaghet i den position, vi reservanter intaga.

Jag ber då att få återföra kammaren till verkligheten, och att man ville titta på konstitutionsutskottets kläm. Det begäres, att riksdagen måtte hos

Kungl. Maj:t anhålla om upptagande till prövning av frågan om införande av en kyrkofullmäktigeinstitution i samband med den allmänna revisionen av kommunallagarna och den därmed enligt erhållen upplysning sammanförda frågan om skolärendenas möjliga överflyttning till den borgerliga kommunen.

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.

(Forts.)

Såvitt jag vet har man ifrån alla läger, åtminstone inom konstitutionsutskottet, vitsordat, att det är en allmän önskan inom riksdagen, att den Hammarskjöldska revisionen av kommunallagarna så snart som möjligt måtte kunna avgöras, detta därför att man överallt i kommunerna känner sig leva under kaotiska förhållanden. Man behöver antligen ha denna revision av kommunallagarna klar för att veta, vad man skall rätta sig efter på ofantligt viktiga punkter av vår kommunalpolitik. Vad säga herrarna då om det förslag, som innebär, att ett framläggande av en proposition om en revision av kommunallagarna skall *anstå* tills man är färdig med en utredning av *detta* spörsmål, detta spörsmål som sammanhänger med en rad andra, icke minst det, som herr Andersson i Igelboda med all rätt riktade uppmärksamheten på, nämligen hur det skall ställa sig med religionsfrihetskommitténs förslag, om det går igenom, hur läget då blir uti kommunerna med hänsyn till rösträtten på kyrkostämma o. s. v. Är verkligen andra kammaren, där det finns en starkare önskan än på något annat håll i riksdagen om att den Hammarskjöldska revisionen snart skall underställas riksdagens avgörande, beredd att nu taga ett förslag, som innebär, att kommunallagspropositionen icke får framläggas, förrän denna invecklade fråga är löst? Vi ha ju betygat från olika håll, att vi vilja ha en kyrkofullmäktigeinstitution, *men vi vilja icke, att tågordningen skall vara sådan, att det som viktigare är får eftersättas.*

Jag anhåller att få vidhålla mitt yrkande.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Fast: Herr talman! Endast ett par ord. Jag vill gentemot herr Forssell säga, att den skiss, han gjorde över skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen, icke var fullt riktig. I denna skiss utelämnade herr Forssell nämligen den rad av fögderistäder och även andra städer, vilkas ecklesiastika indelning ej sammanfaller med den borgerliga kommunens indelning, för vilka man sålunda icke kan använda de former, som för närvarande stå till buds för att få skolärendena överförda.

Jag vill framhålla detta, därför att det är ett litet vittnesbörd om, att de frågor, vi här tala om, icke äro så enkla, att de kunna utan vidare klaras. Tidigare har man ju från alla partier och från riksdagen själv uttalat sig mot och varnat för denna sammankoppling, på det att icke den stora och för oss alla väsentliga frågan må förhalas. Nu tycks man vilja göra motsatsen. Jag håller på den tidigare uppfattningen. Jag har vid åtskilliga tillfällen intagit den ståndpunkten, att man skall icke i onödan gå och rubba jämt och ständigt på våra kommunalförfattningar. Jag har försökt hålla tillbaka dessa petningar och rubbningar, som genom motioner framföras här och där, under den bestämda förväntan, att man skall få en allmän revision av kommunallagarna. Nu har utskottet i år vid ett par tillfällen uttalat bestämda direktiv till Kungl. Maj:t om att få denna revision till nästkommande år. Finns det någon i denna kammare, som hyser den ringaste förhoppning om att man då sammanblandar denna fråga om kyrkofullmäktige samt skolärendena med den Hammarskjöldska utredningen? Är det någon som tror, att vi då till nästkommande år eller inom rimlig tid få den saken löst? Vi måste gå de vägar, vi annars bruka anlita såsom praktiska människor, och nu taga vad som är möjligt. Låt oss uppskjuta vad vi i övrigt äro överens om till dess vi löst dessa frågor. Då försena vi icke denna särskilda fråga, men vi möjliggöra för praktiskt folk

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

att åstadkomma en revision av kommunallagarna, som annars kanske skulle dröja alltför länge. I det fallet tror jag man kan säga, att det råder en enstämmig mening i landet om, att man önskar en sådan tågorordning, att man får det väsentliga, varom man kan samla sig.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Då jag deltagit i utskottets behandling av detta ärende, skall jag be att få säga några ord, ehuru mina synpunkter kanske redan blivit av en del talare berörda. Såvitt jag kunnat finna av debatten äro reservanterna och utskottsmajoriteten eniga om att det nuvarande sättet för behandling av kyrkoärendena vid kyrkostämma icke är bra. Alla äro eniga, synes det mig, om att vi böra få ett bättre sakernas tillstånd. Vi böra ha det representativa systemet även vad kyrkoärendena beträffar. Det, varuti intressena skilja sig, är, att reservanterna anse, att ett bifall till utskottets förslag skulle fördröja denna fråga, under det att utskottsmajoriteten anser motsatsen. Jag för min del ber att få påpeka, att när man talar om skolärendenas överflyttande till den borgerliga kommunen, det, såvitt jag förstår, är fråga om ett fakultativt överflyttande; det skulle alltså bero på kommunens beslut hur det skulle komma att ställa sig. Det är då möjligt, att en majoritet förhindrar ett sådant förfarande. Jag menar då, att vi ha ett mycket starkt skäl för att möjliggöra dessa frågors behandling genom ett representativt system. Med ett sådant bli dessa ärenden bättre behandlade. Därom torde väl alla vara ense.

Om jag ser på frågan ifrån olika synpunkter, kan jag icke finna annat än att fullgoda skäl tala för ett bifall till utskottets förslag. Jag anhåller, herr talman, om bifall till detta förslag.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman! Jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på att det icke föreligger något sådant läge, som här sagts ifråga om sambandet mellan de tre olika frågorna, revisionen av kommunallagarna, den fakultativa överflyttningen av skolärendena till den borgerliga kommunen och kyrkofullmäktigeinstitutionen. Det föreligger nämligen redan gjorda utredningar i alla dessa tre frågor. Man har hela materialet samlat, och det behöver sålunda icke göras några nya utredningar. Man har endast att på grund av de gjorda utredningarna komma till ett resultat. Jag vill svara herr Fast på hans fråga, om det finns en enda i denna kammare, som tror, att detta skall kunna föras hastigt fram, att, som läget nu är, så har han här åtminstone en av de säkert ganska många, som tro på denna möjlighet. Helt annorlunda hade det varit, om det varit fråga om att taga upp vidlyftiga utredningar och anskaffa hela materialet, men det föreligger, som sagt, färdigt i alla de tre nämnda frågorna.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Engberg, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Ang.
införande av
kyrko-
fullmäktige-
institution.
(Forts.)

§ 13.

Herr statsrådet *von Stockenström* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 245, angående disposition av vissa områden av kronoegendomen Ribbingelund nr 2 i Södermanlands län.

Nämnda proposition bordlades.

§ 14.

Till behandling upptogs nu konstitutionsutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av väckta motioner om minskning av riksdagsmännens antal m. m.

Uti de likalydande motionerna nr 249 i första kammaren av herr *P. Adolf Dahl* och nr 422 i andra kammaren av herr *Anderson* i Linköping hade föreslagits, att riksdagen ville för sin del till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse av nedannämnda paragrafer i riksdagsordningen:

I fråga om
minskning av
riksdags-
männens antal
m. m.

§ 6.

1. Första kammarens ledamöter skola till ett antal av *ettthundratio* — — — skett.

2. — — —

3. För varje valkrets — — — en *ettthundrationdel* — — — rikets folkmängd.

4. Därest — — — *ettthundratio* — — — ytterligare en riksdagsman.

5. — — —

6. — — —

7. — — —

8. — — —

9. — — —

10. — — —

11. — — —.

§ 13.

Andra kammarens ledamöter — — — *etthundrasjuttio* — — — valet skett.

§ 15.

1. I varje valkrets — — — en *etthundrasjuttiondel* — — — folkmängd.

2. För valkrets — — — *två etthundrasjuttiondelar* — — — väljas dock *två* riksdagsmän.

3. Därest — — — *etthundrasjuttio* — — — stadgat.

4. — — —.

§ 37.

1. Å varje lagtima riksdag — — — konstitutionsutskottet av *tolv*, statsutskottet av *tjugufyra*, bevillningsutskottet av *sexton*, bankoutskottet av *tolv*, vardera lagutskottet av *tolv* samt jordbruksutskottet av *sexton* ledamöter — — — sådant bevilja.

2. — — —

I fråga om minskning av riksdags- männens antal m. m. (Forts.)	3. — — —
	4. — — —
	5. — — —.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herr *P. Adolf Dahl*, som på de i motionerna anförda skäl ansett, att motionerna bort av utskottet tillstyrkas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Anderson i Linköping: Herr talman! När man läst det föreliggande konstitutionsutskottsutlåtandet, svävar man icke i tvivelsmål ett ögonblick om, att denna fråga hör till dem, som utskottet anser vara icke blott icke nyttiga utan rentav skadliga. Utskottet avfärdar frågan utan motivering, praktiskt taget, därför att hela motiveringen består i ett upprepande av den mycket knappa avslagsmotivering, som gavs, när en liknande motion väcktes vid fjolårets riksdag. Motionärerna i år ha punkt för punkt upptagit till bemötande de skäl mot minskning av riksdagsmännens antal, som av fjolårets konstitutionsutskott anfördes eller som under debatterna framlades. Man kunde då ha väntat, att konstitutionsutskottet antingen skulle ha sökt framlägga några nya ytterligare skäl för sin ståndpunkt eller också gendrivit motionärernas argumentering. Så har emellertid icke skett. Konstitutionsutskottet anser tydligen, att det bästa sättet är att tåga ihjäl motionen. Jag är fullständigt övertygad, att utskottet därvid handlar i god överensstämmelse med vad flertalet inom riksdagen tycker och anser. Men denna fråga berör inte bara riksdagen. Den gäller icke någon riksdagens inre angelägenhet. Det finns verkligen en stark opinion utanför riksdagen, som inte låter avspisa sig med dessa torftiga skäl, som konstitutionsutskottet år efter år upprepar, när denna motion kommer före. Man nöjer sig inte med det gamla talet om att vårt lands stora ytvidd och skiftande förhållanden etc. kräva det nuvarande antalet representanter. Man begär åtminstone något bevis för att konstitutionsutskottet gjort en saklig och objektiv undersökning, huruvida riksdagens nuvarande medlemsantal verkligen är absolut erforderligt för att alla dessa intressen skola komma till sin rätt. Ett naket påstående övertygar ingen. Konstitutionsutskottet har emellertid, såvitt jag kan förstå, inte besvarat sig med sådana frågor. För utskottet har lösen varit: Inga förändringar! Skälet, som bestämt medlemmarnas ståndpunktstagande, må sedan ha varit det ena eller det andra.

Många ha velat se denna motion uteslutande som ett utslag av ett alltför långt drivet sparsamhetsnit. Det är sant, att motionärerna tillmätt sparsamhetssynpunkten stor betydelse, och det anse vi oss ha full rätt att göra, eftersom det rör sig om en summa på ungefär en halv miljon kronor. Men motionärerna lägga ännu mera vikt vid den vinst, som en minskning av riksdagsmännens antal skulle innebära för själva riksdagsarbetet. Jag behöver nog inte inför denna kammare utförligt utveckla denna uppfattning, som ju för övrigt har framlagts i motiveringen till motionerna. Jag tror, att de flesta av kammarens medlemmar ha åtminstone någon gång under sin riksdagsmannatid gjort liknande reflexioner över den sysslolöshet, som nu faktiskt är påtvingad ett mycket stort antal av kammarens ledamöter. Det är ett faktum, som man inte kan komma ifrån, att de föreliggande arbetsuppgifterna icke fordra det nuvarande stora antalet riksdagsmän som deltagare i det dagliga arbetet. Här föreligger sålunda ett uppenbart slöseri med arbetskraft och med pengar, och en oundviklig följd blir också en förslappning av intresset och ansvarskänslan hos representanterna. Jag har litet svårt att förstå, att konstitutionsutskottet

har ansett sig kunna alldeles förbigå denna synpunkt, som i motionen dock har tillmätts avgörande betydelse.

Vid fjolårets riksdag anförde konstitutionsutskottet som ett av skälen för att då avstyrka motionen om en utredning, att det framställda förslaget står i nära samband med vissa andra spörsmål, såsom frågan om utskottsarbetet inom riksdagen och frågan om valkretsindelningen. Nu ha årets motionärer tagit upp dessa två frågor och försökt giva ett förslag till deras lösning. Man hade då väntat sig, att konstitutionsutskottet skulle å sin sida upptagit dessa synpunkter till granskning och anført, vad utskottet anser de av motionärerna framlagda förslagen vara värda. Emellertid ha dessa avfärdats utan ett ord.

Jag tror att det för representationens anseende är nödvändigt, att det blir en bättre arbetseffektivitet inom riksdagen, att en omläggning av hela riksdagsarbetet i detta syfte snarast kommer till stånd. Det är ett krav, som icke i längden kan undanskjutas; och jag är för min del övertygad om, att, när den frågan upptages till allvarlig prövning, man icke kan undgå att se den i sammanhang med kravet på minskning av representationens medlemsantal.

Jag vet emellertid, att denna fråga hör till dem, som den nuvarande riksdagen räknar till okynnesuppslag. Jag har fått höra mycket kraftiga uttryck för denna uppfattning, men jag vet också, att den icke delas av dem, som lägga huvudvikten vid kravet på större effektivitet i riksdagsarbetet.

Jag skall, då jag nu inser, att det i det nuvarande läget är omöjligt att komma någon vart, icke besvåra kammaren med votering, men jag vill uttala den förhoppningen, att även under kommande riksdagar det alltid skall finnas någon, som vill väcka denna fråga. Den skall så småningom på det viset tvinga sig fram till ett avgörande. Jag är för min del ganska övertygad, att förr eller senare kommer svenska riksdagen att företaga en ändring i den riktning motionärerna föreslagit.

Jag skall, som sagt, icke besvåra kammaren med votering men ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Engberg: Herr talman! Den föregående ärade talaren har, förefaller det mig, givit sitt eget projekt den riktiga värdesättningen, när han förklarar, att han inte ens vill ställa det under votering. Han värfde sig mot dem, som menade, att detta vore en okynnesmotion. Jag vill för min del ingalunda påstå, att det är en okynnesmotion, utan jag skulle snarare vilja säga, att det är en motion, framsprungen mera ur teoretiska spekulationer än ur hänsyn till verkligheten. Den föregående ärade talaren synes mig förbise, att det inte bara är så, att folkmängden i landet har ökats, sedan det nuvarande antalet riksdagsmän fastställdes, utan *valmanskåren har ju faktiskt fördubblats genom de rösträttsreformer som genomförts*. Jag vill dessutom ge honom en tankeställare: om vi ta vårt grannland Danmark, som för det första är ett mycket homogenare land än vårt och där vidare kommunikationsförhållandena äro mycket vigare än vad de äro här i Sverige, så har Danmark ett vida större antal riksdagsmän i förhållande till folkmängden, än vi ha här i Sverige. Vad motionären förmodar angående det bättre kvalitativa urvalet tror jag är en betydlig överdrift. Ty vare sig denna kammare har det nuvarande antalet riksdagsmän eller ett mindre antal, så tror jag inte, att det kvalitativa urvalet därav kommer att beröras.

Men till sist, herr talman, när den ärade talaren patetiskt bedyrar, att här står en stark opinion utanför riksdagen i denna fråga, då får han ursäktas, att jag tror, att han far fram med de våldsammaste överdrifter. Jag har inte hört någon opinion ute i landet beträffande antalet riksdagsmän. Jag tror, att den opinionen har den ärade talaren hört i vissa exklusiva kretsar, som gärna tala

*I fråga om
minskning av
riksdags-
männens antal
m. m.
(Forts.)*

I fråga om minskning av riksdagsmännens antal om vad som bör göras för att höja riksdagens anseende men som själva ganska litet bidra till att höja det.

m. m.
(Forts.)

Herr Jonsson i Risinge: Herr talman! Det torde väcka ett visst uppseende, att det är så många östgötarepresentanter som uppträda i denna fråga. Men jag anser det vara riktigt, att en nykommen riksdagsman framlägger sina synpunkter i frågan. Det är ju tydligt, att den som har kommit hit på senare tid har en annan syn på denna fråga än de ha, som varit här i 20, 30 kanske 40 år. Dessa ha dels glömt bort, hurdana förhållandena voro, då de kommo hit, dels äro de så upptagna av det myckna arbetet i de ständiga utskotten, att de ej se, att en hel del kammarledamöter äro sysslolösa. Jag använder mig av ett bevingat ord och frågar: vad tjänar det till, att det är så många riksdagsmän här? Vad tjänar det till att väcka motioner? I 9 fall av 10 bli de avslagna. Annorlunda är det ju med Kungl. Maj:ts propositioner. Men dessa hänskjutas, som vi veta, alltid till ständiga utskott och behandlas där, man kan säga, med de gamla sakkunnigas syn på tingen. Vad skulle egentligen inträffa, om riksdagsmännens antal minskades? Ingenting som försämrade förhållandena, utan tvärtom, riksdagens anseende höjdes och talet om riksdagsleda bortföle. Varför skall man då inte kunna vara med om att höja riksdagens anseende?

Jag talade om de ständiga utskotten. Som herrarna veta, har jag varit här en gång förut, och en ödet's nyck eller vad det var gjorde, att jag kom in just i ett ständigt utskott. Men dit kunna ju, med nuvarande antal, icke alla komma vare sig som ordinarie eller suppleanter. Emellertid, där så att säga avgöras frågorna. Där kan den enskilde riksdagsmannen inverka något på deras öde. Här i kammaren är det ju omöjligt. Där har man ju också synnerligen mycket att lära. Nu torde någon säga, att jag har möjlighet att lära i femte tillfälliga utskottet. Ja, visserligen. Jag har försökt inhämta den kunskap, som där varit möjlig att få. Men arbetet där är nu slut. I går kväll hade vi vårt sista sammanträde. Vad skola vi nu lära? För övrigt, medan jag talar om arbetet där, vill jag säga, att det varit ordföranden som arbetat. Han har nämligen inte haft någon sekreterare utan varit det själv. Vi andra ha ingenting gjort. Vi ha haft 7 motioner eller frågor att avgöra. Sex av dessa frågor voro snart avslagna. Vi kunde för övrigt ha gjort det på mycket kortare tid. Sedan ha vi släppt fram en fråga. Men det var som att släppa katten på rätten. Man var så förfärligt ivrig att slå ihjäl den saken också här i kammaren. Således, hela den arbetsprestation femte tillfälliga utskottet utfört, har inte länt till den ringaste nytta. Allt är avslaget. Vad skall det då tjäna till, att där skola gå tio ordinarie ledamöter och tio suppleanter. Det är ju bortbläst, hela det värde som det skulle ha. Samma är förhållandet, har jag hört sägas, i de andra tillfälliga utskotten. Till och med så litet som fyra frågor har ett utskott haft att behandla. Jag vågar verkligen inte tala om detta ute i landet, när folk frågar mig, om vi ha mycket att göra. Då undskyller jag mig med att säga, hur mycket de ha att göra i de ständiga utskotten. Skulle jag tala om att jag är i ett utskott, som har en fyra fem frågor att avgöra, så skulle jag bli utskrattad. Det är en sanning, herr Engberg, att det finns en stämning ute i landet, som säger, att det är något galet beställt här uppe. Den motion, som väcktes förra året om denna sak, vann synnerligen stor ankläng. Det var den förståndigaste motion, som väckts på länge, hörde jag flera säga.

Emellertid har utskottet i sitt betänkande givit mig det förlösande ordet, som jag många gånger gått och väntat på. Jag har inte förstått, om möjligen jag är kortsynt och andra ha den rätta synen på saken. Jag vill citera de åsyftade orden. Det heter: »På grund av vårt lands stora ytvidd och de mycket skif-

tande förhållandena inom olika delar av detsamma synes bibehållandet av ett jämförelsevis stort antal folkrepresentanter här vara behöfligt för att riksdagen allsidigt och fullständigt skall giva uttryck åt skilda uppfattningar och intressen inom folket.» Det härskri som i dessa dagar utgår över den som vågar ge uttryck för sina intressen på annat sätt än som det parti han tillhör gör är således obefogat, och jag vill fastslå, att den som i dag röstar för utskottets hemställan, har därmed avhänt sig all rätt att i framtiden klandra det eller det partiet för den enskilde riksdagsmannens göranden och låtanden.

Det vore mycket att säga här, men jag vill inte alltför länge trötta kammaren. Det är ytterligare två motioner berörande detta ämne, som förelagts innevarande riksdag, nämligen en av herr Hage och en av herr Osberg. Herr Hage tar ett litet steg, herr Osberg tar ett längre steg, men herr Anderson i Linköping har tagit det långa steget. Jag skulle önskat, att den sistnämnda motionen blivit bifallen. Nu är det ju lönlöst att verka för det. Gentemot ett så gott som enhälligt utskott är det ju inte möjligt att åstadkomma någonting, och motionären själv har ju, såsom vi hört, inte heller för avsikt att begära votering. Jag är utskottet synnerligen tacksam för att utskottet börjat i den här änden på dessa frågor. Hade utskottet i stället börjat med herr Hages förslag och sedan med herr Osbergs och väntat med denna motion till sist, så hade jag inte kunnat ge mitt intresse tillkänna såsom jag nu kan göra. I så fall hade jag väl fått vara med om att se först herr Hages motion avslagen och sedan herr Osbergs och slutligen denna. Nu kan jag falla fram på herr Osbergs yrkande och sedan på herr Hages. På så sätt kommer jag åt att bevaka mina intressen i denna fråga.

Herr Björkman: Herr talman! Denna motion har, anser jag, teoretiskt ett stort intresse, i det att man kommer in på frågan, vad som i princip skall vara avgörande, när man skall bestämma riksdagsmännens antal. Det antal riksdagsmän, som vi nu ha enligt våra grundlagar, är ju rätt godtyckligt. Den rätta avvägningen härav bör väl ske allt efter omständigheterna under olika tider. Med den utveckling, som ägt rum, tycker jag därför, att det är teoretiskt riktigt vad motionärerna här sagt, att vi numera skulle kunna begränsa antalet riksdagsmän.

De skäl, som utskottet, vars utlåtande jag biträtt, först anfört för avstyrkande, äro emellertid de stora avstånden i landet, de olika meningsriktningarna ute bland folket etc. Men jag medger, att med kommunikationernas förbättrande etc. dessa skäl för att det skall vara ett högt antal riksdagsmän bli allt mindre och mindre bärande. Skulle det t. ex. gälla att nu göra en ny författning, så tror jag inte, att så många skulle vilja vara med om ett så högt antal riksdagsmän, som vi nu ha. Men så ha vi vårt tvåkammerssystem med gemensamma utskott och gemensamma omröstningar, som i och för sig gör, att proportionen mellan antalet ledamöter i kamrarna svårigen kan avvägas anorlunda än den är. Men då blir det givetvis så, att en hel del riksdagsmän i andra kammaren måste bli sysslolösa från utskottsarbete. Därav följer naturligtvis inte, att de också bli sysslolösa från det arbete, som åligger varje riksdagsman, nämligen att söka sätta sig in i alla riksdagsärenden. Det kunde ju synas, som om medlemsantalet i utskotten kunde nedbringas och därigenom ett hinder mot minskningen i riksdagsmännens antal bortfalla. Men det är ju så, att med den mångfald meningsriktningar, som vi ha i landet, så behöva dessa också komma till uttryck i utskotten. Det proportionella valsystemet inbjuder därtill. Det blir därför ganska svårt att bringa ned numerären. Och när motionärerna särskilt tala om att de ständiga utskotten kunde ha lägre numerär, bör väl däremot invändas, att vi få lov att tänka på att framför allt de ständiga utskotten, med de viktiga frågor de ha att behandla, måste ha en

*I fråga om
minskning av
riksdags-
männens antal
m. m.
(Forts.)*

I fråga om minskning av riksdagsmännens antal fulltalig och allsidig besättning. Skulle man minska riksdagsmännens antal i första kammaren, så skulle det bli svårt att få nödig besättning i dessa utskott.

m. m.

(Forts.)

Det för mig viktigaste skälet, när jag varit med om att i konstitutionsutskottet avstyrka denna motion, är emellertid den inverkan ett beträdande av motionärernas väg skulle ha på valkretsarna. Jag är en så övertygad vän av det proportionella valsystemet, att jag inte vill vara med om att vidtaga någon åtgärd, som kan skjuta en bräsch i detta system. Och detta anser jag, att det skulle innebära, därest vi inkräktade på riksdagsmännens antal i andra kammaren. Ty vad skulle följden bli? Jo, en hel del valkretsar, såsom Uppsala läns, Älvsborgs södra, Blekinge, Hallands med flera skulle mista en eller annan riksdagsman, och det återstående antalet skulle bli så litet, att man i dessa valkretsar inte lämpligen kunde använda det proportionella valsättet. I så fall måste man gå till en förstoring av valkretsarna, något som skulle vara synnerligen litet tilltalande. Det är huvudsakligen av denna anledning som jag redan från början har ställt mig emot denna motion, hur många sympatiska drag den än i övrigt kan ha.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Jag lyssnade med intresse till herr Engbergs anförande, därför att när utskottets utlåtande var så magert, hoppades man få veta de verkliga skälen för utskottets ståndpunkt, när utskottets ärade vice ordförande uppträder. Jag blev emellertid besviken. Det fanns tydligen inte några andra skäl än de, som fjolårets konstitutionsutskott med sådan knapphet anfört. Skulle några därtill kunna läggas, så är det tydligen de, som herr Björkman framförde. Av dessa vill jag inte alls fränkänna det sista betydelse, nämligen kravet på en representation, som ger möjlighet för det proportionella valsystemet att funktionera utan alltför mycket gnissel. Men det är väl i alla fall att taga en felaktig utgångspunkt att binda sig vid ett visst valsystém och efter detta bygga upp representationen. Man måste väl taga andra utgångspunkter, och en av de utgångspunkterna måste vara, att representationens storlek bör avpassas även efter de föreliggande arbetsuppgifterna. Jag bortser inte alls från kravet på att representationen skall vara så pass stor, att skilda intressen och skilda åsikter ute bland folket bli tillgodosedda. Men det är en fullkomligt subjektiv omdömesfråga, hur långt man därvid bör gå. Utskottet har inte kunnat anföra något skäl för att det nuvarande antalet riksdagsmän är avpassat just med hänsyn till detta krav. Jag tycker, att man borde anstränga sig litet mera för att finna en övertygande avslagsståndpunkt, om man vill ha denna motion definitivt bragt ur världen.

Jag tror, att herr Engberg mycket misstager sig, när han säger, att denna fråga inte alls intresserar den stora allmänheten. Det är möjligt, att åsiktsmotsättningen mellan oss två beror på att jag har min umgängelse mera i utomparlamentariska kretsar, under det att herr Engberg med liv och själ lever i det parlamentariska livet. Och här i parlamentariska kretsar har inte yppats vare sig någon parlamentsleda eller något krav på minskning av riksdagsmännens antal. Men det hindrar inte, att så småningom det kravet i alla fall kan göra sig gällande med sådan styrka, att riksdagen måste ta hänsyn till det.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr **Engberg**: Herr talman! Endast en kort replik. Herr Anderson i Linköping anser alltjämt, att ju mindre en församling är, dess bättre är den kvalitativt och dess högre står den i anseende. Svenska akademien räknar bara aderton ledamöter, men den har mig veterligt icke något anseende alls.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Jag skall bara be att få komplettera vad jag sade nyss med en hänvisning till Holland, om vi skola hålla oss till parlamentariska förhållanden och icke till akademiska, som äro ovidkommande. Holland har lika stort invånarantal som Sverige, och antalet ledamöter i båda kamrarna är där 150. När herr Engberg tog upp Danmark, så tycker jag, att man mot Danmark och dess överrepresentation — jag vill för övrigt erinra om att det föreligger förslag att minska den — kan ställa Holland, som är ett land med samma folkmängd som vårt eget, men där representanternas antal är 150.

I fråga om minskning av riksdagsmännens antal m. m.
(Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 15.

Härefter företogs till avgörande statsutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt bevarande i svensk ägo av vissa stenkolsfyndigheter å Spetsbergen.

Ang. fortsatt bevarande i svensk ägo av vissa stenkolsfyndigheter å Spetsbergen.

I enlighet med vad Kungl. Maj:t föreslagit uti en till riksdagen den 10 februari 1928 avlåten, till statsutskottet hänvisad proposition, nr 58, hemställde utskottet, att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, för fortsatt bevarande i svensk ägo av svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens i likvidation tillgångar å Spetsbergen, låta teckna aktier till ett belopp av intill 450,000 kronor i ett tillämnat aktiebolag med ändamål att övertaga berörda tillgångar samt att lämna medgivande för det nya bolaget att mot vederbörlig förskrivning övertaga det belopp, som vid utdelning i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden den 10 februari 1928 omförmälda utdelningsplan kunde tillkomma staten såsom fordringsägare hos svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen i likvidation;

b) medgiva, att det å riksstaten för budgetåret 1926—1927 anvisade reservationsanslaget å 105,000 kronor till åtgärder för avvecklande av statens engagemang i svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen finge anlitas för likvidering av aktier i det nya bolaget; och

c) för sistberörda ändamål å riksstaten för budgetåret 1928—1929 bland utgifter för kapitalökning anvisa ett reservationsanslag av 345,000 kronor, att utgå av andra statsinkomster än lånemedel.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Kvarnzelius, C. Petrus V. Nilsson, Johan Bernhard Johansson, Clemedtson, Olsson* i Kullenbergstorp, *Törnkvist* i Karlskrona och *Jonsson* i Eskilstuna förklarat sig anse, att utskottet bort hemställa, att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag har icke någon förhoppning om att jag skall kunna omvända kammaren till den ståndpunkt, som jag och mina medreservanter ha intagit i denna fråga, om det nu ens är möjligt att överhuvud taget göra sig hörd i kammaren, om ens kammarens ledamöter bara några ögonblick vilja lyssna till de anspråkslösa ord, som jag har att säga.

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 19.

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

Men alldeles utan invändningar skall icke propositionen genomtrumfas i denna kammare. Fjölårets riksdag hade tänkt sig eller hoppats i varje fall, att det skulle uppenbara sig några enskilda spekulanter, som kanske voro villiga att övertaga ansvaret och bekymren för kolfälten på Spetsbergen eller eventuellt dela ansvaret med staten. Den förhoppningen har kommit på skam, och så inbjuder regeringen riksdagen att vara med om att låta staten bli ensam spekulant på detta område, att själv köpa gruvorna och själv inrätta sig som spekulant i framtida värden.

Det är möjligt, att regeringen och statsutskottets majoritet kunna få rätt. Det är naturligtvis tänkbart, att någon gång i en framtid fyndigheterna där uppe kunna bli värda att exploateras, men såvitt man kan se på de omständigheter och fakta, som man har att utgå från nu och som man har att bedöma saken efter, är den spekulationen mer än tvivelaktig. Under *normala* förhållanden lönar det sig icke att bryta kol på Spetsbergen. Den erfarenheten ha vi i varje fall gjort under de sista åren, och därom torde alla vara fullkomligt ense. Då skulle man kunna tänka sig, att gruvorna kunde bli nyttiga under alldeles extra ordinära förhållanden. Och då är det tre omständigheter, under vilka man skulle kunna tänka sig, att fyndigheterna kunde utnyttjas.

Den första är den, i fall tillförseln till Sverige av kol från länder, därifrån vi vanligen köpa vårt kol, skulle komma att avstängas, låt oss säga under ett krig. Men det är mer än tvivelaktigt, om under sådana omständigheter någon skeppning alls kan företagas.

För det andra har man tänkt sig, att det skulle vara bra att ha fyndigheterna att ta till, därest någon gång en konflikt skulle kunna utbryta, t. ex. i England, och vi icke skulle få köpa kol därifrån. Vi ha erfarenhet från 1926, som visar, att det kan bli ganska bekymmersamt. Det är min rent privata uppfattning, att intressenterna i den engelska kolindustrin akta sig på lång tid att göra om det experiment, som gjordes 1926. Jag tror, att stämningen är anorlunda nu än då. Men låt oss i allt fall tänka oss, att en dylik eventualitet kunde inträffa och det kunde uppstå en konflikt. Då skulle man komma att härifrån skicka arbetare upp till Spetsbergen. Det finnes vid konfliktutbrottet icke några arbetare där borta, såvitt man förstår. Inga äro sysselsatta med brytning där uppe, men då skulle brytningen komma att löna sig, menar man, och det kunde skickas arbetare dit. Då ligger det emellertid bra nära till hands att draga den slutsatsen, att under sådana omständigheter komma de organiserade gruvarbetarna att betrakta sådana beskickningar dit upp som i realiteten liktydiga med blockadbryteri. Och då vet man, att då står man där och har icke den nytta av kolfyndigheterna, som man möjligen skulle kunna ha, om de exploaterades. För att nu icke tala om att ingen vet, om sådana konflikter inträffa på en för oss lämplig tidpunkt, då det är möjligt att ordna brytningen eller frakta kolen från Spetsbergen och hit.

Så har man det sista skälet, som man klamrar sig fast vid, den sista förhoppningen, och det är, att man skulle kunna utvinna olja ur kolet. Experterna våga sig dock icke på att säga mer än att det är tänkbart och möjligt, att experimenten kunna till slut leda därhän, att man kan exploatera kolet på det sättet, att man får olja ur det, och att då skulle driften möjligen kunna bli lönande på nytt. Men om jag icke tar fel, så har jag sett någon uppgift, att numera äro världens oljetillgångar större än man förut trott. En tid var man mycket rädd för att oljetillgångarna i en relativt snar framtid skulle sina, och man var förtvivlad för den eventualiteten. Farhågorna ha skjutits åt sidan på grund av senare upptäckter. Men om det går att få olja ur kol, kan man fråga sig, om icke Sverige då kan få *köpa* olja liksom andra kunna få göra det. Någon har i samband med det resonemanget om utvinnandet av olja ur kolen och exploaterandet av kolfyndigheterna på Spetsbergen genom ett svenskt före-

tag myntat ordet spetsbergsromantik. Jag kan få vara en smula romantisk jag också, då jag tror, att den tiden icke är så långt avlägsen, då man verkligen kan tala om en världshushållning, där varuutbytet mellan länderna sker på ett bekvämare och lättare sätt än nu och då icke konstlade handelspolitiska hinder få ligga i vägen.

Jag kan förstå mina partikamrater i utskottet, av vilka de flesta varit med på utskottsmajoritetens sida. Jag förstår, att de stå på den principiella ståndpunkten, att de hänge sig åt en principiell åskådning, även om jag tycker, att de driva den in absurdum i detta fall. Men vad jag icke kan begripa det är de övriga partiernas representanter, som alltid med synnerligen stor iver opponera sig emot att staten skall uppträda såsom företagare, exploatör och spekulant på områden, där det kan löna sig för staten att vara spekulant, men nu med lika stor iver üro med om att kasta ut rätt avsevärda belopp av statens pengar för att intressera samhället i ett mycket tvivelaktigt och äventyrligt spekulationsföretag.

Jag skall icke säga mer. Saken har debatterats ett par gånger här i riksdagen. Ärendet är avgjort i första kammaren, där reservationen med stor majoritet har tagits den här gången, och jag inskränker mig nu, herr talman, till att yrka bifall till reservationen, d. v. s. avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Då man här från herr Jonssons sida talar om spetsbergsromantik, kan det vara lämpligt att vända på satsen och säga, att han tycks vara hänfallen åt någon sort modern nationalekonomisk romantik, som bara resonerar för nuet och förkastar alla projekt, som komma upp, därest det icke med siffror kan visas, att det blir avkastning med detsamma. Jag tror, att det är rätt att ställa sig kritisk mot sådana slutsatser. Vad detta speciella fall beträffar, har han rätt i att det har debatterats så mycket och ingående, att vi icke böra kosta på så lång tid på det. Men den omständigheten, att första kammaren enligt hans meddelande har — med majoritet, som jag skulle vilja uttrycka det — tagit reservationen, behöver icke tagas till intäkt för att andra kammaren har anledning att instämma i första kammarens beslut. Om den där majoriteten tillåter jag mig för det första säga, att den verkar dubbel, när man ser den. Det kan hända, att man vid räkning icke får så stort antal, som det faktiskt ter sig vid uppresning. Detta om detta.

Vad själva sakfrågan angår, tillåter jag mig framhålla några få synpunkter. För det första vill jag säga, att i hela världen pågår en strävan efter att komma över kol- och oljefält. Överallt i världen och icke minst i Europa pågå försök att ur kol och skiffer utvinna för industrien lämplig olja. Det experimenteras i laboratorierna. I vissa starkt industriellt betonade stater har man under byggnad fabriker, som väntas bli färdiga inom ett år. Det meddelades vid fjolårets utskottshandläggning av ärendet, att man i en stat höll på med en stor anläggning för oljeutvinning. Om man går in för den principen på allvar, tror jag, att vi kunna med lugn förtröstan överlåta åt våra teknici att lösa saken, och jag håller dem räkning för att de varit försiktiga i sina uttalanden. Men vi se vad som hänt, och här åberopas det faktum, att man har åtminstone två tekniskt användbara metoder för utvinning av skifferolja, och det är en omständligare metod man där får tillgripa; man har icke *samma* möjlighet att utvinna olja ur skiffer som ur stenkol. Jag är övertygad om att den saken snart emotser sin fullständiga lösning, och då falla alla de resonemang, som man fört om omöjligheten att få något ur Spetsbergen, platt till marken, och det blir en helt annan sak med både seglationstid och annat, om man kan få produkten i form av olja på fat av vanlig storlek. Det underlättar hela problemet. Jag tycker, att de, som varken vilja hänfälla till spetsbergsromantik eller

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

till nationalekonomisk romantik, göra klokt i att vänta och se. Det kostar så obetydliga slantar per invånare i landet, att jag anser, att det snubblande nära närmar sig en skandal att säga, att vi icke kunna gå med på det.

Jag vill återkomma till vad jag sade eller att det är icke nuet vi skola tänka på, utan vi äro skyldiga den kommande generationen att iakttaga hushållning på lång sikt. Det har sagts förut i kammaren och det har sagts av dem, som stå på samma ståndpunkt som herr Jonsson, när det gällde en annan stor fråga, att vi skola se på frågorna ur principiell synpunkt och icke för billigt pris föröda de tillgångar vi ha, utan hålla kvar dem för att utnyttja dem, när vi icke längre kunna klara oss utan den tillgången.

Jag kan sticka emellan med en upplysning, fastän jag nog icke på den punkten får herr Jonsson och hans likasinnade att tro mig. Men om herrarna vilja göra sig besvär med att se efter de sista priserna på spetsbergskol i Göteborgs hamn, tror jag, att herrarna där redan vid ett ganska flyktigt studium kunna konstatera, att med de förbättrade brytningsmetoder, som man sista tiden har haft tillfälle begagna, har man kunnat leverera kol till priser nära de engelska kolpriserna vid leverans i Göteborgs hamn.

Jag misstänker, att det behövs plats för många i debatten, och jag skall därför icke taga upp tiden, men jag tror, att det med hänsyn till de upplysningar, som lämnades i propositionen av den socialdemokratiska regeringen 1926 och med hänsyn till de upplysningar, som kommit fram 1927 och de ytterligare upplysningar, vi fått i föreliggande proposition nr 58 från den sittande regeringen, är tillräckliga skäl för dem, som vilja se längre än till nuet, att gå in för utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Efter den ganska betydliga salva reservanternas nyss fick är det kanske litet vågat att fullfölja reservationen, då vi stå så snubblande nära skandalen. Om reservanternas vidhålla sin mening, så ställa de det alltså på det sättet, att de skandalisera det gamla landet Sverige. Nu veta vi av gammalt, att statsutskottets vice ordförande tar bra till, men om man pratar med honom, blir det icke fullt så mycket. Han slungar oss åtskilligt i ansiktet, och jag hoppas, att han låter mig vara utan att jag verkar skandaliserande. Men det vore till fördel, om man skall ha en saklig diskussion i gång, om det vore möjligt att undvika så hårda uttryck om sina motståndare, ty det kunna vi icke komma ifrån, att det var.

Det kanhända är omöjligt i denna sak, ty reservanternas ställa sig, som den ärade talaren sade, ett litet grand på nuets mark och vilja icke göra anspråk på att vara så starka profeter och se fram ett eller annat århundrade. Det göra vi icke anspråk på. Och då ha vi sett, att man trots all välvilja från statsmyndigheternas sida dock icke kan få något ekonomiskt bärande i kolbrytningen på Spetsbergen, så, som det gått till hittilldags. Då vinkar man med, som herr Jonsson sade, att om det blir nöd på färde, så kan det vara bra att ha. Ja, men innan vi bli färdiga att hugga kol på Spetsbergen, skall nöden vara bra svår. Det där om nödfall tycker jag en praktisk människa kan utesluta ur resonnementen, utan det hela skulle naturligtvis ligga på den ståndpunkten: det är enligt internationell rätt erkänt, att det är Sveriges kolfyndigheter där uppe. Visserligen kunna vi ej nyttja dem, men vi få vila på dem liksom draken på skatten. Jag kunde dock mycket bättre ha förstått utskottets majoritet, om den sagt: Låt oss klippa till med en miljon och göra försök igen, om något kan göras. Men den säger i stället: Låt oss akta oss väl, vi få icke göra något, men vi skola vila. Här kan någon möjlighet uppkomma i framtiden, som vi nu ej kunna lukta ut. Hela den där historien om, att frågan om oljeutvinning ur stenkol är löst, är riktig. Men är den ekonomiskt löst? Då hade nog oljeutvinningen varit i gång, om den ekonomiska sidan av saken varit klar. Visser-

ligen äro uppfinningar klara för oljeutvinning på två sätt, som herr Anderson sade, men ekonomiskt äro de ej klara. Om man nu liksom herr Anderson drömer om eller påstår, att detta är färdigt, då är det klart, att en oljeutvinning kan komma i gång. Men man kan göra samma manöver överallt och göra olja på platser, som ligga mycket bättre till för begagnade av avfallsprodukterna. Därför tror jag ej, att det är någon nytta med, att herrarna komma med sådana där skäl, lika litet som det är möjligt för oss att övertyga motståndarna med våra skäl. Men om det ej vore så, som jag säger, varför skulle då alla finansmän i detta land tycka så illa om detta företag och ej vilja spekulera däri? Varför göra de det ej, om det nu vore en verkligt givande industri? Här saknas ej spekulativt folk i Sverige, men då det är fråga om att spekulera i sammanhang med staten, då äro de totalt borta. Det är en sak, som man knapp kan förbigå. Då kunna vi vara överens om, att rent praktiskt är detta icke något för oss. Då beror det på, hur stor chauvinismen är i landet, om vi skola satsa en halv miljon eller flera miljoner. Nu föreslås här 450,000 kronor. Det tyckte den ärade talaren var bara en småsak. Det är så litet som en halv miljon, det är intet att komma och diskutera om, utan det skall man anvisa, så att man kan komma på en liten lusttur upp till Spetsbergen och hissa flaggan för att sedan stryka den. Det är det hela. Jag erkänner, att jag också är något chauvinist, men, herr Anderson, skall jag vara chauvinist, vill jag vara det inom eget land. Där står jag på något fast och säkert, och där kan det gå an att vara en smula chauvinist, men jag springer ej till Spetsbergen och blir det där.

Således, utsikten att företaget verkligen en gång skall bli till ekonomiskt gagn för oss är lika med noll. Då ligger det hela så: Är det så nedsättande för oss att definitivt förklara, att vi draga oss tillbaka från denna historia? Jag kan förstå, att för många kan en dylik reträtt kännas ytterst förödmjukande. Men även i andra kristidsföretag har man fått göra stora reträtter. Vi behöva blott se på kreditkassan och vad den kostar.

Nu klandrar jag ej Kungl. Maj:t för dess framställning till riksdagen. Det var ju nästan Kungl. Maj:ts skyldighet att visa oss, hur det skulle gå till. Men jag förmodar, att Kungl. Maj:ts regering icke tar det så synnerligen hårt, om vi avslå experimentet med denna halva miljon. Jag hoppas och tror, att så är förhållandet, ty jag erkänner, att i stort sett har den nu sittande regeringen iakttagit sparsamhet, och är man sparsam, kan man draga i tvivelsmål, om denna halva miljons placering kan försvaras ur sparsamhetssynpunkt.

Jag vet, att ingen låter övertyga sig vare sig bland dem, som äro för spetsbergsaffären, eller bland oss, som stå på den andra sidan. Jag skall därför ej uppehålla diskussionen längre utan, herr talman, yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av herr Kvarnzelius m. fl. avgivna reservationen.

Herr Holmgren: Herr talman! Ingen torde kunna bestrida, att kolfyndigheterna på Spetsbergen representera högst betydliga värden, även om dessa värden på grund av omständigheter, som jag ej här behöver närmare utveckla, för närvarande svårligen kunna ekonomiskt utnyttjas. Kolen ha ett högt värmevärde och ha med framgång kommit till användning inom den svenska örlogsmarinen. För en del år sedan var vid ett tillfälle priset på Spetsbergskol lägre än på engelska. Jag kan ej med bevis styrka ett påstående, men anser mig berättigad uttala det antagandet, att den prissänkning, som kort efteråt inträffade på de engelska kolen, var influerad av priset på Spetsbergskol. Jag vågar tro, att i statens hand kolfyndigheterna på Spetsbergen i framtiden skola visa sig i viss mån prisreglerande. Tekniken går framåt med stora steg, och man vet ej den ena dagen vad den nästa kan bära i sitt sköte, och måhända

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

komma vi alla att bevittna någon uppfinning, som gör det möjligt att på platsen förädla kolen, så att det kan bli en räntabel affär.

Under sådana omständigheter, herr talman, vågar jag ej taga på mitt ansvar, att avhända staten så dyrbara värden som de, om vilka vi här diskutera, helst som framtiden kan komma att bjuda oss överraskningar, som vi nu ej ha en aning om. Under sådana förhållanden ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Mogård: Herr talman! Herr Anderson i Råstock behagade kalla motståndarna till regeringens förslag i spetsbergsfrågan för romantiker. Han menade något ganska fult med denna beteckning på sina meningsmotståndare i det här stycket. Men jag tror, att man med mycket större fog kan såsom romantiker stämpla de amatöraffärsmän — till vilken kategori jag i synnerhet räknar mig själv men även herr Anderson i Råstock — som i det oändliga hålla på dåliga papper, på placeringar i företag, av vilka man ej kan beräkna få någon avkastning, men i vilka man likväl i något slags lotteristämning behåller sin insats så länge som möjligt. Ty det är oförnekligt, om man ser på det material, som framlagts i spetsbergsfrågan, att det gäller en exceptionellt dålig affär, och att den kommer att vara dålig även de tio år framåt, under vilka staten skulle ha aktiemajoriteten i företaget. Det är endast en sak, om vilken vi äro vissa, nämligen att spetsbergsföretaget hittills åsamkat landet en förlust på 4 miljoner kronor, varav för statens del 2 $\frac{1}{2}$ miljoner. Det veta vi säkert. Däremot är det andra saker, som ställa förhållandena i annan dager än den, i vilken herr Anderson i Råstock och herr Holmgren velat placera dem. Vi veta ej ännu, om branden i Sveagruvan är släckt. Någon fullständig inspektion har ej kunnat företagas. Det står i den kungl. propositionen något därom. Det är ej heller helt säkert med äganderättsförhållandena på Spetsbergen. Vi veta, att det är Norge, som rår om Spetsbergen, men vi veta också, att Norge såsom suverän över fyndplatserna på Spetsbergen kan göra äganderättsanspråk gällande på ett för oss mycket störande och betungande sätt. Där finnas grannar, såsom ett skotskt bolag, ett ryskt bolag. Till dessas förmån har det svenska företaget redan fått avstå vissa delar för att köpa dessa grannars välvilja. Om nu staten blir ägare till aktiemajoriteten i företaget, så blir det kanske utrikespolitiska förvecklingar till följd av samröret mellan företagarna däruppe och staten, nya processer, i vilka staten måste taga del. Det är ett lockande perspektiv! Den av departementschefen själv tillkallade experten i frågan rörande möjligheten att åstadkomma olja ur kol på Spetsbergen är mycket oviss, medan däremot herr Anderson i Råstock och herr Holmgren äro tvärsäkra på, att försöken att utvinna flytande bränsle av spetsbergskolen skola få resultat.

Det kan vara mycket att säga om detta företag, men jag tror, att man verkligen kan samla alla invändningar mot företaget genom att citera, vad herr handelsministern själv anfört angående sin verkliga uppfattning om företaget. Han säger så här: »När jag nu går att för egen del angiva min ståndpunkt i denna fråga, finner jag mig till en början böra uttala, att utsikterna till avkastning av nya kapitalinvesteringar i det ifrågavarande företaget måste anses synnerligen ovissa och att starka betänkligheter därför kunna resas mot dylika.»

Nu vill man, att 350,000 goda svenska kronor skola skänkas misslyckade spekulanter som en ersättning för, att de överlämna detta kanske ännu i brand varande företag på Spetsbergen med de kostnader, som därmed äro förbundna, och vilka ej komma att understiga 20,000 kronor i årsmedeltal utan att ett enda ton kol verkligen brytes. Och detta sker, medan vår järnhantering befinner sig i ett nödläge och högljutt anropar samhället om hjälp, och då ett

företag som exempelvis Bångbro järnverk ej kan av staten få ett öre för att komma i gång. Jag måste säga, att det hela verkar på mig som något mycket äventyrligt. Även om jag vill erkänna, att det ibland kan vara frestande att förfalla till romantik i denna nyktra värld, tycker jag dock, att romantiken bland isbjörnarna på Spetsbergen är mindre på sin plats än den, som vill stödja vår järnhantering och andra inhemska företag.

Herr talman, jag ber få biträda det yrkande, som först framställts av herr Jonsson i Eskilstuna.

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.*

(Forts.)

Herr Röing: Herr talman, mina damer och herrar! Det finnes ett gammalt svenskt ordspråk, som säger, att bränt barn skyr elden, men det tyckes ej vara fallet med statsutskottets majoritet, vilken, trots att detta utskotts majoritet vid föregående tillfälle under andra förutsättningar än i år tillstyrkt riksdagen att bevilja anslag till detta olyckliga företag, icke hesiterat att vid årets riksdag hemställa, att riksdagen måtte bifalla propositionen om anslag av icke mindre än 450,000 kronor till spetsbergsbolaget.

Jag kan, när jag riktar en sådan reprimand till statsutskottets majoritet, icke göra det till den sittande regeringen, emedan jag måste ge herr Mogård rätt däri, att man ej kan läsa den kungliga propositionen på annat sätt, än att regeringen närmast står på avslagslinjen, men ansett sig böra, till följd av fjolårets riksdagsskrivelse, efter verkställd utredning, framlägga proposition i ärendet, på det att riksdagen måtte givas tillfälle att säga det avgörande ordet.

Utskottets skäl för bifall till att ånyo anslå ett avsevärt belopp till ett företag, som visat sig så oekonomiskt som spetsbergsbolaget, äro ytterst svaga. Utskottet hänvisar till, att det finnes två länder i Europa, som visat ett stort intresse att äga kolfyndigheter på Spetsbergen. Och därför borde vi visa samma intresse för företaget i fråga. Är det någon erfarenhet vi ha, hur Europas övriga länder drivit sin handels- och finanspolitik under de sista tio åren, så är det den att vi ej böra följa dessa länders exempel utan i stället intaga samma ståndpunkt, som vi gjort under världskriget och den svåra kris vi genomlevat, nämligen att icke göra några statsingripanden i vårt näringsliv.

Det andra skälet, som statsutskottets majoritet framhållit, och som herr Holmgren var inne på, är det, att det möjligtvis kan göras en uppfinning, varigenom driften å Spetsbergen kan bliva ekonomiskt lönande genom att utvinna flytande bränsle ur stenkolslagren. Ja, herr talman, allt är möjligt. En sådan uppfinning kan göras. Men det finnes ingen anledning för riksdagen att bortkasta miljoner på ett företag, blott därför, att i en framtid en uppfinning möjligen *kan* komma att göras att med ekonomiskt gott resultat utvinna flytande bränsle ur dessa stenkol. Då vet jag ej, varför vi ej inköpa vissa naturtillgångar i vårt eget land, där vi ha skifferlager, ur vilka olja kan utvinnas, i stället för att ånyo nedlägga 450,000 kronor däruppe i Spetsbergen. Skall Sverige nu nödvändigt äga stenkolsgruvor, så låt oss då på annat håll än å Spetsbergen köpa stenkolsgruvor, där vi kunna köpa dylika till ofantligt mycket billigare pris, och där det finnes utsikter till vida bättre ekonomiskt utbyte än å Spetsbergen.

Statsutskottet har förut tillstyrkt och riksdagen beviljat avsevärda belopp till detta olyckliga företag, därför att ett stort intresse förefanns bland enskilda kapitalister, bland enskilda näringsidkare, att få stenkolsbrytning till stånd på Spetsbergen. Då var det, yttrade utskottet, ej mer än rätt, att staten vid sidan av detta stora enskilda intresse också bidroge med vissa anslag. Men hur är förhållandet nu? Jag tror ej, att någon av denna kammars ledamöter kan nämna namnet på ett enda bankföretag, en enda finansinstitution,

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

som vill vara med om att satsa ett öre i detta företag. Varför? Jo därför, att dessa i ekonomiska frågor erfarna finansmän på grund av den vunna erfarenheten icke ha det minsta förtroende för, att detta företag kan bli lönande. Det enda, som nu kan rädda detta företag, är, att svenska skattebetalare ånyo satsa avsevärda belopp. Jag förstår, att en och annan av denna kammars ledamöter, som kanske innerst inne ger mig rätt, dock resonerar som så, att har han vid föregående riksdag sagt a och b och varit med om miljonanslag vid olika tillfällen till detta företag, så måste han i dag säga c och rösta för de 450,000 kronorna och om ett par år får han säga d och då rösta för ytterligare anslag.

Jag kan ej, herr talman, vara med om att bevilja anslag till företag av den art som kolfälten å Spetsbergen och jag ber därför att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Herou: Herr talman! Upptäckten av fyndigheter har alltid satt fantasien i rörelse, och man måste ju förstå, att en sakkunnig som herr Anderson i Råstock, vilken sysslat med denna fråga, är ledsn, att vi ej följt honom, när han lockat med, att vi framdeles skola få skära guld med täljknivar. Det kan bero på, att det finnes en *dyrbar* erfarenhet av, att hittills, när man lovat riksdagen att få skära guld, så har resultatet ofta blivit det att man i stället endast huggit i sten genom att följa sådana där sakkunniga.

Man resonerar nu om denna sak, som om, därest vi icke ånyo satsa 450,000 kronor, skulle spetsbergskolen försvinna och icke längre stå till vårt förfogande i en framtid. De ligga nu, där de ligga, så vida de icke brinna upp, och när de kunna exploateras, komma de världshushållningen till godo. Och mången gång är det väl så, att den, som har någonting att sälja, kan ha lika stora svårigheter att sälja, som det är för den, som önskar köpa, att få köpa.

När vi år 1926 avhandlade denna fråga, såsom vi trodde för sista gången åtminstone i den närmaste framtiden, yrkade jag bifall till ett då väckt förslag om avslag å vidare anslag — det var en linje, som man närmast kunde kalla konkurslinjen. Det förelåg då också ett förslag om en slutlig avveckling, och vidare förelåg ett förslag om att vi skulle anslå 375,000 kronor för att i statens hand bevara kolfyndigheterna där uppe. Det var ju linje 2, som genom första kammarens beslut vann riksdagens bifall, men jag måste med den kännedom, jag har om vad som sedan förekommit, säga mig, att det varit lyckligare, om den rena avslags- eller konkurslinjen då segrat, ty då hade vi väl varit ifrån saken vid det här laget. Genom motion av herrar Lindblad och Asplund till fjolårets riksdag begärdes nytt övervägande om att i statens ägo behålla kolfyndigheterna på Spetsbergen. De uppoffringar från statens sida, som gjordes för spetsbergskolen, ha från början gjorts med en förespegling om *nutida* kolbrytning. Man har talat om den förmögenhet, som dessa kolfyndigheter representera, men det är ju dock ett faktum, att under de senare åren ha inga enskilda intressen velat satsa något som helst för att *vinna* denna »förmögenhet». Annars äro de ju rätt så spekulativa. Numera talas om det *framtida värde*, som skulle komma, om det och det och det inträffar. Om ja! De sakkunniga ivrarna för behållandet av dessa fyndigheter i svensk ägo hava berövat sina gamla argument, men de trycka nu så mycket hårdare på nya sådana. Till och med år 1927 vågade de sakkunniga herrarna i andra kammaren, som varit förespråkare för den sortens politik, som utskottet nu gått in för, förespegla oss något sådant som att det skulle beredas arbetstillfällen, därest vi gingo in på denna linje. Det var en av dessa sakkunniga, som då yttrade följande: »Vi leva nu i en tid, då man verkligen från alla håll och kanter måste anstränga sig för att skapa arbete och bröd åt svenska män och kvinnor, som växa upp, och man gnuggar sina geniknolar för att exportera dem till främ-

mande länder. Det förefaller mig», sade han, »vara bättre om vi se till att kunna skapa arbete i svenska företag hellre än att skapa arbete med rena arbetslöshetsanslag.» När man från detta »sakkunnigehåll» så sent som år 1927 hade panna att förespegla riksdagen, att det skulle bli stora tillfällen till arbetsanställning, därest man följde den linjen, som de voro förespråkare för, kan man icke hava så särskilt stor tilltro till dessa självkorade sakkunniga. Man tog nu fram nya argument, t. ex. oljeutvinningen, som för all del snart skall vara slutexperimenterad. Den saken talade man också om redan 1923, fastän man då gjorde det med stor tvekan. Om denna sak säger kommerskollegium, att »så vitt kollegium har sig bekant torde icke tillräckliga uppgifter finnas till grund i den tekniska litteraturen för att en beräkning angående spetsbergskolens förhållande till dessa oljeframställningsprocesser för närvarande skall kunna utföras». Och i den P. M., som finnes bilagd Kungl. Maj:ts proposition nr 58 heter det från en särskild sakkunnig, att »något positivt uttalande angående möjligheten att med fördel tillämpa någon av de nyare metoderna å spetsbergskol torde emellertid på basis av hittills föreliggande material icke kunna göras».

Det har under debatten om spetsbergskolen framhållits, att man borde behålla dessa områden i svensk ägo för att därigenom vara oberoende vid krig med åtföljande blockad. Vid ett sådant tillfälle, säger man, skulle kolbrytningen däruppe ovillkorligen vara lönande, d. v. s. *man har med en sådan motive-ring lurat svenska riksdagen att bevilja miljonanslag och vill fortsätta med att kasta pengar i sjön för att få möjlighet till en lönande kolbrytning vid ett framtida tillfälle, då vi icke kunna frakta kol därifrån.* Ty det är väl ingen som med kännedom om historiska fakta vill påstå, att det skall lyckas svenska intressen att under krig och blockad skaffa kol därifrån. *Vid tillfälle åter, då det går an att frakta kol därifrån, är kolbrytningen icke lönande.*

Herr Anderson i Råstock nämnde något om att i hela världen pågår för närvarande stora ansträngningar för att komma över olja och kol, och däri har han utan tvivel rätt, men då gäller det givetvis de naturrikedomar, som äro exploaterbara. Han tycker, att man kan lita på de sakkunniga. Jag kan icke med kännedom om alla dessa sakkunnigas utlåtanden och med kännedom om huru grundligt och kapitalt de misstagit sig, hava detta förtroende för de s. k. sakkunniga. Jag kan alls icke finna det vara rena skandalen, om vi nu vägra att fortsätta med att kasta pengar i sjön, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den i ämnet väckta reservationen.

Herr Lindman: Herr talman! Jag kan icke förneka, att detta är en ganska besvärlig fråga, och att det icke är så lätt att taga ställning till densamma. Efter min uppfattning bör man icke använda några starka ord på någondera sidan för bemötande av de invändningar, som komma från det ena eller andra hållet. Ty om man skall vara fullt uppriktig, måste man säga, att det naturligtvis kan anföras skäl för den ståndpunkt, reservanterna intagit, men å andra sidan kan jag icke finna annat än att även utskottsmajoriteten har ganska goda skäl för sin mening. Herr Röing säger i sitt anförande, att bränt barn skyr elden, d. v. s. han menar sålunda, att vi ha lagt ut så mycket pengar, så att vi blivit brända för det. Vi få icke igen dem och då är det bäst att taga förlusten och springa sin väg. Ja, för allt i världen, det resonemanget tillämpas många gånger även i form av det tänkespråket att man icke skall kasta goda pengar efter dåliga. Men hur är förhållandet här? Äro dessa pengar verkligen alldeles bortkastade? Finns det ingen valuta, som man fått för dem? Det finns anläggningar där uppe i Spetsbergen. Det finns anläggningar för kolets brytning och utfraktning och det är ganska mycket som är gjort däruppe, vilket sålunda är bortkastat endast under den förutsätt-

Ang. fortsatt
besvarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Förts.)

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

ningen att vi icke ha någon gruvbrytning där. Därest en brytning förr eller senare skulle komma till stånd, skulle de i alla fall bli till nytta. Chauvinism, sade herr Olsson i Kullenbergstorp, att det skulle vara, om man står på statsutskottets uppfattning, och vidare att om man skulle vara chauvinist, skulle man vara detta i eget land men icke på annat område. Jag vill säga, att någon chauvinist behöver man härvidlag icke vara. Man kan se dessa saker mycket mera beskedliga än från chauvinistisk ståndpunkt. Huru är fallet här? Det är ett gruvföretag, stenkolsfyndigheter, som faktiskt i denna stund befinna sig i svensk ägo, fastän de icke ligga i Sverige utan vid Spetsbergen; de äro således i svensk ägo. Och det kol, som där finns, kan tillgodogöras Sverige vid eventuellt sådana tillfällen, när svårigheter föreligga att få bränsle på annat håll. För mig, herr talman, blir det till sist icke annat än en om-dömesfråga, där jag verkligen kan säga, att skälen tala för och emot, men där i alla fall de övertäglade skälen åtminstone för mig tala för att icke släppa ur sina händer en sådan tillgång, en sådan stor naturtillgång, som nu genom omständigheternas makt kommit i svenska händer. Och det är icke därför att jag vill att man skall rädda pengar eller något sådant skäl utan uteslutande för att vi ha dessa tillgångar i svensk ägo. Det är svenskt stenkol för närvarande. Sverige kan bryta stenkolen på Spetsbergen och tillgodogöra sig dem för egen räkning, vilket icke kan ske i samma ögonblick som dessa stenkolsfyndigheter övergått i utländsk ägo.

I hela världen, herr talman, rivs man och slits om olja och bränsle överhuvud taget. Det finns väl icke någon fråga i hela världen, som så upprör sinnena som just olje- och bränsleproblemet. Om oljan slås de stora makterna, och de slåss förtvivlat för att tillvinna sig det mesta möjliga av världens oljeförråd och sedan behärska det. Bränslefrågan överhuvud spelar en mycket stor roll. Sverige har egentligen inga kol. Det vi ha inom vårt land, är icke så mycket att räkna med. Nu säger man att det blir för dyrt att bryta dessa kol. Det finns ingen möjlighet att tillgodogöra oss dem. Man kan icke använda nog starka ord för att framhålla hur orimligt det skulle vara att tänka sig något sådant. Är det verkligen då så orimligt? Den engelska kolmarknaden befinner sig emellertid för närvarande i ett utomordentligt dåligt läge. Massor av folk gå arbetslösa, och det är alldeles uppenbart, att England icke i längden kommer att underlåta att vidtaga åtgärder för att förbättra förhållandena på den engelska stenkolsbrytningens område, och den makt, som den engelska staten besitter, kommer den förvisso också att utnyttja. Det kommer sannolikt att leda till resultat. Det är visserligen sant, att de engelska kolgruvorna äro dyra att bryta. De äro mycket djupare än andra länders och härav följer att andra länder kanske ligga över beträffande brytningsmöjligheten. Men, herr talman, när de stora makterna ha intresse av att tillvarataga kolet, veta de också att det finns möjlighet att göra det. Det finns något som heter internationella överenskommelser. Om den engelska kolmarknaden är mycket tryckt och andra länder ha det bättre, vad är det som hindrar, att man på den engelska kolmarknaden och på den tyska kolmarknaden slår sig tillsammans genom en överenskommelse, som stödjess av de engelska och tyska staterna och där företagen gå under deras egid och deras helgd med uppmuntran och uppmaning att åstadkomma sådana förhållanden, att icke blott gruvägarna kunna bryta sina gruvor utan även att det blir möjligt för de arbetare, som äro sysselsatta med kolbrytning, att få sin rimliga förtjänst.

Det är visserligen sant, herr talman, att jag lika litet som någon annan kan blicka in i framtiden, och reservanterna kunna, icke heller de, se mer in i framtiden än vad jag och utskottsmajoriteten kunna göra. Vi veta icke vad som kan inträffa. Då säger man visserligen, att det vore blott för en

sådan chimär som att det kan hända något, som vi skulle sitta och vänta på att något skall inträffa. Ja, herr talman, detta kan dock komma mycket fortare än någon av oss tror, och detta just på det område, som jag nyss tillåtit mig vidröra. Jag behöver icke räkna med vad som naturligen också är möjligt, uppfinningar beträffande oljeutvinning; men, herr talman, just detta att man på detta område kan få ett samarbete till stånd mellan kolproducerande länder kan leda till ett resultat, som kanske icke är så avlägset. Sker så, då kan det hända, att de, som nu röstat för denna uppföring från statens sida, få rätt, och det kan komma att snart nog sägas, att det icke var så oklokt att lägga ut den summa, som det är fråga om och som visserligen är stor men ändock icke oöverkomlig för att behålla fyndigheterna för Sveriges räkning, och med en så pass billig penning som den, vartill de årliga kostnaderna skulle gå.

Här är det icke, såsom herr Jonsson i Eskilstuna sade, fråga om borgerlig eller socialdemokratisk uppfattning. De kunna mycket väl förenas i detta fall, och det är icke stridande mot en borgerlig uppfattning, om man är med om att för svenska staten förvärva dessa fyndigheter. Herr Röing frågade nyss: »Varför taga icke de svenska finansmännen hand om detta? De måste naturligtvis förstå, att här är ingenting att göra utan blott pengar att förlora.» Just därför att de icke göra det och icke anse sig kunna det, just därför finner jag det vara skäl för svenska staten att göra det. Detta styrker min uppfattning i stället för att verka motsatsen.

Herr talman, jag slutar med att säga, att jag vågar icke gå emot statsutskottets betänkande.

I detta anförande instämde herr andre vice talmannen *Nilsson*.

Chefen för handelsdepartementet herr statsrådet **Hamrin**: Herr talman! Anledningen till att denna fråga återigen ligger här på riksdagens bord är den skrivelse, som förra årets riksdag avgav till Kungl. Maj:t, och som innehöll en hemställan om att regeringen måtte taga under förnyad omprövning, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att i svensk ägo bevara de koltillgångar, som det svenska spetsbergsbolaget ägde på Spetsbergen. Frågan har tidigare varit föremål för diskussioner och överläggningar här i riksdagen och icke mindre än tre eller, om man så vill, fyra olika regeringar och handelsministrar hava handlagt detta ärende. Såsom en röd tråd genom allt vad som från olika regeringars sida blivit uttalat rörande spetsbergskolen, går den tanken, att det skulle vara ett nationellt intresse för Sverige att bevara dessa tillgångar, då de nu en gång kommit i svensk ägo. Det anfördes såsom huvudmotiv av handelsministern 1921 — det var Malm — att det var »ett nationellt intresse av stor vikt att de väldiga kollager, som finnas i svensk ägo på Spetsbergen, allt fortfarande behållas i svensk ägo». Den uppfattningen delades och underströks först av statsutskottet och sedan av riksdagen. När sedan frågan återupptogs av regeringen 1923, åberopade min företrädare i ämbetet, handelsministern Svensson, vad jag nyss nämnde, och han tillade, att det var icke framsynt att avhända sig de efter våra förhållanden enorma kolreserver, som gömdes inom av svenskar ockuperade områden på Spetsbergen. Samma uppfattning hävdades jämväl det året av statsutskottet och riksdagen. När sedan frågan 1926 förelades riksdagen, var det samma departementschef. Han framhöll återigen, att det icke kunde vara framsynt att avhända sig dessa tillgångar, även om det då visade sig att det icke ur ekonomisk synpunkt gick att fortsätta med en kolbrytning däruppe. Han framlade då ett förslag, som i stort sett går igen i årets, fastän med någon skillnad, som jag strax skall återkomma till. Men det året, 1926, ändrade riksdagen ståndpunkt

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter på
Spetsbergen.
(Forts.)*

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

och beslöt avslå Kungl. Maj:ts proposition och i stället ansluta sig till en reservation, som gick ut på att riksdagen skulle bevilja 105,000 kronor samt gav i uppdrag åt Kungl. Maj:t att fortast möjligt avveckla statens engagement i spetsbergsbolaget. Detta riksdagens beslut förelades mig en av de första dagarna eller åtminstone under en av de första veckorna sedan jag tillträtt det ämbete, som jag för närvarande innehar, och jag vidtog då i enlighet med riksdagens direktiv den åtgärden att biträda ett yrkande om spetsbergsbolagets försättande i likvidation och utsåg också jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande likvidatorer i detta bolag. Emellertid gjorde jag även försök att avveckla statens engagement på det sättet, att jag först frågade dem, som voro intressenter i bolaget, huruvida de skulle vara villiga att övertaga statens engagement. Jag möttes emellertid med ett avslag och hade icke heller väntat något annat. Sedan gjordes vissa undersökningar om möjligheterna att försälja tillgångarna. Likvidatorerna skulle sälja tillgångarna till intresserade personer i andra länder. Dessa undersökningar fortsattes på hösten 1926. Vid denna tid uppkom i tidningarna en diskussion rörande lämpligheten och riktigheten utav det fattade beslutet. Detta kunde naturligtvis icke inverka på handläggningen av likvidationen, utan undersökningar och i viss mån även underhandlingar pågingo med spekulanter i andra länder rörande en försäljning av spetsbergsbolagets tillgångar.

När man hade kommit ett stycke in på dessa underhandlingar och det hade visat sig, att det verkligen fanns spekulanter i andra länder, väcktes vid 1927 års riksdag en motion, i vilken hemställdes, att man skulle taga frågan under förnyad omprövning. Under sådana förhållanden ansåg jag mig först böra avvakta vad riksdagen skulle besluta i anledning av denna från socialdemokratiskt håll i första kammaren väckta motion. Jag ville nämligen icke försätta riksdagen i det läget, att jag skulle vara tvungen att stiga upp från denna plats och förklara, att denna motion icke kunde föranleda någon som helst åtgärd, därför att spetsbergsbolagets tillgångar redan hade sålts. Riksdagen beslöt sedan att återigen ändra sin tidigare intagna ståndpunkt och avlät den skrivelse, som förut omnämnts.

Det är med hänsyn till detta frågans nya läge, som jag i fortsättningen haft att handlägga ärendet. Jag har därvid låtit undersöka, vilka möjligheter som funnos att förvärva dessa tillgångar för ett planerat bolag, där staten åtminstone tills vidare skulle gå in som praktiskt taget ensam intressent. I detta avseende har jag byggt på den utredning och den plan, som framlades för riksdagen år 1926. Det har dock i det föreliggande förslaget vidtagits vissa ändringar i denna plan, och jag skall här tillåta mig att något närmare redogöra för dessa, detta så mycket mera som man i vissa tidningar har spritt uppgifter härom, som jag finner vara åtminstone i viss mån vilseledande.

Det förslag, som år 1926 förelåg till prövning i riksdagen, gick ut på att man skulle fastslå ett utgångsvärde för tillgångarna där uppe på en miljon kronor. Det förslag, som här föreligger, utgår ifrån ett belopp av 850,000 kronor. Nu har man gjort gällande, att bolagets tillgångar skulle nu vara så betydligt mindre värda än 1926, att den minskning av 150,000 kronor, som skett, icke skulle vara tillräcklig. Min ärade vän på örebrobanken var inne just på dessa vägar, då han bland annat talade om den brand, som rasat där uppe, och ville göra gällande, att läget nu var så mycket sämre än det var år 1926.

Härmed förhåller sig på följande sätt: Sedan förslaget var framme i riksdagen år 1926, ha tvenne områden avyttrats, men dessa ha enligt vad all sakkunskap meddelat mig, ringa eller ingen betydelse för affären såsom sådan. Det stora s. k. Braganzaområdet, i vilket Sveagruvan är belägen, finns alltså jämt kvar, och jag skulle vilja säga, att en omständighet tillkommit, som

ger området större värde än det hade år 1926, till vilket jag strax skall återkomma. Likvidatorerna hava emellertid avyttrat det så kallade Pyramidberget för ett pris av 1,000 pund till ryska intressenter. Det kan ju vara av intresse för herr Herou att höra detta. Hade han inhämtat sakkunskap österifrån, är jag alldeles säker på att de skulle tillrätt honom att gå med på detta förslag, för såvitt han icke här vill förfäkta andra intressen än de svenska. Ryssarna äga nämligen förut andra områden där uppe, och, som jag nyss nämnde, ha ryska intressenter för ett pris av 1,000 pund förvärvat det så kallade Pyramidberget. Vidare ha likvidatorerna avyttrat ett annat mindre område, beläget i den så kallade Ebbadalen, för ett pris av 4,500 kronor. Samma område inköptes, om jag icke minns orätt, år 1925 för 3,000 kronor. Det gäller alltså en mycket obetydlig affär. Dessa två försålda områden representera alltså de minskningar i värde, som man kan tala om. Om jag vågade taga kammarens tid i anspråk, skulle jag kunna angiva mycket starka skäl, varför dessa försäljningar icke kunna anses på något sätt ha decimerat värdet, då de försålda områdena äro betydligt mera otillgängliga och även i andra avseenden mindre värdefulla än de tillgångar, som det föreliggande förslaget avser.

Jag sade nyss, att det tillkommit en omständighet, som gör tillgångarna mera värdefulla än de voro år 1926. I slutet på förra året utfärdade nämligen de norska myndigheterna så kallat hjemmelsdokument, d. v. s. en åtkomsthandling, som motsvarar lagfart i Sverige. Under sådana förhållanden kan man icke, utan att andraga argument, som man enligt min mening näppligen bör anföra i denna diskussion, såsom skäl emot Kungl. Maj:ts och statsutskottets förslag, framföra, att äganderätten skulle vara omtvistad. Det är tvärtom så, att nu först kan man tala om att äganderätten genom en av de norska myndigheterna utfärdad åtkomsthandling blivit obestridd och stadfästad.

Nu talar man här om att man redan kastat ut pengar på Spetsbergen och att man icke skall fortsätta härmed. Ja, kammaren må tillåta mig att säga min uppfattning om detta. Jag gör det knappast såsom tillfällig handelsminister utan mera såsom ledamot av andra kammaren, ty den uppfattning, jag nu ger uttryck åt, har jag haft, sedan jag första gången var med och behandlade denna fråga i riksdagen. Jag tror för min del, att det hade varit lyckligt, om man redan år 1921, då frågan för första gången restes i riksdagen att med statsmedel bisträcka Spetsbergsbolaget, hade stannat för ett förslag sådant som det nu föreliggande, d. v. s. att man hade beviljat tillräckligt kapital för att förvärva egendomen och sedan låtit den ligga.

Man talar här om sparsamhet. Jag skulle dock vilja fråga, om det verkligen är så, rent affärsmässigt och ekonomiskt sett, att en hastig realisation alltid är bevis på sparsamhet. Eller, för att vända på satsen, skulle jag vilja fråga, om det alltid är ett bevis på sparsamhet, om man i stället för att behålla en egendom genom att offra ett jämförelsevis mindre belopp, undviker den utgiften och kastar bort egendomen för alltid. Jag såsom affärsman är van vid att betrakta en realisation i den form, det här gäller, nämligen efter konkurslinjen, såsom nödvändig att tillgripa endast, då tvånget bjuder därtill. Ett sådant tvång kan ju emellertid icke föreligga för svenska staten.

Jag vill alltså för min del säga, att hade det gått att investera nytt kapital i Spetsbergen för att fortsätta driften där uppe, så hade åtminstone icke mitt namn kontrasierat någon kungl. proposition i den riktningen. Med hänsyn till vad jag förut yttrat, nämligen dels riksdagens uttalade önskan, dels även min personliga uppfattning rörande denna sak redan från början, skulle jag finna det vara ganska naturligt, ja, jag vill gå längre och säga, att det skulle vara riktigt, att man icke använde sig av något uppkonstruerat tvångs-

Ang. fortsatt
bevisande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter i
Spetsbergen.
(Forts.)

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
lyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

läge och realiserade denna tillgång, utan att man stannade för det förslag, som Kungl. Maj:t här har framlagt och som blivit biträddt av statsutskottets majoritet.

Alla dessa reflexioner och dessa fantasier om vad framtiden bär i sitt sköte beträffande möjligheten att exploatera tillgångarna på Spetsbergen, därom skall jag icke yttra något. Jag har med intresse tagit del av de utredningar, som blivit gjorda, och haft personliga överläggningar med experter och sakkunniga på området, men jag skall lämna det åt sitt värde. Jag tycker dock det är märkvärdigt, att man här vill så bestämt fastslå, att utvecklingen av tekniken på dessa områden har avstannat, så att man kan vara alldeles tvärsäker på att icke sådana uppfinningar och omständigheter kunna komma fram, som medföra, att även dessa stora kolreserver kunna komma till nyttig användning och ekonomiskt utnyttjas för vårt lands produktion och näringsliv.

Slutligen vill jag påpeka, att emot allt talet om att det är otänkbart att kolfälten på Spetsbergen kunna exploateras, står ju det faktum, att våra vänner på andra sidan Kölen ha stora områden, som exploateras av dem. Vissa tider finns det en mycket stor arbetarebefolkning där uppe. Härtill kommer ytterligare, att vårt grannland, även om man tager hänsyn till det underbetyg, som dess finansiella ledning fått av herr Röing i dag, dock icke är räddare än att det också uppträder såsom spekulant jämte Ryssland på de tillgångar, som det svenska Spetsbergsbolaget har.

Herr talman! Jag skall sluta med detta. Jag vill endast tillägga, att hur det än må gå, måste det naturligtvis bli något slut på denna affär. Det finns ju också ett enskilt intresse, som har rätt att framställa sina önskningskrav. Staten har ju oprioriterade fordringar till $\frac{4}{7}$ och enskilda ha de övriga $\frac{3}{7}$. Det är ju icke mer än rimligt och naturligt, att representanterna för dessa $\frac{3}{7}$ göra sig den frågan: Hur länge skall vårt intresse tillbakasättas, och hur länge skola vi vänta på att få se slutet på denna avveckling? Därför hoppas jag, att riksdagen i år fattar ett beslut, som kan anses definitivt i det avseendet, så att man vet, att det icke kan bli fråga om något annat. Jag skulle då finna det mycket egendomligt, om andra kammaren i år skulle frångå sitt beslut från i fjol, då den med en förkrossande majoritet avsåg det yrkande, som då gick i samma riktning som reservationen i år, och i stället biträdde det förslag, som statsutskottet då hade framställt och som stod i överensstämmelse med den då väckta motionen. I denna fråga ha ju vid olika tillfällen yppat sig olika meningar mellan första och andra kammaren. Särskilt i fjol var dock majoriteten till förmån för ett statsingripande i avsikt att bibehålla kolreserverna på Spetsbergen i svensk ägo ovanligt stor.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag skall börja med att säga till min vän, herr Olsson i Kullenbergstorp, att jag tackar honom för den anvisning om god ton, som jag fick mottaga av honom. Jag trodde dock, att sedan jag varit inne i första kammaren i dag och inhämtat lektioner om hur en debatt om bränsle skulle skötas, hade jag tillgodogjort mig den undervisning, jag fick, på ett riktigt sätt, då jag blev en smula varm. Vad som förekommit här, har dock bara varit milda västanfläktar i jämförelse med vad som förekom i senaten. Jag trodde verkligen, att det skulle uppskattas, om man begagnade den uppfostran, man fått genom att åhöra senatens debatt om denna sak.

Till min vän och länskamrat från Örebro skall jag be att få säga, att jag behöver icke ingå på något bemötande av vad han här sade mer än i ett avseende. Vilka som äro amatörer som affärsmän, han eller jag, kunna vi låta vara alldeles obestriddt. Vi kunna låta den saken vara som den är och konstatera, att för den saken behöva vi icke längre intressera oss, sedan både herr Lindman och herr handelsministern nu ha yttrat sig, två personer, som icke

ens herr Mogård kan fränkänna det vitsordet, att de åtminstone icke kunna hänföras till gruppen amatöraffärsmän.

En liten sak till har jag att säga till herr Mogård. I ett avseende erkänner jag mig obestriddligen vara en amatör. Han sade för sin del, att jag menade något mycket fult med vad jag yttrade. Jag tror, att jag kan taga kammaren till vittne på att jag brukar säga ganska rent ut vad jag menar, men detta är icke alltid fallet med herr Mogård. Jag tillerkänner honom äran att vara den främste sakkunnige i demagogi, i Örebro län åtminstone, och det kan ju räcka ett stycke. För att bevisa, att jag icke alldeles talar bara ut i det blå, vill jag nämna, att den utläggning, som här förekom från hans sida, har i huvudsak varit publicerad i den tidning, som både han och jag anse vara vårt speciella liv- och husorgan i Örebro län. Han ville där göra en sammanställning, som till tröst för Bergslagens arbetare skulle kunna läsas på det sättet, att den, som röstar för bibehållande av Spetsbergsgruvan, skulle icke vara intresserad av att göra något för järnhanteringen. Jag ber att från denna talarstol, från vilken det kanske kan höras litet längre än från den tidning, jag nyss nämnde, få inlägga en allvarlig gensaga mot ett sådant sätt att lägga förhandlingarna. Jag har mitt goda samvete i det fallet, och jag har så pass många vittnen på vad jag velat uträtta för att stödja järnhanteringen, att jag behöver verkligen icke herr Mogårds betyg på hur det förhåller sig i det fallet. Detta var ett mera personligt intermezzo, som jag icke kunde underlåta att föra fram i detta sammanhang, eftersom jag nu även i riksdagen blev angripen på ett, som jag anser, inhonnet sätt.

Vad sedan beträffar frågan om det brinner eller inte på Spetsbergen, råkar det förhålla sig på det sättet, att jag har här utdrag ur ett utlåtande, som heter: Rapport öfver Svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens brandsläckningsexpedition till Sveagruvan, Spetsbergen april—augusti 1927. Man har där konstaterat temperaturen å läckvattnet från utfraktningsstollen under tiden $\frac{9}{8}$ — $\frac{22}{8}$. På eftermiddagen den $\frac{9}{8}$ befanns densamma vara 47 grader men sjönk sedan kontinuerligt, så att den endast uppgick till 17 grader den $\frac{22}{8}$. Av detta draga de sakkunniga den slutsatsen, att allting talade för att branden var släckt, men eftersom de icke kunde komma in i gruvan, kunde de naturligtvis icke konstatera det med egna ögon. Jag håller dem räkning för att de uttryckt sig försiktigt lika väl som jag håller de experter, som hålla på att utexperimentera oljeutvinningen, räkning för att de uttrycka sig försiktigt. Det är bättre att hålla sig på marken än att ge sig i väg i det blå.

Herr talman! Det har ingenting framkommit eller upplysts under debatten, som varit ägnat att sätta min fantasi i rörelse ens på långa vägar i samma utsträckning, som herr Herous fantasi ibland brukar röra sig. Jag håller på att här finnas lagrade för svensk räkning för närvarande minst en miljard ton stenkol. Att tillförsäkra oss äganderätten till denna väldiga stenkolsreserv för en så liten slant per invånare, som dessa 450,000 kronor innebära, är värt insatsen. Då jag har den uppfattningen, herr talman, ber jag fortfarande att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Rydén: Herr talman! Jag har icke deltagit i behandlingen av detta ärende i statsutskottet, men då nu Spetsbergsfrågan kommit i det läge, att det tydligen förestår ett definitivt avgörande, kan jag icke underlåta att ge uttryck för den uppfattning, jag har fått vid mina försök att tränga in i saken.

Jag vill i anledning av vad som förut yttrats framhålla, att om bevisnings-skyldigheten här ligger på någon sida, synes det mig, att den ligger på deras sida, som ha lett in staten i denna affär. När frågan om att svenska staten skulle gå in såsom intressent i Spetsbergsbolaget förelåg år 1921, tillhörde jag dem, som röstade emot detta. Den ståndpunkten är också den, som visat sig

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

vara den hållbara. Jag kan förstå, att man år 1921 lät fånga sig av sådana synpunkter som dem, som herr Anderson i Råstock och herr Lindman fört fram i dag. Det var ju omedelbart efter världskriget, och fantasien flödade om vilka reserver, som Sverige skulle ha, ifall man försäkrade sig om dessa koltillgångar. Man betygade, att det skulle vara möjligt att bryta kolen där uppe till ett sådant pris, att de rent av kunde bli konkurrenskraftiga. Sedan har man ju fått nyktra till. Det är knappast en av dessa förespeglningar, som då för- anledde riksdagen att gå med på förslaget, som icke till dags dato ha visat sig vara oriktiga.

Vi komma icke förbi naturförhållandena där uppe. Vi komma icke förbi det faktum, att det är och måste vara en mycket kort skeppningsperiod — kanske endast några veckor — då man överhuvud taget kan komma åt kolen. Vi komma icke förbi det faktum, att de svenska stenkolsångarna icke kunna få returlaster. De kunna icke taga last dit utan måste gå i barlast till Spetsbergen, och följaktligen bli va handikapade i jämförelse med de kolgruvor, som ha det så ordnat, att ångarna kunna föra last i båda riktningarna. Vi kunna icke heller komma förbi det faktum, att där uppe naturförhållandena äro sådana, att de människor, som skola arbeta där, måste avlönas högst väsentligt högre än vad människor, som leva under mindre arktiska förhållanden, behöva ha i avlöning. Dessa faktorer tillsammans göra, att det icke är hållbart att driva detta resonemang om att Spetsbergen skulle kunna bli va ett företag, som ur ekonomiska synpunkter skulle kunna bli bärkraftigt. Man kan fortsätta någon tid ännu kanske och driva dessa förespeglningar om de väldiga värdena där uppe, men det går icke i längden, därför att vi komma icke förbi själva naturförhållandena därstädes.

1926, när riksdagen fick anledning att taga sig en tankeställare, befanns det, att nära 2,500,000 kronor voro bortkastade av statens medel. Man hade då att på nytt taga ställning till frågan. Återigen fick man höra samma resonemang som förut, men denna gång stannade majoriteten på den nyktra sidan efter mitt sätt att se. Emellertid kom i fjol en motion, som förespeglade riksdagen, att man med en insats av något öfver 100,000 kronor skulle kunna rädda situationen och göra svenska staten till den faktiske ägaren av kolfälten. Man anförde nya omständigheter. Man åberopade den engelska kolstrejken, som förekommit. Man anförde, att man kunde använda dessa spetsbergskol för förädling av den svenska malmen i norra Sverige, och man talade om oljeutvinningen. Vidare framhöll man vilken liten summa det gällde. Med dessa förespeglningar blev det majoritet på nytt av dem, som i denna fråga sågo saken vad man nu i debatten kallat romantiskt.

Ha någon av dessa förespeglningar infriats? Hur är det med oljeeldningen? Står den frågan närmare sin lösning? Den frågan hoppas man visserligen kunna lösa. Men däremot hoppas man icke längre kunna lösa frågan om användandet av Spetsbergskol för förädling av malm i Norrland. Detta talar man icke om i dag. Det var — jag vill icke kalla det bluff, ty det vore icke riktigt vackert —, det var i alla fall ohållbara argument, vilka därför icke dragas upp i debatten i dag. Sålunda har bortfallit det skäl, som man hade i fjol, att man skulle kunna rädda det hela med omkring 100,000 kronor. Nu har verklig- heten visat, att riksdagen tog fel i fjol. Den blev faktiskt förd bakom ljuset i fråga om det verkliga läget.

Nu står riksdagen åter inför utsikten att, om man skall bibehålla dessa kolfält, nödgas offra penningar. Det är för närvarande tal om i det närmaste 500,000 kronor. Så är det vidare vissa brytningsskyldigheter, som måste fullgöras för att försvara inmutningsrätten där uppe och som medföra årliga kostnader till större eller mindre belopp.

Jag tror, uppriktigt sagt, att de, som riktat så stränga omdömen mot oss,

vilka varit mot hela denna mycket äventyrliga och ekonomiskt osunda affär, icke ha haft någon anledning att göra detta. Erfarenheten mellan 1921 och 1927 har icke givit anhängarna av detta företag någon som helst rätt. Erfarenheten har i stället givit dem rätt, som varit på den andra sidan och emot detta företag. Ty det har bara föranlett, att staten kastat ut några miljoner kronor på detta äventyr. Och det kommer enligt min övertygelse att kosta mera.

Jag fäste mig särskilt vid vad herr Lindman anförde om kampen om bränslet, d. v. s. oljan, ty just detta tycker jag bör för oss vara en anledning att ställa den frågan: I vad mån har, sedan vi började gå in i spetsbergsföretaget, en förändring skett av den beskaffenhet, att den kan påverka kolfrågan? Jo, den faktiska förändringen, herr talman, är att den totala kolkonsumtionen i världen icke ökats utan snarare minskats, medan den industriella produktionen stiger, något som bland annat visades med siffror av en talare i första kammaren i debatten i dag och som kanske en del av denna kammars ledamöter hade tillfälle att höra.

Således, kolfrågan är icke en fråga, som växer i betydelse. Det är framför allt tre faktorer, som göra, att kolens dominerande betydelse minskats på grund av utvecklingen. Den första av dessa tre faktorer är oljans inträngande såsom drivkraft i industrien och framför allt inom sjöfarten. Detta har minskat kolkonsumtionen och följaktligen betydelsen av kolproblemet. Vidare är det så, att vattenkraften utbygges mer och mer. De s. k. vita kolen fylla mer och mer den uppgift, som de svarta kolen förut haft som drivkraft för industrien. Varje år utbyggas nya vattenfall. Samtidigt minskas behovet av kol. Den tredje faktorn, den som herr Lindman snuddade förbi, är förhållandena för närvarande i England beträffande ransoneringsplaner och sådant i fråga om kolbrytningen.

Däremot är det sant, som herr Lindman sade, att oljan kommit och kommer att spela en alltmera dominerande roll i denna kamp om värmekällorna. Man kan möjligen säga, att detta skulle kunna anföras som bevis för, att man borde försäkra sig om spetsbergskolen ur oljesynpunkt. Såvitt jag förstår, så är till en början frågan om oljeutvinning ur kol ännu icke löst ur teknisk och kommersiell synpunkt. Regeringen har lagt fram en bilaga, som handlar om detta, men den har icke vågat säga, att problemet är löst.

Det andra, som jag vill framkasta, låt vara endast som hypotes, är att, även om man lyckas lösa såväl tekniskt som kommersiellt problemet: olja ur kol, tror ni icke, mina herrar, att det då måste bli så, att man tager oljan ur det kol, som är billigast och lättast tillgängligt men icke ur spetsbergskolet? Så länge man har tillgångar, ur vilka man kan vinna oljan till billigare pris, så länge komma spetsbergskolen att vara borta ur oljeproduktionssynpunkt, d. v. s. de komma att ligga i samma ogynnsamma läge som i fråga om konkurrensen med annat kolbränsle. De ogynnsamma förhållandena såväl i klimathänseende som i fråga om produktion och transport komma även här att ställa spetsbergskolen bakom de bättre belägna och mera lättillgängliga kolkällorna. Även om vi lösa problemet olja ur kol, så ändrar det icke det faktum, att spetsbergskolen icke kunna stå sig i konkurrensen med de mera välbelägna och billiga kol, som äro mera lättillgängliga för utvinning av olja.

Jag vågar, herr talman, uttala den uppfattningen, att man från deras sida, som drivit in svenska staten i detta ekonomiska äventyr — jag kan icke kalla det något annat — icke har någon som helst anledning att rikta denna mängd av hårda omdömen, som kommit till uttryck här, mot oss, som företrätt en riktigare åskådning. Det kan vara fråga om, var man skall stoppa, när man kommit in i ett bankruttnässigt företag. Erfarna affärsmän säga, att det är bäst att stoppa i tid, när bankrutten hotar, och icke — som herr Lindman

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 19.

*Ang. fortsat-
t förvarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter i
Spetsbergen.
(Forts.)*

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

sade — kasta goda pengar efter de dåliga. Enligt min uppfattning kommer det att visa sig, att det är bättre att taga de förluster, som svenska staten lidit, och stoppa i tid, än att åter under ovissa förespeglningar fortsätta att gå in i detta företag med skyldighet att göra vissa prestationer för att bibehålla brytningsrätten till gruvorna. Ju förr svenska staten tar det steget, desto bättre. Det gjorde riksdagen 1926, men i fjol gick den ifrån den ståndpunkten. Som sagt, ju förr man besluter att bryta av penninginsatserna och penningförstörelsen i spetsbergsföretaget, desto säkrare är det, att man åt den svenska statskassan sparar de pengar, som man i annat fall kommer att förlora.

Jag har från början varit övertygad om det riktiga i min åsikt, och jag tycker, att allt, som hänt, givit rätt åt den uppfattningen, som de haft, vilka voro emot redan 1921. Jag tycker alltså, att det är skäl vidbliva min gamla uppfattning, att svenska staten bör avbryta detta och icke kasta bort pengar till ingen verklig nytta; ty de ekonomiska lagarna och naturlagarna övervinner icke svenska staten.

Till slut, när jag hörde herr Lindman framträda som representant för den åskådningen, att den omständigheten, att ingen förnuftig privatman eller finansföretag skulle vilja sätta in ett öre i detta företag, skulle vara en särskild anledning för svenska staten att gripa in, då vill jag säga, att jag är gammal socialdemokrat, men jag har aldrig kunnat förstå finessen i detta, att var gång, svenska staten skall göra affärer — de må gälla Spetsbergen, Ostkustbanan eller vad det vara må, som mer eller mindre förståndiga människor vilja hava den med på — så skall det just vara i företag, som äro bankruttmässiga eller ekonomiskt ohållbara.

Herr talman! Jag yrkar alltså avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Med herr Rydén förenade sig herrar *Persson* i Fritorp, *Sköld* och *Olsson* i Mora.

Herr **Lövgren** i Nyborg: Herr talman, mina damer och herrar! Herr Rydén sade i sitt anförande nyss, att frågan om oljans utvinnande ur kol vore icke löst. Flera talare före honom hava förklarat samma sak. Jag har emellertid här ett utdrag av en artikel i Berliner Tageblatt för den 21 december 1927, i vilken man meddelar, att ett företag på grundval av vissa koltillgångar går in för att bygga fabriker för utvinning av 40,000—60,000 ton olja per år och att byggnadstiden för dessa fabriker kommer att räcka ungefär två år. Jag föreställer mig icke, att tyskarna, som ju anses som smarta affärsmän, skulle gå in med många — kanske till och med tiotals — miljoner kronor för uppbyggandet av fabriker, om icke saken vore utexperimenterad och klar.

Sedan säger herr Rydén, att de klimatiska förhållandena, de naturliga förhållandena äro sådana, att detta företag är orimligt. Häremot strider dock det faktum, att kolbrytnigen pågår på Spetsbergen den dag, som i dag är. Både norska och holländska företag hava drivit kolbrytning på Spetsbergen. Under den tid densamma pågick, stodo långa rader av arbetare i kö för att få komma med dit upp och utföra arbetet.

Här står vidare, när man talar om den ekonomiska synpunkten, det faktum, att då 1920 engelska kol kostade 162 kronor per ton, kostade spetsbergskolen 130 kronor per ton. Här står vidare det faktum, att 1922 kostade spetsbergskolen 37 kronor per ton eller detsamma som de engelska kolen kostade 1921. Här står vidare det faktum, att 1925 såldes spetsbergskolen för 20 kronor 74 öre cif Göteborg och de engelska kolen för 19 kronor 2 öre cif Göteborg. Men lägg, mina herrar, märke till, att den engelska staten betalade en subvention på 2 kronor 70 öre per ton, och att därför det engelska kolpriset, om icke

subventionen funnits, skulle hava med 98 öre överstigit priset för spetsbergskolen. Vad innebär siffran 20 kronor 74 öre per ton år 1925? Jo, att man då är nere i ett bottenläge, som mycket obetydligt underskridits av något bottenläge under senare år, på sin höjd med ett par shillings. Det innebär vidare, att när herr Rydén talar om omöjligheten att där uppe åstadkomma en lönande industri, talar han om saker, som han icke begriper. Jag använder ett ord, som är ganska hårt, men jag måste säga det därför, att med de tjocka och mäktiga flötsar, som finnas där uppe, framställer en arbetare där uppe lika mycket kol per dag, som fem eller sex arbetare göra i England. Även om arbetslönen då är litet högre, spelar det ingen roll.

Den största avvigsidan är utan tvivel den korta seglationstiden. Men om norr-männen kunna övervinna den svårigheten, kunna svenskarna göra det också.

Vidare, om nu en gång i framtiden världen kartelliseras med svindlande fart och om det en gång i framtiden bildas ett ofantligt kolsyndikat, kan det vara av värde för svenska staten att hava denna koltillgång. Jag tror icke, att det kastas goda pengar efter dåliga, om man går in för utskottets ståndpunkt. Jag vågar tvärtom påstå, att det är det riktigaste, man kan göra i den nuvarande situationen. Ty det är ändå en svindlande stor koltillgång, som det är fråga om.

Vad så de naturliga betingelserna beträffar, så sade herr Rydén, att det var omöjligt för någon människa att vara där uppe. Han var för övrigt mycket säkrare på det i år än i fjol. Då vill jag säga, att när man kan bryta i gruvor på Skandinavien tak, i Kiruna, som ligger 400 meter över havet, så är det icke värre på Spetsbergen än i Kiruna. Det enda, som kan vara värre, är isoleringen. Men lägg märke till vilken skillnad, som råder nu jämfört med 1921 i fråga om möjligheterna att hålla människorna där uppe à jour med vad som händer och sker! Vi hava ett mekaniskt hjälpmedel, som överför nyheter till dem från jordens alla hörn praktiskt taget varenda dag. Isoleringen är alltså icke alls så skrämmande som förr, när expeditionen låg där uppe.

Jag vågar därför i nu föreliggande situation icke gå på någon annan linje än att behålla i svenska statens ägo denna mäktiga naturtillgång. Jag tror också, att majoriteten av denna kammare skall följa mig.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Jag skall söka fatta mig synnerligen kort. Då jag deltagit i behandlingen av detta ärende på vederbörande avdelning i statsutskottet, anser jag mig i alla fall böra säga några få ord. Jag skall inskränka mig till att yttra något angående herr Rydéns anförande, som, såvitt jag kunde finna, innehöll en hel del felaktigheter.

Så t. ex. nämnde han, att seglationen där uppe endast varade några veckor, men i själva verket räcker den i flera, flera månader. Han hade vidare en hel del förmodanden om hur utvecklingen skulle komma att gestalta sig, en sak, varom säkerligen varken han eller någon annan egentligen vet något. Vad veta vi om hur kommunikationsmedlen komma att ställa sig om några år, vi som varit med om att uppleva en revolution på kommunikationsväsendets område. Hur hava icke människorna kunnat betvinga naturkrafterna! Varken herr Rydén eller jag eller någon annan vet, vilka framsteg man kan komma att göra på detta område. Men vad vi veta är kort och gott uttryckt, att där uppe finns en miljard ton kol jämte en massa anläggningar, och gå vi reservanternas vägar, så kasta vi bort dessa tillgångar. Vi kunna då absolut icke få användning för dem för svenska nationens räkning. Vad kostar det återigen, om man följer Kungl. Maj:ts och statsutskottets majoritet? Var och en av herrarna kan göra den enkla uträkningen, att det kostar 8 öre per person här i landet. Jag säger som herr Lindman, att jag icke vill — för 8 öre per per-

*Ang. fortsatt
berarande
i svensk ägo
av vissa
stenkole-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

son — taga ansvaret att kasta bort denna naturtillgång. Vi veta icke, om kolen spelat ut sin roll. De kunna kanske en gång komma att betyda åtskilligt. När sålunda detta endast kostar staten en spottstyver, vill jag för min del vara med om, att dessa kolfält tills vidare behållas i statens ägo.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr **Mogård**: Herr talman! De politiska spetsbergskolen tyckas verka något irriterande på min kamrat å örebrolänsbänken. Ena stunden kallar han motståndarna till detta förslag för romantiker, den andra stunden kallar han åtminstone en av dem för den värsta demagogen på länsbänken. Jag beklagar, att jag icke kan tala eller skriva i denna sak till herr Andersons i Råstock behag, och jag vill säga, att vare sig jag står här i kammaren eller jag skriver i en viss tidning, så tar jag uteslutande sikte på vad jag anser vara rätt och sant, utan beaktande av vad herr Anderson i Råstock finner vara förenligt med sin uppfattning och sina intressen. Men det måste vara en dålig sak, som behöver så skrala argument, som att tillvita en motståndare så låga bevekelsegrunder, som herr Anderson i Råstock gjort med mig. Jag tror, att det första pris i fråga om en viss slags politik, som han ville tilldela mig, det borde han rättvisligen tilldela en annan honom mera närstående person, sig själv.

Herr **Thore**: Herr talman! Endast ett par ord med anledning av herr Rydén's anförande.

Herr Rydén har säkert överdrivit svårigheterna högst väsentligt med avseende på kolbrytningen och skeppningen av kol från Spetsbergen. Säsongen varar där icke några veckor — såsom han nämnde — utan får räknas i åtskilliga månader. Den är visserligen icke så lång som i fråga om de norska gruvorna vid Kings bay och Advent bay, där man räknar med 5 1/2 månader nämligen från medio av juni till slutet av november. Men den kan icke anses vara mer än cirka 14 dagar kortare eller omkring 5 månader. Vi få komma ihåg, att utskeppning icke kan ske från våra hamnar i övre Norrland eller från hamnar vid Vita havet under hela året utan endast under en jämförelsevis kort tid. Skillnaden mellan utskeppningssäsongen vid Vita havet och den vid Spetsbergen är icke av så stor betydelse. Faktiskt är, att trafikmöjligheterna från Spetsbergen äro lika goda nu, som de för en 30 år sedan voro på Vita havet. Man kan vara övertygad om att man med de tekniska resurser, som nu finnas, kan underlätta transporterna därifrån. Frakterna hava nu gått ned till så låg nivå och komma antagligen att även i framtiden ligga så lågt, att den ökade vägsträckan från Spetsbergen i jämförelse med den från England icke betyder så mycket. Förhållandet är, att Norra ishavet är på väg att exploateras både i det ena och andra avseendet, och då böra vi icke lämna de intressen vi hava där uppe.

I ett annat avseende anser jag mig också böra bemöta herr Rydén. Han vilje göra gällande, att kolförbrukningen går tillbaka, under det att oljeförbrukningen går framåt, och likaså att man i ökad utsträckning använder elektrisk kraft från vattenfall. Detta är icke i alla avseenden så alldeles riktigt. Det är nämligen ett faktum, att det icke något år varit så stor kolbrytning i världen som 1927. Siffrorna visa på mellan 1,300 och 1,400 miljoner ton, och det är all utsikt till att produktionen och konsumtionen komma att ökas. Under år 1926 pågick i England en kolstrejk i sju månader, och kolbrytningen minskades i England med 117 miljoner ton. Man skulle då kunnat vänta, att kolproduktionen i världen undergick en motsvarande minskning, men brytningen i världen minskades endast med 4 miljoner ton, därför att Amerika ökade sin produktion med 75 miljoner ton och att densamma också ökades i Polen och

Tyskland. Det visar, att det föreligger resurser att öka kolförbrukningen utöver dess nuvarande omfattning. Men det visar också, det vill jag komma fram till, att det finns behov av kol i världen, och sker en minskning på ett ställe, kommer den absolut att motsvaras av en ökad produktion på ett annat ställe.

Jag har här en redogörelse, som stod i Times för några dagar sedan, för kolförbrukningens läge i England. På grund av de låga priserna måste man där företaga utomordentliga åtgärder för att kunna hålla brytningen i gång. När det har visat sig, att den här och var går med betydande förlust, ha förslag framkommit om att man på något sätt skulle subventionera exporten, som äventyras av polackerna och tyskarna. Förslagen gå ut på att man skall subventionera kolexporten på det sättet, att man något ökar priserna inom England för att kunna sänka exportpriserna. Om detta sättes i verket, om alltså kolförbrukningen i England kommer i ett sådant läge, att man kan vänta dylika utomordentliga åtgärder, så är mycket möjligt att motsvarande åtgärder komma att företagas exempelvis i Polen. Men man kan vara övertygad om att varken England, Tyskland eller Polen i längden komma att sälja kol till Sverige till priser, som understiga brytningskostnaderna, utan att så småningom kommer en kolkartell att bildas för reglering av priserna. Då tror jag, att vi få räkna med priser, som kunna leda dithän, att det måste vara av värde för oss, att vi ha de kolfält, som vi nu disponera över.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Ja, nu har här uppträtt ett synnerligen stort antal talare, som stått på utskottets ståndpunkt och som var och en sett frågan ur sin synvinkel. Herr Holmgren talade så varmt för de nya amiralitetskolen på Spetsbergen. Jag tror nästan, att han ville ha en liten flottilj av svenska flottan förlagd däruppe, för att kolen skulle kunna brännas upp på platsen. Det hörde jag honom visserligen icke säga, men det kanske kommer i fortsättningen.

Den ärade talare, som nyss lämnade talarstolen, tycktes vilja framhålla, att avståndet och de klimatiska förhållandena i Norra ishavet knappast betydde någonting. Men hur man vänder sig, om man också gör jämförelser med Kiruna, så blir dock skillnaden den, att någon järnbana kan man ändå icke anlägga till Spetsbergen. Då får allt tekniken gå betydligt framåt.

Herr Lövgren i Nyborg talade vidare om, att priset på spetsbergskol och importerade kol icke ställer sig så olika i Göteborg, men då bör logiken vara den, att vi sätta i gång brytningen. Jag skulle kunna förstå hans synpunkt, om det gällde att sätta igång och göra något. Men både reservanterna och utskottsmajoriteten äro ju ense om, att vi icke skola sätta i gång med någon brytning, och då är det ju lönlöst att diskutera detta.

Herrarna, som följa utskottet, vänta på att något skall inträffa, medan vi å vår sida icke så mycket tro på något underverk. Men vi kunna ju icke bestrida, att detta underverk möjligen kan inträffa. Nu är frågan den, om man, därför att detta underverk möjligen kan inträffa, skall våga dessa miljoner. Det är just detta, det gäller. Jag råkade i detta sammanhang att fälla ordet chauvinism. Det kanske var ett för hårt ord, men då ber jag att få återtaga det. Jag avsåg emellertid att säga, att jag var beredd att offra pengar för ett visst nationellt ändamål, men då får det allt avse något, som ligger inom vårt eget land.

Som ung läste jag avhandlingar i frågan, huruvida vi överhuvud taget borde återlämna ön S:t Barthélemy till Frankrike. Då voro argumenten precis desamma som i dag. Det kostade pengar varenda dag att behålla ön. Men det sades: det är ett svenskt område, och ingen vet, vilka fördelar det kan ha med sig att behålla det. Så pågick striden om denna ö, men till sist segrade de

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter i
Spetsbergen.
(Forts.)

Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)

som sade, att vi skulle hala ned den svenska flaggan och överlämna ön till fransmännen. Sedan har över den saken icke höjts en suck i Sverige, tror jag. Här är det något liknande: skola vi hala ned vår flagga och medgiva, att det är ett misslyckat experiment? Hittilldags har det åtminstone visat sig så. Därpå ha vi fått bekräftelse. Man kan naturligtvis icke övertyga dem, som ha en bergfast tro på att här skall något inträffa. Men vi reserverar tro icke på detta, och vi vilja framför allt icke offra så mycket för denna saks skull.

Så är det en sak till. Jag åhörde med synnerligen stort intresse herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet, när han förklarade, att dessa fyndigheter på Spetsbergen voro mera värda nu än år 1926. Jag tänkte: vari består detta mervärde? Jag förmodar, att det skulle ligga däri, att först nu hava vi fått den formella äganderätten. Men såvitt jag vet, har ingen bestritt den. Ja, möjligen på papperet, men vi ha dock fått bryta kol däruppe. Man hade ju faktiskt äganderätten, när man bröt kol och ingen hade något att invända däremot. Nå, nu har man detta papper, men hur det skall kunna giva flötserna större värde, om staten skall exploatera dem, det begriper jag icke. Att det skulle kunna giva gruvorna ett större värde för utomstående spekulanter, som ville köpa dem, det kan jag förstå, men så länge de äro i statens hand, tror jag icke det betyder det allra minsta.

Vidare tillkommer en sak, som man icke resonerat så mycket om. Jag fäster mig icke vid frakter och dylikt, men jag syftar på begränsningen av det antal år, under vilka man får ha fyndigheterna utan att bedriva bergverksrörelse. Man får lov att göra något, innan så synnerligen lång tidsperiod gått. Då ställer sig frågan allvarligare, och då undrar jag, om man icke är tvungen att driva denna rörelse, när denna tidsperiod förflutit. Ty det vore väl ett fattigdomsbevis, om man betalade pengar år efter år, så länge man icke behövde driva någon rörelse, men sprang bort, så fort dess rörelse skulle bedrivas. Den synpunkten får icke alldeles bagatelliseras, att man är tvungen att driva en rörelse här. Gruvorna kunna icke ligga stilla i ett halvsekel eller ett sekel.

Jag vill icke vara med om att svenska staten ovillkorligen skall satsa nya pengar för en kolbrytning, som går med förlust och på vilken vi redan offrat så mycket pengar. Det är många år, som man ansträngt sig för att förlusten icke skulle se så stor ut, som den i verkligheten var. Jag kan icke vara med om att tillstyrka, att man i framtiden skall göra dessa stora förluster, som bli en given följd av att utskottets förslag bifalles. När åren fått gå, stå vi inför det ofrånkomliga faktum, att vi måste sätta i gång med kolbrytning där uppe.

Herr talman! Jag vidhåller det yrkande, jag förut framställt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Jonsson i Eskilstuna, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 44, röstar

Ja:

Den, det ej vill, röstar

Nej:

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

*Ang. fortsatt
bevarande
i svensk ägo
av vissa
stenkols-
fyndigheter å
Spetsbergen.
(Forts.)*

§ 16.

Avgåvos två motioner, nämligen av:

herrar *Holmgren* och *Törnkvist* i Karlskrona, nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 175, angående 1. och 2. flygkårernas förläggning; samt

herr *Hanssons* i Stockholm *m. fl.*, nr 461, om avslag å Kungl. Maj:ts proposition, nr 116, angående statsbidrag till kommunala flickskolor m. m.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.55 e. m. för att åter sammanträda kl. 8 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 21 mars.

Kl. 8 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 376, inefattande inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess denna dag fattade beslut, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren skulle tillsättas för behandling av

ej mindre Kungl. Maj:ts propositioner

nr 213, med förslag till kommunalskattelag m. m.;

nr 214, med förslag till taxeringsförfordning;

nr 218, med förslag till förordning om statlig inkomst- och förmögenhets-skatt;

nr 219, med förslag till förordningar om kommunal progressivskatt och om utjämningskatt;

nr 220, med förslag till lag om skogsaccis m. m.;

nr 221, med förslag till förordning om särskild skatt å vissa lotterivinster m. m.;

nr 222, med förslag till förordning om ändrade grunder för utgörande av vissa utlagor m. m.;

nr 223, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser angående no-

belstiftelsens skyldighet att utgöra inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1928 m. m.;

nr 224, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet m. m.;

nr 225, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 52 § i stadgan den 22 juni 1911 om skjutsväsendet;

nr 226, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 15 och 35 i förordningen den 31 mars 1862 (nr 15) om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd m. m.;

nr 227, med förslag om ändrad lydelse av 19, 20 och 21 §§ i lagen den 9 december 1910 (nr 141, sid. 27) om reglering av prästerskapets avlöning;

nr 228, med förslag till ändring i lagen den 16 oktober 1908 (nr 110, sid. 1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning m. m.;

nr 229, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i förordningen den 11 oktober 1912 om skogsvårdsavgift;

nr 230, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 5 § i förordningen den 27 juni 1927 (nr 310) om fastighetstaxering år 1929 m. m.;

nr 242, med förslag till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 och 12 §§ handelsbalken m. m.; och

nr 243, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 59 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

än även de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i omedelbart sammanhang därmed stående frågor;

och beslöt kammaren antaga berörda inbjudan.

Härefter lämnades ordet till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren måtte besluta, att i det utskott, som kammaren nu beslutat utse, även skola av kammaren utses fjorton suppleanter.

Denna hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen, som förmälde sig hava om tiden för valen samrätt med första kammarens talman, beslöt kammaren att lördagen den 24 innevarande mars företaga val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, riksdagen beslutit tillsätta.

§ 2.

Föredrogos vart för sig:

statsutskottets utlåtande, nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den fortsatta avvecklingen av aktiebolaget kreditkassans av år 1922 engagemang; och

bevillningsutskottets memorial, nr 20, angående särskild ersättning åt en tjänsteman hos bevillningsutskottet.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och memorial hemställt.

§ 3.

Till avgörande företogs nu första lagutskottets utlåtande, nr 19, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om rätt att företaga abort.

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 292, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herr *Spångberg m. fl.* föresla-

git, att riksdagen måtte i skrivelse till regeringen anhålla, att regeringen ville skyndsamt låta verkställa utredning, under vilka villkor företagande av abort kunde vara tillåtet, samt att förslag till sådan lagstiftning och sådana ändringar av strafflagen måtte föreläggas riksdagen.

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap skulle kunna lämnas straffritt, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Borell, S. Erik Anderson, Bissmark, Nilsson* i Antnäs, *Olsson* i Rimforsa, *Persson* i Trången och *Christenson* i Södertälje, vilka hemställt, att förevarande motion måtte av riksdagen avslås;

av herr *Åkerman* beträffande motiveringen; samt

av herr *Sandegård* likaledes beträffande motiveringen.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr af Ekenstam: Herr talman! Då jag icke haft tillfälle deltaga i utskottets behandling av detta ärende, tillåter jag mig här säga några ord.

Vid 1921 års riksdag kom denna fråga före, och då beslöt riksdagen genom beslut i båda kamrarna, att frågan skulle anstå, till dess genom allmän revision strafflagen hade blivit översedd, och den då kunde på det sättet framläggas för riksdagen. Emellertid har denna fråga under föregående och detta år ytterligare genom motioner dragits inför riksdagens prövning. Man kan väl undra på, om denna fråga är av den stora och ingripande betydelse, att den verkligen fordrar en så skyndsam behandling.

Nu har, som kammaren behagade finna, utskottet efter åtskilliga om och men kommit till det resultatet, att det tillstyrker riksdagen att besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t, däruti man skulle framställa en önskan, att avbrytande av havandeskap under vissa förhållanden skulle bli straffritt. Detta är ju ett ganska märkligt tillstyrkande. Vi må väl säga, att ända sedan Sveriges land blivit kristet, har det betraktats som en svår förbrytelse, icke blott emot släktet utan även emot staten att på det viset förgöra fostret. Och man har varit tämligen ense därom, att skulle någonting sådant som detta, under vissa förhållanden åtminstone, förklaras straffritt, så skulle det medverka till sedeslöshet. Och alldeles säkert har man trott, att Sveriges riksdag icke skulle vilja bidra därtill. Det vore utan tvivel, även om det nu första gången beslutades med vissa villkor, vara inkörporten för åtskilliga andra bestämmelser, som skulle vara av helt annan och mera allvarlig beskaffenhet.

Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang omnämna en litteraturprodukt, som ansetts vara lämplig att förena med den svenska boksamlingen, kommande från väster, från Amerika, där en domare i en barndomstol har beslutat sig för att tala om ungdomens revolution. Det är, som sagt, en man i en stad i Amerika, vilken har till uppgift att vara barndomare. Han har i samma stad varit snart sagt ett faktotum, till vilken man vänt sig i alla möjliga förhållanden för att kunna få råd och upplysning. Men det har visat sig, att i alldeles särskild grad har han haft de ungas förtroende och icke minst de unga flickornas. I de mest intima förhållanden ha de vänt sig till honom, och det är om detta han skriver i den bok, som föreligger. Om tendensen i den boken kan man lätt nog få upplysning, om man t. ex. återger en skrivelse, som han avlatit till en ung flicka, en skolflicka, som hade kommit i det predikamentet,

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

att hon var med barn. Han skriver till henne: »Till en tapper, ren och ljuv liten flicka, vars lidande och ädelhet — då det gäller att göra, vad Gud och naturen vilja, att hon skall göra, i stället för den fega handling, som tusentals icke hälften så goda ha gjort — mer än försona alla hennes begångna misstag och berättiga henne till all den kärlek och vördnad, som trots någon flicka i världen varit berättigad till, och dessutom göra henne kärare för en, som är stolt över henne och hennes likar i anseende till den tappra striden, — från hennes vän — — —.» Och det är undertecknat av denne domare.

Jag vill då påpeka, att vad han egentligen där prononcerar, det är, att hon är tapper, att han är stolt över henne. Varför är han det? Jo, därför att hon icke var sinnad att låta sitt havandeskap avbrytas utan ville låta det gå fram. Och detta kan han förvisso ha rätt i. Ty enligt de uppgifter, som vi fått från Amerika, berättas det, att där förekomma ungefär två miljoner fosterfördrivningar om året. Det har varit för honom, som visserligen är så avancerad som någon, en styggelse att tänka, att på det viset så småningom hela det unga släktet i Amerika skulle stå på färd att komma bort.

Vi få icke undra på, att man, då man ser sådana där saker, blir yttrest betänksam för alla de konsekvenser, som kunna komma av en lagstiftning sådan som den här ifrågasatta. Och vi, som känna till historien, kunna också återopa. huru de var i det gamla Rom. Vi veta, att detta stolta romarrike, som hade behärskat en stor del av världen, gick sin undergång till mötes på grund av sedeslöshet. Och man förklarar öppet, att icke minst var det därför, att fosterfördrivningar där voro så allmänna.

Nu vill man, som sagt, komma till en inkörsport här i vårt svenska land, där det skulle bli möjligt tillämpa sådana saker, utan att lagens hämnande hand skall kunna vara som ett skydd för de ofödda släktena. Jag kan icke tänka mig, att Sveriges folk i allmänhet kunna vara med på något sådant. Det är icke med en sådan lagstiftning, som det är med de allra flesta lagstiftningar, som vi ha, då vi bestämma om vattenrätt eller gårdfarihandel eller arvsrätt eller något sådant. Allting sådant där kan i sin mån rättas till och avhjälpas. Men detta är dock ett avgörande i varje särskilt fall. Det vänder för övrigt upp och ned på alla begrepp, vi ha som kristna och moraliska människor. Och det är detta, jag är fullkomligt förvissad om att majoriteten i vårt svenska land icke vill vara med om.

Det är förfallets och depressionens lagstiftning, vi här stå i färd med att gå in på. Och det kan åtminstone icke jag vara med om, och jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde fröken *Wellin*, herr *Björkman* och fru *Hegardt*.

Herr Spångberg: Herr talman, ärade kammarledamöter! I den reservation, som har bifogats utskottets utlåtande och som går ut på avslag av motionen, göres det gällande, att straffrihet för fosterfördrivning skulle strida mot den allmänna rättsuppfattningen i landet. Jag vill till en början bestrida ifrågavarande påstående. Det är tvärtom så, att bakom detta krav står en mycket kraftig opinion ute i landet, för övrigt en opinion ur de mest skilda samhällslager. Från en mängd möten över hela landet har man enigt slutit upp kring det krav, som här framförts i motionen. Vid dessa möten hava uppträtt läkare och advokater, som givit sin fullständiga anslutning till vad här begärts. Och från enskilda personer har jag mottagit en hel del tacksamhetsskrivelser över att frågan har tagits upp. Jag vågar alltså, tvärt emot vad reservanterna påstå, göra gällande, att fosterfördrivningsstraffet i sin nuvarande form står i fullständig motsättning till den allmänna rättsuppfattningen.

Nu finns det ju de, som anse, att samhället har rätt att fordra dessa straff-

bestämmelser för att hindra folkminskning. Herr af Ekenstam ansåg detta ur kristlig-moralisk synpunkt. Jag skall icke ingå på detta spörsmål ur några speciellt kristliga synpunkter, ty jag anser, att det har icke med saken att skaffa. Jag tror emellertid, när man ser på frågan ur samhällelig synpunkt, att någon fara för folkminskning, om de nuvarande straffbestämmelserna skulle avskaffas eller ändras, öfverhuvud icke föreligger. Jag tror icke man kan hänföra denna fråga till befolkningsfrågan öfver huvud utan mera till hälsovårdsfrågan. Jag har givetvis ingenting emot att man tar upp den även ur befolkningssynpunkt, ty jag är av den uppfattningen, att om man går till grunden med frågan ifrån den synpunkten, skall man snart finna, att samhället som det nu är ordnat, icke har någon som helst rätt att med bryska lagbestämmelser fordra mera folk, än vad samhället i närvarande stund har. Man får fråga sig, huru det står till med samhällsförhållandena i dag. Äro de sådana, att samhället kan taga emot de nya världsmedborgarna och bereda dem en människovärdig tillvaro? Är det ordnat så, att det kan ge en blivande medborgare en tryggad ställning, ge moder och barn den hjälp, de kunna behöva?

Jag tror, att svaret på dessa frågor endast kan bli ett bestämt nej. Men samhället nöjer sig i sitt nuvarande skick med att sticka strafflagens 14 kapitel, paragraferna 26 och 27 under näsan på den kvinna, som under dessa förhållanden kommer och begär samhällets hjälp. Där ute i landet gå emellertid massor av människor, som sakna bröd för dagen, där gå massor av förtvivlade personer, som fråga sig, var de öfver huvud skola få någon anställning, så att de kunna försörja sig. Och där gå redan massor av människor, som på grund av vidriga samhällsförhållanden förlorat tron på framtiden, förlorat tron på att erhålla arbete och försörjningsmöjligheter. Europa har i närvarande stund tjugo miljoner människor, som mer eller mindre äro indragna i denna arbetslöshet, och i Sverige räknas dessa siffror i många tiotusental. Framför allt ibland ungdomen är arbetslösheten oerhörd. Och det finns ingen i denna församling, som i dag kan anvisa, var de eller de ungdomarna skola få arbete, få en anställning, som de under lät vara mycket anspråkslösa förhållanden skulle kunna ha utsikt att försörja sig på i framtiden.

Jag har velat erinra om dessa förhållanden, när man går att taga ställning till ifrågavarande spörsmål. Jag har velat erinra om den framtid, som väntar den blivande medborgaren, och erinra om, hur samhället har det ordnat. Och jag vill mot den bakgrunden säga, att hur man än vill se på problemet i fråga, det må vara ur moralisk synpunkt eller ur samhällelig och materiell synpunkt, så tala både moraliska och materiella skäl för att, såsom samhället har det ordnat i dag, har det ingen rätt att med dessa lagbestämmelser fordra barns födelse.

Enligt straffbestämmelserna i strafflagens 14 kapitel 26 och 27 §§, dömes den kvinna, som låter fördriva foster, till böter eller fängelse upp till 6 månader. Den, som är kvinnan behjälplig, dömes till fängelse eller straffarbete upp till 2 år. Och begår någon detta brott vanemässigt, som det heter i strafflagen, dömes han till straffarbete från och med ett till och med sex år. Det är ju synnerligen stränga straff, och därtill verka dessa skärpta bestämmelser med straff upp till 6 års straffarbete för vanemässig fosterfördrivning så, att det egentligen blir strängare för en läkare, som skulle ingripa för att hjälpa en kvinna, än för en oskicklig och klumpig kvacksalvare. Jag menar, att även detta är en synnerligen betänklig sida av frågan.

Enligt gällande lag skall all fosterfördrivning, som sker med kvinnans vilja, straffas. Något undantag finnes icke angivet i lagens paragrafer. Det är således en oskriven regel som tillämpas, då läkaren finner det nödvändigt att avbryta havandeskap för att rädda moderns liv eller för att undanröja en allvarlig fara för hennes hälsa. Däremot kan straff följa, om hon exempelvis har

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
förelägg abort.
(Forts.)*

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläggas abort.

(Forts.)

låt it fördriva fostret, sedan hon blivit havande till följd av våldtäkt, liksom straff följer på fördrivande av foster i de fall, att det sker på grund av socialt eller ekonomiskt nödläge.

Nu finnes det ju de, som vilja avfärda hela detta problem med att man icke vill fosterfördrivning. Ja, om problemet löstes så lätt, att man kunde bortförklara det hela med att man icke vill vara med om fosterfördrivning, då kunde vi litet var instämma däri. Men här är icke fråga om vad man vill eller vad man icke vill, utan här är fråga om faktiska förhållanden, och de faktiska förhållandena visa oss, att fosterfördrivning pågår i ganska stor utsträckning trots alla lagparagrafer. Frågan är således den, huruvida kvinnan skall hava rätt att vända sig till läkare, eller om hon på grund av dessa straffbestämmelser skall drivas i händerna på kvacksalvare med risk för hälsa och liv.

Jag vill i detta sammanhang kraftigt understryka, vad som från många håll har framförts, nämligen att straffbestämmelserna för fosterfördrivning verka som en ren klasslag. Det är nämligen så, att fosterfördrivning bedrivs inom alla samhällsklasser, fast det endast blir fall inom de fattiga befolkningslagren som då och då klämmas efter. Detta förhållande bekräftas ju också genom en hel del uttalanden av läkare och jurister, som känna till saken. Jag refererar till professor Forssner, den berömda läkaren på Allmänna Barnbördshuset i Stockholm, som i en intervju i Folkets Dagblad Politiken har sagt, att »fosterfördrivning är en företeelse, som förekommer i alla samhällsklasser, fast man ej skall inbilla sig, att alla fall av fosterfördrivning bli uppmärksammade. Fosterfördrivning — fortsätter herr Forssner vidare — är mycket vanlig även bland de ekonomiskt lyckligt lottade i samhället, de som inte tro detta, ta storligen miste. Detta visar, att nuvarande lagparagrafer och deras straffsatser inte förmå nå fram till det mål, till vilket man syftar.»

Från alla håll erkännes det också, att straff för fosterfördrivning tillämpas i mycket ringa omfattning i förhållande till antalet begångna fosterfördrivningar. Jag erinrar i detta fall om att i ett sakkunnigeuttalande, avlämnat 1921, säges det i detta hänseende: »Det visar sig nämligen, att, sådan lagen nu är, åtal och fällande dom, såvitt saken rör den fosterfördrivande kvinnan själv, endast i få fall årligen förekomma i trots av fosterfördrivningsförbryttelsens veterliga vanlighet.» Detta uttalande har gjorts av de sakkunniga före straffbestämmelsernas nedsättande år 1921.

Någon nämnvärd förskjutning mellan proportionen av begångna och åtalade fosterfördrivningar har, såvitt man kan finna, icke uppstått efter straffflindringens genomförande, icke heller torde straffflindringen som sådan hava stegrat antalet aborter. Detta bekräftas för övrigt mycket tydligt av en årsberättelse från Allmänna Barnbördshuset i Stockholm för åren 1913—1924. En tabell, som där finnes upptagen, visar, att hos de gifta kvinnorna ökades procenten aborter från 8.9 procent år 1913 till 21.2 procent 1919, varefter den avtog och gick ned till 8.5 procent år 1924. Hos de ogifta inträffade en likartad stegring, från 9.4 procent år 1913 till 28.4 procent år 1919, och de hava sedan avtagit till 14.9 procent år 1924. Angående den högre stegringen omkring år 1919, som visas av ifrågavarande tabell, så är det nog att erinra om att detta år var bland de svåraste kris- och hungeråren, som vi hade under och strax efter världskriget, och vi finna givetvis i dessa förhållanden orsakerna till stegringen av antalet aborter under ifrågavarande år. Det var det ekonomiska trycket, som tvingade kvinnorna att tillgripa fosterfördrivning.

Beträffande den höga procenten av aborter säges det i årsberättelsen vidare: »Ett betydelsefullt orsaksmoment till detta förhållande ligger helt visst däruti, att kriminellt framkallade aborter i Stockholm numera äro mycket vanliga, vilket belyses av en undersökning, som av doktor Richter utförts på professor Ahlströms avdelning å Allmänna Barnbördshuset. Under tiden september 1920

— april 1921 tillfrågades alla kvinnor, som intogos för missfall och som vid inkomsten hade mer än 38 gr. om de hade låtit framkalla missfallet. Av 107 kvinnor voro 57 ogifta och 50 gifta. Alla erkände sig hava framkallat eller låtit framkalla missfallet.»

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Av denna årsberättelse kan man sålunda konstatera två fakta: 1) att fosterfördrivning förekommer i ganska stor utsträckning i Stockholm, och 2) att Allmänna Barnbördshusets läkare, trots sitt eget påpekande av att »kriminella» aborter föreligga, likväl icke ansett, att aborterna i fråga böra falla under strafflagen. Skulle lagen strikt följts, är det alldeles tydligt, att alla dessa fall föllo under strafflagens 14 kapitel 26 och 27 paragraferna. Men jag förmodar att trots att lagen finnes, är det ingen människa, som vill att dessa av professor Forssner påpekade fall skulle åtalas och dömas enligt strafflagen. Fosterfördrivningens »veterliga vanlighet», som konstateras i sakkunnigutlåtandet, ger även vid handen, dels att straffhotet icke verkar återhållande, dels att endast en ringa del av överträdelserna bliva åtalade. Då och då råkar emellertid någon stackare fast för de föräldrade lagparagraferna, och jag skulle vilja beteckna åtalerna för dessa enstaka fall såsom så mycket brutalare, som man dels icke kan påvisa något egentligt brott, och de dels synas tillhöra undantagen av de begångna fosterfördrivningarna.

Under senaste år hava en hel del fosterfördrivningsmål förekommit inom olika delar av landet, och i alla dessa fall har det visat sig, att det har varit fattigdomen och nöden, som tvingat kvinnorna till att begagna denna utväg, då de icke ansett — mycket väl försvarbart ur alla synpunkter — sig kunna sätta ett barn till världen under de förhållanden, som de leva i. De fall, som åtalats och som åtalas, bero ju i regel på, att fosterfördrivningen misslyckats, kvinnan har blivit sjuk eller dött, saken har kommit i sådant läge, att då lagparagrafer finnas, kan ett åtal icke längre hållas tillbaka, och det gäller då i regel någon kvinna ur de samhällsklasser, till vilka man anser sig icke behöva taga några sociala hänsyn.

Just dessa fall belysa emellertid vilken fara straffhotet, handlingens kriminalisering, har ur hälsosynpunkt. Lagen hindrar icke kvinnan att företaga fosterfördrivning, men den hindrar henne från att gå till läkare, den driver henne ut till samvetslösa och oskickliga abortörer, och resultatet blir ett stort antal sjukdomsfall, som medföra många gånger men för livet och ett stort antal dödsfall. Enligt uppgift hava under 10-årsperioden 1916—1925 163 kvinnor avlidit på sjukhus i Stockholm till följd av fosterfördrivning, och ytterligare 736 hava fått svåra sjukdomar, som till stor del lämnat bestående men för deras återstående livstid.

En tabell i 10-årsberättelsen 1913—24 från Allmänna Barnbördshuset visar, att under denna tid hava 1,709 kvinnor vårdats där för infekterade aborter, och av dessa hava 175 fått svåra komplikationer, och 52 hava avlidit. Då man med mycket stor säkerhet kan utgå från det faktum, att alla dessa kvinnor hade kunnat räddas till livet och hälsan, om de, i stället för att hava tvingats ut till oskickliga kvacksalvare, hade fått vända sig till läkare, så måste man säga, att, ur vilken synpunkt man än ser på detta spörsmål, de nuvarande straffparagraferna rörande fosterfördrivning åstadkomma ett ohyggligt och onödigt lidande. De fall, som jag här har belyst med några siffror, gälla helt säkert kvinnor, som inför ekonomiskt och socialt nödläge hava sökt fosterfördrivning. Man måste taga hänsyn till dessa förhållanden. Även läkare medgiva numera detta så gott som enhälligt. Jag kan även i det fallet referera till bland andra professor Forssner, som i sitt föredrag i Konserthuset för 8 dagar sedan uttalade, att han under sin praktik oftare ställts inför fall, då han av sociala skäl skulle velat avbryta havandeskap, än inför fall, då han av medicinska skäl gjort det.

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläga abort.

(Forts.)

Vi hava i vår motion givit uttryck åt den uppfattningen, att fosterfördrivning, utförd av därtill kompetent person, må, under förhållanden som i förordning närmare anges, betraktas som tillåten handling, och vi hava i motiveringen framhållit, att varje kvinna, gift eller ogift, må hava rätt att själv bestämma därom. Utskottet polemiserar delvis mot denna uppfattning och understryker, att kvinnan skall befinna sig i *svårt nödläge* av social eller ekonomisk art, för att fosterfördrivning skulle kunna tillåtas. Ett särskilt understrykande av denna sats är enligt min mening tämligen överflödigt. Jag är nämligen av den uppfattningen, att det alldeles säkert föreligger skäl för fosterfördrivning när den tillgripes, och i de fall, då en kvinna av lättja icke skulle vilja ha barn, tror jag icke samhället har någon anledning att tvinga henne att bli mor. Jag anser därför, att det är tillräckligt, om fosterfördrivning finge utföras efter anmälan hos läkare, och då företagas endast å sjukhus av läkare som ha de nödvändiga kvalifikationerna och medgivits rätt därtill.

Till sist vill jag — då man här befarat, att vi skulle stå inför samhällets undergång, om bestämmelser om fosterfördrivningsstraff skulle få den vidare formulering, som vi här antytt — göra en liten jämförelse mellan Sovjetunionen, där fosterfördrivning är tillåten, och de länder, där den är belagd med straff. Jag vet att med den okunnighet eller kanske riktigare illvilja, som råder mot Sovjetunionen i många av de kretsar, som äro representerade här i kammaren, är en dylik jämförelse något ömtålig, men ur saklig synpunkt står man i det hänseendet stark.

Fosterfördrivning i Ryssland får företagas på Sovjetunionens sjukhus. Det är strängt förbjudet av andra än läkare att verkställa aborten. En barnmorska exempelvis, som bryter häremot, mister rätten att vidare praktisera inom sitt yrke och blir ställd inför domstol, likaså läkare, som för egen vinnings skull företager dylika operationer på privatklinik. Detta är de straffbestämmelser, som gälla. En jämförelse mellan Ryssland, å ena, samt Tyskland och Frankrike, å andra sidan, där man har stränga straff för fosterfördrivning, utvisar nu en synnerligen god bild för Rysslands vidkommande, och vi få ett gott material såsom stöd för faran av fosterfördrivningsstraffet i dess nuvarande form. En tysk läkare har beräknat, att i Tyskland företagas omkring 400,000 aborter per år. Av dessa dö kvinnorna i ungefär 2 % av fallen. Under år 1921 inträffade i Tyskland 8,000 dödsfall på grund av kriminell fosterfördrivning, och 75,000 kvinnor ådrogo sig allvarliga underlivslidanden. I Frankrike, där också stränga straff för fosterfördrivning gälla, räknar man även med omkring 400,000 kriminella aborter per år, och sjukdoms- och dödsprocenten ställer sig ungefär på samma sätt som i Tyskland. I Sovjetunionen äro siffrorna betydligt lägre. För år 1924 har man registrerat 131,572 lagliga och olagliga aborter. Intet dödsfall har under den tiden inträffat på grund av de lagliga aborterna.

Hela antalet aborter i Ryssland är sålunda betydligt lägre än i Frankrike eller Tyskland, och när vi göra denna jämförelse få vi räkna med att Tyskland har ungefär 70 miljoner invånare, under det Sovjetryssland har 150 miljoner. Förklaringen kan delvis ligga i det förhållandet, att Ryssland till stor del är bondeland och att bondebefolkningen ju lever under andra förhållanden än i städerna, varför fosterfördrivningen där icke blir så vanlig. Men en riktig bild får man i varje fall, om man gör en jämförelse mellan exempelvis en tysk och en rysk storstad. En jämförelse mellan Berlin och Leningrad visar, att i båda dessa städer förekomma ungefär samma procent aborter eller 5 å 6 per 1,000 invånare. Men här kommer man till det verkligt lärorika. I Berlins sjukhus avlida på 1,000 kvinnliga patienter 11 stycken i barnsängs- och abortfeber, därav 9 i abortfeber och 2 i barnsängsfeber. I Leningrad avlida på 1,000 kvinnor endast 2 i barnsängs- och abortfeber tillsammans. Den

tillåtna aborten räddar sålunda ett stort antal kvinnor till livet och hälsan. Eller man kan kanske riktigare uttrycka det så, att fosterfördrivningsstraffet driver årligen massor av kvinnor i döden och berövar ännu större massor deras hälsa.

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläga abort.
(Forts.)

En lösning av förevarande problem vinnes icke genom att skjuta det åt sidan, genom att förklara, att detta är en sak, som man icke vill tala om. Den vinnes icke genom att ställa sig på den principiella ståndpunkten, att man icke vill fosterfördrivningen, utan genom att ge rätt åt läkare att företaga aborter på sjukhus och samtidigt behålla — gärna skärpa — straffbestämmelserna för kvaacksalvare. Jag tror icke, att en lagstiftning i sådan riktning skulle, i varje fall icke nämnvärt, öka antalet fosterfördrivningar, men den skulle rädda många av de kvinnor till liv och hälsa, som nu genom anlåtande av kvaacksalvare råka i allvarlig fara. Vill man sedan verkligen taga upp kampen mot fosterfördrivningen, gör man detta bäst genom att framskapa tryggare förhållanden för moder och barn, genom att skapa sådana samhällsförhållanden, som ge större utkomstmöjligheter än dem, som för närvarande råda, genom att bjuda på något bättre, än vad man i nuvarande stund kan bjuda den väntade världsmedborgaren.

Jag ber, herr talman, att från dessa utgångspunkter få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru Östlund: Herr talman! Föreliggande fråga behandlades ju så sent som föregående år med anledning av en motion från samma motionärer som nu, och första lagutskottet hade då tillfälle att uttala sin principiella anslutning till begäran om utredning, vilken också upprepas i nu föreliggande betänkande. Då emellertid denna fråga mer än flesta andra torde vara en ren samvetsfråga för många av kammarens ledamöter och man ej heller kan ha att vänta några särskilt nya synpunkter i frågan — och särskilt efter den behandling frågan fått i första kammaren under förmiddagen — hade jag icke trott att det skulle behövas någon större diskussion i år. Att jag hade rätt i denna min tanke, visade herr Spångbergs anförande: det var kända argument och förvillande likt det som vi hörde honom hålla föregående år. Mera anmärkningsvärt är anförandet av den förste talaren i kväll, ett anförande, som kanske, om man vore ömtålig, skulle kunna uppröra en i viss grad. Jag anser mig — det vill jag säga denne talare — vid mitt ståndpunktstagande i frågan, handla under lika stort ansvar som de talare, vilka yrka avslag. Men får likväl höra att man är i färd med att vända upp och ned på alla moraliska begrepp.

Då utskottet avgav sitt utlåtande år 1927, skedde det i den bestämda avsikten, att en blivande utredning skulle utan några som helst direktiv taga sig an den ifrågavarande uppgiften. Man ansåg det icke lämpligt att på förhand söka ge uttryck för de många skiftande meningar, som eventuellt vilja åt behandlingen av frågan ge den ena eller andra färgen. Jag tror också, att denna uppfattning var ganska riktig. Emellertid voro ju meningarna icke eniga om detta tillvägagångssätt, och vid behandlingen i kammaren gjordes förra året ett ändringsförslag beträffande utskottets motivering, nämligen i fråga om de s. k. sociala indikationerna. Kammaren beslöt ju också i enlighet med detta ändringsförslag.

I det nu föreliggande utlåtandet har utskottet visserligen i knappa men dock fullt tydliga ordalag sagt ifrån, att utskottet med sitt tillstyrkande förslag ingalunda understödjer motionen i alla dess utvecklingar, och med denna förklaring till utlåtandet av år 1927 har utskottet angivit den omfattning, som en eventuell utredning borde få. Om nu detta anses bättre än föregående

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläga abort.
(Forts.)

års utlåtande, må var och en avgöra själv, som icke godkände utlåtandet från i fjol.

Jag skall nu be att få citera ett par ord av professor Forssner beträffande de sociala indikationerna. Han säger: »Finns det då inga sociala indikationer, som berättiga avbrytandet av en graviditet?» — »Jag tror», svarar han, »att ingen, som tänkt över dessa ting, skall kunna besvara denna fråga nekande. Det finns sociala indikationer, vilka i fullt ut lika hög grad som de medicinska kunna sägas icke ha ett rättsstridigt syfte.» — Detta uttalande gjordes av professor Forssner vid det möte den 12 mars i år, som förut åberopades av herr Spångberg. Och när professor Forssner sedan går att med ledning av sin erfarenhet bedöma vart såväl dessa medicinska som sociala indikationer kunna leda, så blir det nog ofta så, säger han, att i det ena fallet störta hemmet kanske efter kvinnans död, i det andra fallet, medan hon lever.

Ett uttalande i motionerna som väckt mycken opposition och som kanske ivrigast upprörde många, då frågan föregående år behandlades, var det, att varje kvinna borde själv få avgöra, om hon ville bli mor eller ej. När utskottet förra året icke angav sin ställning till detta krav, var det icke därför, att tveksamhet rådde om detsamma, utan man följde ju endast samma princip, som tillämpades i utskottets uttalande. Då emellertid utskottet även på denna punkt sagt sin mening, behöver ingen klaga över någon oklarhet. Enligt min uppfattning är icke heller denna punkt den viktigaste, troligen icke ens i Ryssland, hur mycket man än talar om detta land som föregångsland härvidlag. Jag fäste mig särskilt vid ett yttrande föregående år av herr Herou i denna fråga. Han refererade precis detsamma som herr Spångberg i kväll, men han tillade, att man i Ryssland tagit upp en intensiv agitation *mot icke önskad* fosterfördrivning. Man skulle då kunna säga, att antingen vet den ena handen icke vad den andra gör eller också har man även i Ryssland funnit, att det kan bli litet för mycket av det goda.

För egen del är jag icke anhängare av den åsikten, att varje kvinna bör få avgöra, om hon vill bli mor eller ej. I alltför många år har åtminstone den ogifta kvinnan ekonomiskt och socialt ensam fått bära konsekvensen av sitt moderskap. Så småningom ha vi ju dock kommit så långt, att också mannen måste vidkännas sin anpart i åtminstone det ekonomiska ansvaret. Nu skulle vi enligt motionen återgå till att kvinnan åter skulle få taga hela ansvaret för moderskapet. Vad jag nu säger gäller väl främst det utomäktenskapliga moderskapet, men detsamma torde kanske kunna tillämpas om moderskapet även inom ett äktenskap. Den ena parten bör icke bära hela ansvaret.

Det finns emellertid så oändligt många skäl ändå, som tala för att en utredning i denna fråga bör komma till stånd, och det vore skada, om nämnda kommunistiska krav skulle visa sig innebära den största svårigheten för att få utredningen beslutad. Vid föregående års riksdagsbehandling nämndes åtskilliga exempel på det otillfredsställande i nuvarande förhållanden. Jag skall icke upprepa sådana fall — ty här kunna vi väl alla vara eniga — som när barnet måste antagas bli abnormt eller våldtäkt ägt rum.

Men jag skall nu också med tveksamhet nämna ett exempel, som jag tror det kan vara nyttigt att ge kammaren del av; det finns många, det ena mera talande än det andra. Det gäller ett fall, där en kvinna är sjuk: epileptiker. När hon gifte sig, var det ännu intet förbud mot äktenskap på denna grund. Familjen har nu 8 barn, och barnen, fattigdomen och kraftlösheten ha ökat hustruns sjukdom. Hjälp är av nöden, och socknen har gripit in och tagit hand om de tre minsta barnen och ackorderat ut dem, gott och väl — men huru länge skall detta fortsätta? Detta är ett fall, som är så upprörande, att jag tycker knappast, att någon människa skulle

kunna stå till svars med att förbli likgiltig och anse att allt är bra som det är. Nu skulle man kunna säga, att ett dylikt fall måste komma in under området för de medicinska indikationerna, men detta är högst tvivelaktigt. Och i många liknande fall flyta de medicinska och sociala indikationerna tillsammans.

Då jag efter moget övervägande beslutat mig att rösta för en utredning i detta fall, har det skett därför, att jag funnit, att livet ställer en inför så många fakta, som man icke kan resonera bort och som icke äro lika lätta att lösa, som för de människor, vilka själva lyckliga leva inom ett skyddat hem. Och till herrar kommunister skulle jag vilja säga: ni citera liksom jag professor Forssner. Ärligare, renare och mera varmt mänskliga synpunkter än professor Forssner i tal och skrift gjort sig till tolk för på detta område — med ledning av sin mångåriga erfarenhet — har jag ännu aldrig hört, men icke ett ögonblick har professor Forssner gjort sig till tolk för den tanken, att varje kvinna skulle få lov att avgöra, om hon ville bli mor eller ej. Han yttrade också kanske just med hänsyn till den saken, att om vi om 20 eller 30 år framåt komma till en annan uppfattning, som går längre i detta fall, må det bli den tidens omsorg, ett yttrande, som jag också skulle vilja instämma uti.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Christenson i Södertälje: Herr talman! Föreliggande fråga har som bekant varit föremål för en liknande motion vid förra årets riksdag, men denna avvisades då av riksdagen. Då framställningen nu kommer igen, utan att några särskilda förhållanden påkalla det, hade man möjligen kunnat tänka sig, att eftersom riksdagens sammansättning är i huvudsak densamma som i fjol, motionen skulle hava avvisats utan något närmare ingående på saken. Då det emellertid rullats upp en vidlyftig debatt i ämnet, skall jag såsom reservant i detta ärende be att få säga några ord.

Första lagutskottet, som nu liksom i fjol, tillstyrkt en allsidig utredning i denna fråga, anförde förra året i sin motivering bl. a. följande: »Bland de fall, där avbrytande av havandeskap skäligen synes kunna lämnas strafffritt, må — förutom här ovan omförmälda, att dylik åtgärd finnes nödvändig för att rädda moderns liv eller för att undanröja en allvarligt hotande fara för hennes hälsa — särskilt framhållas, att fostret avlats i våldtäkt eller att fostret på grund av moderns eller faderns sjukliga sinnesbeskaffenhet eller av annan orsak kan antagas vara abnormt.»

Beträffande de två första fallen — ett ingripande för att rädda moderns liv eller för att undanröja en allvarligt hotande fara för hennes hälsa — gäller redan nu den oskrivna lagen, att en läkare äger företaga en dylik åtgärd utan någon som helst påföljd vare sig för honom eller kvinnan. Beträffande det tredje fallet — då fråga är om våldtäkt — torde man även här kunna åberopa starka skäl för att en läkare skall äga ingripa utan någon påföljd. Den framstående läkareauktoritet på detta område, som åberopas i motionen, har i denna sak uttalat, att han skulle utan tvekan utföra ett ingripande i sådana fall, vilka efter hans mening inträffa ytterst sällan. För dylika fall torde sålunda icke erfordras någon särskild lagstiftning.

Även det fjärde fallet — angående sinnessjuka och sinnesslöa — kommer de s. k. medicinska indikationerna mycket nära. Sedan flera år vilas ju för övrigt hos regeringen en begäran om utredning rörande sterilisering i de fall då det kan befaras, att en sinnessjuk eller sinnesslö kan komma att sätta barn till världen. Det har ju också vid upprepade tillfällen visat sig, att sådana personer i fattiggårdar eller andra inrättningar avlat barn,

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
förelägn abort.*

(Forts.)

som blivit idioter. Ehuru det är givet, att man på detta område måste gå mycket varsamt fram, och att något ingripande icke bör ske, förrän man är alldeles säker på att den livsfrukt, som skulle kunna bli följden av en dylik förbindelse, bleve abnorm, tror jag, att härvidlag sterilisering är den riktiga vägen.

I alla dessa fall, då det föreligger medicinska eller därmed likartade indikationer, torde det således icke erfordras någon lagstiftning för att undanröja de olägenheter, som här äro påtalade. Utskottet tillade emellertid i följande: »Om och i vilken utsträckning fosterfördrivning, som företages under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, må lämnas straffri, är uppenbarligen en mycket ömtålig fråga, och utskottet tilltror sig ej nu att göra något närmare uttalande härutinnan.» Man syftade här på de s. k. sociala indikationerna. Uttalandet lämnar ju frågan om straffrihet eller icke straffrihet i dylika fall öppen och olöst. Andra kamraren strök emellertid denna punkt i utskottets motivering, och av debatten framgick det tydligt, att detta berodde på att man icke ville gå så långt som att medgiva något ingripande, då det endast kunde åberopas sociala indikationer.

Nu har utskottet i år sagt, att man hyser samma uppfattning som i följ. Men utskottet har synbarligen funnit, att den obestämda förklaringen angående de sociala indikationerna måste på något sätt utfyllas, så att man angäve, vad man i det hänseendet menade. Utskottet avvisar därvid med bestämdhet den linje, som motionärerna gå in för, nämligen att varje havande kvinna skulle själv få bestämma, om hon ville bli mor eller ej. Men utskottet säger vidare: »Närmast har utskottet haft i åtanke sådana fall, där en moder på grund av betungande arbete med försörjning av en stor barnskara i förening med klen hälsa allvarligen kan befaras sakna krafter att genomgå ett nytt havandeskap eller där i allt fall verklig fara föreligger för att den börda, som skulle komma att påvila henne genom familjens tillökning, kunde bliva henne övermäktig.» Det är således två särskilda fall av sociala indikationer, som utskottet här påpekar; och man tillägger vidare, att bestämmelser torde vara erforderliga därom, »i vilken ordning tillstånd till handlingens utförande skall lämnas, av vem åtgärden må företagas m. m.». Utskottet lämnar dock icke självt någon anvisning i det hänseendet.

Det hölls här för några dagar sedan i Stockholm ett möte, som i tidningen Socialdemokraten betecknades såsom ett »lysande prov på sund sexualupplysning». Inledaren i den fråga, som nu är före, förklarade, att det var mycket svårt att närmare angiva, hur man borde gå till väga, då det förelåg sociala indikationer för en fosterfördrivning. Men han hade dock ett uppslag, som kan ha ett visst intresse i detta sammanhang. Han yttrade, att avgörandet, huruvida ett ingripande bör få ske, icke kunde läggas enbart på läkaren och anförde vidare enligt tidningens referat: »Det måste ske genom ett samarbete mellan honom och ett sunt lekmannaomdöme, representerat av en eller två allmänt ansedda män eller kvinnor, som väl känna kvinnan och hennes förhållanden. Om dessa två avgäve en motiverad förklaring, varuti de tillstyrkte ett framkallande, om läkaren förklarade sig instämma i detta och om en dylik framkallning endast finge ske på offentligt sjukhus, där ingreppet skulle journalföras, så synes det mig, att garanterna mot missbruk vore tillfyllestgörande, och att lagen kunde godta dem.» Vad skulle då detta i praktiken innebära? Jo, att det i varje kommun skulle finnas — ja, det är ett mycket fult ord, men det kan icke hjälpas — en fosterfördrivningskommitté, som skulle vara att tillgå för dem, som ville begära ett ingripande. Denna kommitté skulle göra en undersökning och avgiva ut-

låtande, varefter kvinnan skulle vända sig till en läkare. Då man tänker på hur stort antal kommuner vi ha i vårt land, kan man lätt förstå, hur olikartad tillämpningen av sådana bestämmelser skulle bli, vartill kommer, att betydande svårigheter skulle följa med ett sådant förfarande. Jag föreställer mig, att det knappast finns någon, som på allvar vill gå in för en sådan tanke och för ett tillvägagångssätt som det nu angivna. Såvitt jag kan förstå, kan det icke lämnas åt någon annan än åt *domstol* att avgöra, huruvida sådana förhållanden ha förelegat, att omständigheterna i det speciella fallet kunna anses på det sätt mildrande, att eventuellt — om det nu skall finnas sådana föreskrifter — ett straff skall kunna efterskänkas.

Herr Spångberg anförde, att straffet för fosterfördrivning strider mot det allmänna rättsmedvetandet. Ja, jag har sett efter, hur det förhåller sig på detta område i andra länder, och jag har icke kunnat finna något land, frånsett Sovjet-Ryssland, där fosterfördrivningen icke är belagd med straff — och i regel med betydligt strängare straff än hos oss. År 1921 nedsattes ju också straffet för fosterfördrivning högst avsevärt i Sverige. I det danska lagförslaget på området, som lär ha goda utsikter att bli antaget, förekommer en bestämmelse av innehåll, att, för den händelse det befinnes föreligga synnerligen förmildrande omständigheter, domstolen kan fria från straff. Ärendet måste dock alltid gå till domstol. Jag kan heller icke tänka mig något annat än att, om någon förändring skall göras härvidlag, avgörandet i allt fall måste överlämnas till domstol. Vår strafflagskommission av år 1923 har också föreslagit ett stadgande i den allmänna delen av strafflagen, att domstolen skulle kunna i vissa särskilt angivna fall — som närmare skulle bestämmas i strafflagens speciella del — fria från straff. Om man nu icke vill gå den linje, som motionärerna anslutit sig till, nämligen att ingripandet i varje fall skulle vara fullkomligt straffritt, och att kvinnan själv finge taga avgörandet i sin hand, finns det enligt min mening ingen annan möjlighet än att, om man vill vidtaga några åtgärder på detta område, medge domstolen rätt att eventuellt i ömmande fall fria från straff. Men man kommer då in på en fråga, som icke berör endast dessa fall, utan som avser hela strafflagsområdet, och därför kan man icke nu på detta speciella område gå in för någon lagstiftning, utan man måste vänta, till dess hela det kapitel, som det här rör sig om — och helst hela den nya strafflagen — kan föreläggas riksdagen.

Nu säger man: hur skall det gå under tiden: det finns ju så många ömmande fall, där ett ingripande kan vara påkallat? Ja, jag medger gärna, att det finns många ömmande fall, där det kanske kan te sig hårt att döma till strängt straff. Men för det första ha straffen för fosterfördrivning, såsom jag nyss nämnde, högst avsevärt nedsatts år 1921. För det andra finns det ett institut, som heter *nåd*, och för det tredje finns det möjlighet till *villkorlig dom*.

Det har också sagts här, att för närvarande, då det icke finns någon lagstiftning på detta område, en kvinna icke kan söka sig till läkare för att få sitt foster fördrivet utan måste i stället vända sig till kvacksalvare, varför det i många fall går illa och fosterfördrivningen leder till döden på grund av blodförgiftning eller andra orsaker. Men även om det blir en lagstiftning sådan, som utskottet i sin visserligen rätt försiktiga men dock ganska obestämda och vittgående formulering antyder, är jag övertygad om att det stora flertalet fall icke skulle falla inom området för de sociala indikationer, som utskottet syftar på. Det övervägande antalet fall skulle enligt utskottet icke kunna få lagstadgad hjälp till ett ingripande och dessa fall skulle fortfarande gå till kvacksalvare. Det skulle bli samma historia på sjukhusen med dessa fosterfördrivningsfall, som komma in och på grund av blodförgiftning gå till

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläggas abort.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

döden. Om man slår in på den av utskottet anvisade vägen, så skulle man sålunda snart finna, att man ej komme ifrån de missförhållanden, man velat undanröja. Säkerligen skulle man då ej stanna, förrän man tagit steget fullt ut, och i likhet med motionärernas förslag infört stadgande om, att varje ingripande skulle vara fullkomligt straffritt.

Jag tror därför, att det skulle vara mycket olyckligt och farligt att gå in för utskottets linje. Och jag ber på grund härav, herr talman, att få yrka avslag på motionen och utskottets hemställan samt bifall till den av herr Borell m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Lorichs* och *Persson* i Trången.

Herr **Västberg**: Ja, herr talman, jag skall först och främst be att få instämma med dem, som nu och tidigare ha betonat, att denna fråga är av synnerligen allvarlig och ömtålig natur. Jag kan också instämma med motionärerna lika väl som i en del uttalanden i pressen, att den lag på detta område, som vi här ha, är en ren klasslag, därför att den endast och uteslutande drabbar de fattigaste elementen, vilka samtidigt äro de, som mest borde åtnjuta samhällets skydd, under det att de personer, som äro förmögna, som ha möjlighet att resa till utlandet, eller som kunna betala dryga honorar till de läkare, som ställa sig till förfogande, icke på något sätt drabbas, varken av lagens grymma straff, ej heller av den fördomsfulla opinion, som ändå gör sig gällande på vissa håll inom vårt samhälle. Man kan sålunda icke komma ifrån, att denna fråga måste ses även ur klassynpunkt, och att det gäller, huru man skall åstadkomma en verklig likställighet i samhället även på detta område. Jag tror, att det är mindre behov av att bibehålla en hård strafflagstiftning för dem, som begå abort, än det är att åstadkomma ett effektivt samhällsskydd för alla de kvinnor, som av tvingande skäl nu nödgas gå till kvacksalvare, och därmed ställa sitt liv och sin existens på spel för att undgå någonsing, som de anse vara nästan ännu värre.

Varför jag emellertid begärt ordet här, det är därför, att jag tycker, att den här frågan är synnerligen oväsentlig med hänsyn till hela det sexuella problemet i sin helhet, som jag anser ha en så central plats i det nuvarande samhället, att det påkallar en allvarlig uppmärksamhet hos alla. Jag menar, att frågan måste lösas i hela sitt sammanhang, och jag tror, att det här bara är en detalj, som mister i betydelse i samma mån, som man skjuter fram de andra, de primära frågorna, som ha samband med det sexuella problemet. Tiden bör vara mogen för en grundlig revidering av gamla åskådningar på det moraliska och sexuella området. Vi måste komma bort från den ljusskygghet, ifrån det flabb, ifrån det hyckleri, som gör sig gällande inom nästan alla samhällslager, när man skall behandla den sexuella frågan, som ändå är ett centralt problem för människorna, ni få sedan säga precis vad ni vilja. Vi måste anlägga och föra fram de rashygieniska synpunkterna, och vi måste få fram de sociala hänsynen. Den strutstaktik, som man gärna odlar på många håll, är oförenlig med samhällsintresset och är också oförenlig med behoven hos stora massor av människor i vårt land. Vad jag anser vara grundläggande i sexualfrågan är, att samhället snarast möjligt går in för att åstadkomma en god sexualundervisning genom hemmen och genom skolan, för att på detta sätt upplysa den uppväxande undomen om alla de faror, som nu hota den, när de träda ut i livet, på grund av att de fått en bakgårdskunskap i stället för vederhäftig upplysning i just denna viktiga fråga. Jag tror också, att vi måste resa kravet på att få bort den dumma preventivlagstiftning, vi ha i vårt land. Det är ju viktigast, att man kan åstadkomma de förebyggande åtgärderna, och att lagstiftningen, i stället för att strafflägga en god och rationell upplysning, även

när den sker genom läkare, ginge in för ett positivt stöd åt en verklig födelsekontroll, framför allt åt de bäst behövande elementerna. Detta krav har icke alls med omoral att skaffa, utan det är snarare starkt etiskt grundat. Jag vill också understryka vad som nyss sades av reservanten, då han efterlyste rätten till sterilisering i vissa fall. Det är klart, att en sådan lag även skulle förekomma i många av de fall, som beröres av dagens fråga, och att om samhället gav rätt till en sterilisering, man därmed kunde komma bort ifrån en hel del svåra situationer för många kvinnor, som äro mer eller mindre bundna till sociala elementer och till sådana, som egentligen icke borde ha rätt att sätta barn till världen.

Man har sagt, att vi skola åstadkomma respekt för livet självt, vi skola slå vakt om samhällsmoralen, vi skola icke undergräva släktets bestånd o. s. v. Ja, jag har till svar ett ord på tungan, och det är inget annat än — hyckleri. Jag har visserligen respekt för varje personlig åskådning, men det är svårt att övertyga mig om att det finns människor så socialt blinda, att de äro ovetande om vad som sker ute i samhället, då livets heligaste rätt kränkes på det mest upprörande sätt i tusen sinom tusen fall, utan att just de, som slå sig till riddare för ofödda släktens rätt, resa en hand till försvar för de många skyddslösa i samhället.

Vad är det som vi mest sakna? Jo, det är ju en verklig respekt för moderskapet, ett effektivt skydd för de ofödda släkterna, för den uppväxande generationen. Jag vill bara hänvisa till den tappra kamp, som tiotusentals fattiga ensamma mödrar få föra. Vad intresserar sig samhället för dem? Jag vill erinra om den starka dödligheten i fråga om spädbarnen. Vad gör samhället för alla dessa? Eller låt mig erinra om den usla bostadskultur vi ha, då massor av människor på landet som i städerna, få leva 5 å 10 personer i ett rum? Detta skall kallas hemkultur. Där skall man skapa det nya släktet, där skall man fostra den nya generationen. Och huru är det med ungdomsarbetslösheten här i landet? Ni, som bekymra er om att släktet kan dö ut, ni kunna icke skaffa arbete ens åt dem som leva, åt dessa tiotusentals unga, utbildade, arbetsdugliga individer, som gå och vrida händerna i förtvivlan överallt ute i de svenska samhällena. Om herrarna verkligen äro intresserade av att slå vakt om livets helgd, ha ni här många och stora arbetsuppgifter. Då skulle det sociala samvetet vakna på ett annat sätt än nu. Vi skulle ha något att uträtta utan att förfölja stackars förtvivlade mödrar, som gå till kvaacksalvare och råka illa ut och sedan också drabbas av lagens hämnande hand.

Slutligen vill jag bekänna, att jag inte är imponerad varken av den juridiska eller annan sakkunskap, som i dag mobiliserats för en begränsning av motionens krav. Jag tycker för min del att både praktiska och principiella skäl tala för motionen, och jag sympatiserar närmast med den åskådning i frågan, som ligger bakom motionen. Detta är en kvinnans sak och icke en samhällets. Och varför? Jo, därför att det icke är något verkligt samhällsintresse, som hotas, om kvinnan själv får bestämma i saken. Man kan icke uppvisa, att moralen kommer att bliva sämre, lika litet som att samhället skulle gå under. Det kan följaktligen icke anföras bärande motiv, varför samhället som sådant skulle ha ett intresse av att bibehålla denna lag, som bottnar i en grå forntids etiska åskådning och i ett redan passerat samhällssystem. Det enda man kunde reflektera på vore att skapa lagens skydd för kvinnan, mot obehörigt tryck från samvetlösas män, som skulle vilja tvinga henne att avstå från ett moderskap, som hon själv önskade. Men jag tror icke det existerar några större risker heller på denna punkt. Däremot är jag övertygad om att allt vad som anförts här för att samhället skall strafflägga på detta område, spela förmyndare över kvinnan eller den enskilda individen, är fullkomligt oriktigt. Släktet och moralen har sitt verksamaste skydd i kvinnans natur-

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
förlaga abort.
(Forts.)*

Ang.
lagstiftning
om rätt att
börja abort.
(Forts.)

liga instinkt, i hennes behov av moderskap, i respekten i djupaste mening för livet självt. Kvinnorna måste också se på de personliga riskerna för liv och hälsa. Ett ingripande av denna art, en eller flera gånger kan skada hennes hälsa och skapa rent fysiska risker.

Då man emellertid i dag icke kan komma längre inom riksdagen än vad utskottet föreslagit, och knappast så långt, vill jag ansluta mig till utskottets förslag. För mig går gränsen emellan en moralisk och en omoralisk uppfattning icke mellan utskottets och reservanternas ståndpunkt, men väl går en social gränslinje mellan det nuvarande tillståndet, som skyddas av fördomar och vilar på en traditionell, av förhållandena själva övergiven etisk uppfattning och det, som måste komma, det som bottnar i strävan till social ändamålsenlighet och bäres av en i djupaste mening sedligt grundad livsåskådning.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman, mina damer och herrar! Jag skulle vilja börja mitt anförande med att citera den gamle Olaus Petri, när han säger, att »vad illa luktar, skall man oträngd icke röra». Jag kan icke annat än beklaga, att denna för den svenska riksdagen enastående tillställning skall upprepas år efter år. Jag vet icke något parlament i Västerlandet, där något sådant kunde inträffa. Dess bättre lägger man väl icke så mycket märke till oss! Men jag skulle också på samma gång vilja uttala ett beklagande till den kvinnliga ledamoten av det socialdemokratiska partiet, som nyss uppträdde för utskottets förslag, att hon råkat bliva ställd emellan de båda talare, som här förfäktat samma intressen som hon, och att hon därmed kommit i falsk ställning för egen räkning. Jag förstår väl och ger mitt varmaste erkännande åt det varma hjärta, som klappar bakom hennes och många andras uppfattning i denna fråga.

Jag vill också säga, att det är alldeles visst, att det är mycket mer än vad som dock göres, som kan göras och bör göras för att stödja och hjälpa nödställda mödrar. Det är många så svåra och gripande fall, att man står med det allra största medlidande inför fattiga mödrar eller rättare inför olyckliga mödrar — icke fattiga i fråga om ägodelar utan fattiga i sitt inre — som tillgripa denna åtgärd, som här är i fråga. Och jag vill också därmed ge de herrar, som nyss talat i viss mån rätt, att allt icke är väl beställt i vårt samhälle. Men jag ser icke den saken från den sovjetagitatoriska synpunkt, som de här företrätt i dag, ungefär som på ett möte för sina moskoviter, utan såsom den i verkligheten bör ses. Vi ha sannerligen ingenting att berömma oss av i detta stycke, ty det har, mina damer och herrar, verkligen blivit så i vårt land, att man kan tala om och tala med bedrövelse om att här föres verkligen en »kamp emot barnet». Denna kamp tager sig uttryck på allehanda sätt, icke bara i propagandan för att hindra barns födande. Jag erinrar bara om en enda sak, som gripit mig och säkert alla många gånger, nämligen, huru barnrika familjer ha så svårt att få tak över huvudet. Jag läste nyligen en annons i en tysk tidning, där det stod: »En barnrik men eljest hederlig familj söker» det eller det. Det är en utveckling, som sannerligen talar om att man kommit långt i utförsbacken, när man börjar skämmas över att man har många barn i familjen, och när människor betrakta det som hart när någonting opassande, som man bör dölja inför utomstående. Jag tänker vi alla känna till det.

Jag vill sålunda icke förneka, att här icke är så väl ställt, som det skulle vara, men här gäller dock, hur varmt hjärta man än har, att även låta eftertanken och förståndet tala och icke känslotänkandet. Man bör icke, som det står i domarereglerna, »bota ont med hälften värre». Det är min bestämda

övertygelse, att detta bleve följden av att det föreliggande förslaget bifölles. Jag skulle kanske bara vilja tillägga, att det icke är att »bota ont med hälften värre», utan minst med »dubbelt värre». Uti utskottets utlåtande har man med skärpa betonat, att det är *samhällsintresset*, som skall vara utslagsgivande, när det gäller ett ingripande för att avbryta havandeskap. Mina damer och herrar! Låt också samhällsintresset bli utslagsgivande, när det gäller lagstiftningen i sin helhet i detta avseende, icke bara, när det gäller sådant ingripande!

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläggas abort.
(Forts.)

Vad innebär detta förslag om straffrihet för fosterfördrivning? Ja, jag vet, att många välmenande människor, som stå bakom detta, icke förmå se saken så som jag. Men vad innebär nu detta förslag i realiteten? Jo, en *legalisering av fosterfördrivningen*. Det betyder att vi skulle övergå från en rättsåskådning till en annan. Det betyder, att fosterfördrivningen, som hittilldags har varit en rättsstridig handling i Sverige, skulle övergå till att bli en lagenlig, en rättsenlig handling. Det betyder sålunda en hel omvälvning av vårt folks sedliga åskådning. Det är kärnan i denna sak!

Här ha åberopats auktoriteter, medicinska auktoriteter. Jag tillåter mig därför också jag att citera en medicinsk auktoritet, som uttalar sig om vad denna sak betyder. Denne vetenskapsman säger: »Jag tror ej, att det kan vara riktigt att ställa sig på den ståndpunkt, vilken som bekant intagits på många håll, att fosterfördrivningshandlingen skulle förklaras vara straffri för kvinnan. Om man gör det, så har samhället därmed förklarat, att fostrets liv ej äger rättighet till samhällets skydd. Fostrets liv eller död blir i så fall helt och hållet beroende på moderns eller eventuellt föräldrarnas godtycke. Inför en sådan rättsåskådning måste man fråga sig: är skillnaden mellan det ofödda fostrets liv och det nyfödda eller det späda barnets liv så stor, att vi böra skydda dem så olika? För min del tvekar jag icke att säga: nej. Sedan befruktning skett, finnes ett liv. Det är en sak att underlåta att skapa ett liv och en annan att taga ett liv, som är skapat. Ett redan skapat liv måste erkännas ha sin egen inneboende rätt att leva, liksom samhället har sin rätt till detta liv, och vi veta föga eller intet om vad vi göra, när vi släcka ett påbörjat liv. Såvitt jag kan finna, måste fosterfördrivningshandlingen i princip anses vara lika med den handling, som en kvinna utför, då hon mördar sitt nyfödda eller späda barn.»

Det kan hända att de ärade talarna före mig här säga: Vi erkänna icke denna auktoritet. Det är densamma, som den socialdemokratiska talarinnan och den kommunistiske motionären nyss båda åberopat. Det är professor Forssner, vars ord jag citerat. Med vad berättigande man för en motsatt mening åberopar sig på professor Forssner, förstår jag icke, men jag är övertygad om att dessa hans ord i Svenska Läkaresällskapets Handlingar stå kvar med samma giltighet i dag, som den dag han uttalade dem.

Däremot förstår jag, att för den, som går Sovjets ärenden i detta stycke, kan det komma på ett ut. Jag förstår, att moskoviternas handgångna män, som anammat den asiatiska åskådningen av livets värde, tala på det sätt de här göra. Men vi, som tillhöra en gammal västerländsk kultur med respekt för livets värde, vi se det på annat sätt. Vi kunna icke gå med på dessa synpunkter. Jag tvekar icke att säga, att jag delar professor Forssners åsikt. Det vore kanske i många fall rent av, huru krasst hedniskt det låter — och det är gammal hedendom, ren hedendom denna »nya moral», den siste talaren siade om — mera barmhärtigt och mera mänskligt att döda det nyfödda barnet, om, så långt man kan se, det icke är livsdugligt, än att mörda den ofödde.

Jag vill också erinra motionären om — vad som säkert icke är honom obekant — att denna slutsats dragits av kvinnor, tillhörande det kommunistiska partiet, på kongressen i Oslo år 1924. De fattade där en resolution, att en

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläsa abort.

(Forts.)

moder skulle ha rätt att avgöra inom de närmaste 24 timmarna efter födseln, huruvida barnet skulle få leva. Det är att draga ut konsekvenserna till det yttersta. De äro icke utdragna här, men, mina damer och herrar, här gäller det att se, vart den väg leder, som vi skulle slå in på. Vi måste veta, vart vi taga vägen!

Herr Christenson har i ett högst beaktansvärt anförande visat, hurusom de garantier, som utskottet talar om, äro omöjliga att genomföra på de vägar, som hittills föreslagits. Jag frågar er, mina damer — och herrar: Är det någon av er, som har *mod* att taga ansvaret att gå in uti en »abornämnd» i er socken eller er stad för att handlägga dylika frågor?

Eller hur vill man ordna saken? Den kommunistiske motionären och den siste talaren ha i mycket starka ord förklarat, att den nuvarande lagen är en »klasslagstiftning». Jag delar icke denna mening. Men, mina damer och herrar, låt oss från denna deras synpunkt draga ut konsekvenserna av det framlagda förslaget. Ha vi tagit *ett* steg, så böra vi ha klart för oss, att vi bli drivna att taga det nästa. Ha vi sagt A, få vi säga både B och C och D. Gäller det här en »klasslagstiftning», bli vi icke fria från den med vad som här föreslås, utan man kommer att kräva de självklara konsekvenserna. Vilka äro då dessa? Jo, det är naturligtvis, att de fattiga mödrar, som vilja bli kvitt sin livsfrukt och som nu gå till kvacksalvare, då skola förhjälpas till läkarvård och *verklig* läkarvård. Detta ställer sig för sådana fattiga människor synnerligen svårt. En sådan operation kostar alltjämt pengar, och de måste tydligen få ekonomiskt understöd härtill. Alltså nästa steg är: kommunalt eller statligt bidrag till fosterfördrivningen. Äro vi beredda att fortsätta på denna väg? Eljest står ju »klasslagstiftningen» kvar! Ja, då komma vi, dit både den kommunistiske och socialdemokratiska talaren ville leda oss, till de statliga fosterfördrivningsanstalterna, sådana de upprättats i Ryssland, och som av dessa herrar liksom i motionen skildrats som betecknande det ideala tillståndet. Men hur går det på landsbygden, där man har långt till läkare, där man icke har tillgång till kliniker? Måste man icke då, om man säger att det här gäller att få slut på en »klasslagstiftning», och med nödvändigheten för våra kommuner att ställa det billigt, se till, att även de fattiga kvinnorna på landsbygden komma i åtnjutande av hjälp till fosterfördrivning? Skola vi inrätta kurser vid barnmorskeundervisningen — icke bara i förlossning — utan även i fosterfördrivning? Skola de nuvarande medlemmarna av barnmorskekåren inkallas till nya undervisningskurser — särskilda högskolekurser — i fosterfördrivningens teknik för att kunna fullgöra sin nya uppgift?

Ja, jag bara spörjer: kunna vi komma undan dessa konsekvenser, om vi gå med på de förutsättningar, som här ha angivits av förslagens upphovsmän? Vilja vi icke detta, är det bäst att icke taga första steget. Att detta steg icke är nödigt för att en domare skall kunna taga vederbörlig hänsyn till ömmande fall och förmildrande omständigheter, har herr Christenson klart påvisat. Det vore icke heller barmhärtigt i djupaste mening. Ty det är icke barmhärtigt att underlätta för stackars olyckliga människor att genom en brottslig gärning undanröja följderna av ett felsteg, en gärning som kanske komme att trycka dem i hela deras liv. Jag talar nu om ogifta mödrar. Jag har i min verksamhet sett många svåra nödlägen även i förevarande hänseende, men jag har också, mina damer och herrar, funnit, hur fattiga, ensamma kvinnor ha upprättats, i det att de i trofast moderlighet slitit och släpat för sina barn, vilka kommit ovälkomna till världen. Det har verkat karaktärsdanande detta; det har blivit något av dem just genom vad som från början var deras olycka. Jag kan icke vara med om att lagstiftningen skall medgiva, att det första felsteget skall få följas av ett annat, följas av brott; jag tror icke, att detta är barmhärtighet.

Denna sak, har det sagts, har icke något med sedlighet eller religion att skaffa. Nej, den har naturligtvis icke med den »sedlighet och religion» att skaffa, för vilken herrarna på Sovjetbänken tala!

Jag kan icke underlåta att efter den skönmålning som här gjordes något tala om, hur det ser ut i Ryssland i detta fall. Talarinnan i dag trodde nog, att det var mycket bättre där än hos oss, om jag förstod henne rätt, och en talarinna yttrade förra gången, vi hade denna obehagliga debatt, att vi kunde icke veta, hur det är i Ryssland. Jag gläder mig, att vi nu fått upplysning i det hänseendet av motionären själv, som förmodligen givit oss fullt riktiga siffror t. o. m. i ämnet. Han uppgav tror jag 131,000 årliga lagliga aborter i det land han känner sig hemma. Min sista uppgift är från ett par tre år sedan: det var då omkring 100,000 kvinnor i de stora städerna — väl att märka endast i dessa — som anlitat klinikerna för abortoperationer! Ja, dessa fosterfördrivningsanstalter, upprättade av staten, äro kära inrättningar i Ryssland! Kvinnorna stå i kö för att komma dit. Man kan icke taga emot alla, som vilja få tillträde. De 100,000, som för två år sedan behandlades i klinikerna, utgjorde heller icke mera än 75 procent av dem, som begärt inträde. Man har därför nödgats uppdelat de fosterfördrivande kvinnorna i vissa klasser. Den första kategorien består av de arbetslösa, den andra av de ensamstående kvinnorna, den tredje av arbetarhustrur, som äro yrkesarbeterskor, den fjärde av äldre arbetarhustrur, vilkas förlossningar kunna innebära fara (jag ber mina ärade åhörare lägga märke till, hur man vänt upp och ned på den ordning, som utskottet upptager), och den femte av de borgerliga, som också få vara med på ett hörn.

Skola nu svenska kvinnor och barn, såsom bolsjevikherrarna vilja, kastas in i detta namnlösa elände? Jag säger: *namnlösa elände*. Jag har under de sista månaderna varit i tillfälle att efter så gott som största delen av det europeiska Rysslands gränser träffa människor, som stå i den närmaste kontakt med den befolkning i Ryssland, som där levat igenom dessa bittra år. Jag har uppgifter ur närmaste källor och har även fått officiella belägg på desamma. Det är som jag säger ett namnlöst elände. Jag skall taga några siffror, även jag — för att hjälpa motionärerna — officiella siffror från Sovjetunionen. De fria sexuella förhållandena ha t. o. m. i Sovjetriket blivit en verklig landsfara. Det är icke så, som en herre förklarade i tidningarna för några dagar sedan, att man ej debatterar den sexuella frågan i Ryssland. Så snart man får tag i en rysk tidning, finner man, att detta är tvärtom kärnpunkten, kring vilken debatterna röra sig. Professor Orschanski har också för kort tid sedan framlagt bevis för att spridningen av de veneriska sjukdomarna i Sovjet bero direkt på de fria sexuella förhållandena. Enligt den officiella statistiken, meddelade han nyligen på ett sammanträde i Leningrad, slutade år 1926 vart fjärde äktenskap i Ryssland med skilsmässa. Under år 1927 steg antalet skilsmässor till det dubbla. Äktenskapet varar nu i medeltal 6 å 8 månader. Under december i fjol registrerades i Moskva-Narva-stadsdelen i Leningrad 48 äktenskap, som varade endast 1 å 2 dagar. Mina damer! Vad betyder det som ligger bakom dessa siffror för kvinnorna och barnen? Vi känna barneländet i Ryssland, där de stora horderna av »vilda barn» är en av samtidens ohyggligaste företeelser, väl bestyrkt även av Sovjets varmaste vänner i vårt land. Jag är övertygad om att vi skulle draga över oss själva ett upprörande barnaelände, om vi skulle ställa det så som i det ryska paradiset.

Jag ingår på dessa frågor även därför att den siste talaren satte fingret på den ömma punkten, när han yttrade, att här gäller det icke bara en enstaka fråga utan hela vår åskådning i sexuella frågor, som han uppenbarligen ville ha förändrad till likhet med i det olyckliga Ryssland, som också för honom tycktes vara hans drömda ideal i detta hänseende. Här pågår hos oss liksom

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

överallt i världen en förgiftning av vår åskådning i sedligt hänseende, en öppen eller smygande osedlig propaganda, som liksom en orientalisk pest tränger igenom längre och djupare än vad de flesta någonsin kunna ana. Det är farligt att låta denna lösa åskådning sätta sitt märke på vår lagstiftning. Vi ha redan kommit djupare ned än vi borde i detta hänseende och det inom alla samhällens lager.

Jag säger, att vi hålla på att förgiftas. Här stod i Folkets Dagblad Politiken nyligen en artikel som hette »Kommunistisk barnrörelse och proletärt föräldraskap» av Edvin Hoernle. Den ger rent besked. Veta damerna, vad den propaganda, som fått ett av sina uttryck i det ärende, som vi här behandla, går ut på? Jag skulle vilja rekommendera er att läsa källskrifterna, sådana de läggas fram varje dag i den bolsjevikiska pressen och litteraturen. Den går ut på att på det skarpaste bekämpa och ödelägga »den borgerliga familjen på grundvalen av det borgerliga engiftet». I denna artikel heter det bl. a. »Faktiskt utgör familjen i de fall, där den ännu är bestående inom proletariatet, det allra största hindret för arbetarklassens ekonomiska, politiska och kulturella befrielse och är en smutsvrå, där de värsta kvarlevorna av den småborgerliga egoistiska instinkten skadeglatt dyka upp.» Kampen mot den småborgerliga familjen, såsom vårt trofasta familjeliv, ett folks styrka och värn, här kallas, måste därför föras med all skärpa och barnen slitas lös ur denna tränga krets säger denne kommunisternas lärofader. Detta är vad man vill välsigna oss med!

Den siste talaren har rätt, mera rätt än han själv förstår. *Hela frågan* måste ses i ett sammanhang men icke från hans och kommunisternas synvinkel. Han yrkade också konsekvent på »sexuell upplysning», vilket i detta stycke framför allt betyder upplysning om och propaganda för användning av preventivmedel! Är det tid nu att börja med än hänsynslösare propaganda för avfolkning i detta land? Var stå vi? *Det finns icke i världshistorien, såvitt man vet, ett exempel på en så katastrofal nedgång av folkets nativitet som hos vårt folk.* Frankrike var länge ett exempel på ett folk som på grund av sin låga nativitet hotades med döden. Nu ha vi kommit långt på andra sidan om Frankrike som vaknat över faran. Detta är visserligen en företeelse som är gemensam för hela Västerlandet, en ohygglig företeelse som bådar dess undergång. Vi gå i tēten på vägen utför!

Jag vill erinra om att när för 100 år sedan föddes i vårt land 34 barn på 1.000 personer, och när det vid århundradets början föddes 27, har nu nativiteten gått ned till 16 pro mille, den lägsta, som är bekant i all världens statistik; det är ju givet, att naturfolken, som icke ha någon statistik, ha mycket högre födelsesiffror. Detta är det resultat, en ökad fosterfördrivning och propagandan för preventivmedlen medfört, om också naturligtvis andra faktorer spelat in. Vårt folk överskuggas av ett giftträd, vars rötter gå ned i den sedan årtionden i press, litteratur, nöjeställningar och livsföring drivna propagandan för den »fria kärleken», för vad man djärves kalla den »nya moralen», som ingenting annat är än den gamla omoralen. Den förre talaren har rätt. Frågan i dag skall ses i hela sitt sammanhang!

Är verkligen tiden inne att taga vidare steg för vår avfolkning? Det är bittert att säga det, men det har sagts också av våra vetenskapsmän på området: vi bliva, om det icke blir någon ändring, ett gradvis *döende folk*. Stockholms stad hade förra året 325 flera döda än födda. Det är någonting ytterligt sällsynt att finna ett sådant exempel ute i världen.

Norden var en gång folkens moderssköte, men nu börja redan — om icke en vändning inträder i vårt land — dödslockorna ringa till den sista färden för oss såsom folk!

Det har talats om rashygien och rasbiologi till stöd för utskottets förslag.

Ja, vi upprätta institut för rasforskning o. s. v., men vad betyder allt detta, om den ädla och stolta stam vi tillhöra icke gitter leva! Tror någon, som känner vad hävderna vittna, att det skulle bli ett vacuum här? Nej, vi kunna vara alldeles vissa om att tomrummet komme att fyllas av folk av annan stam, om vilken jag icke vill säga något ont, ty den vore väl då mera levnadsduglig än vår. Det är bittert att säga sådant, men det kan vara nyttigt, att det säges en gång från denna talarstol. Folket självt är dock vår framtid. Kampen för hemmen och den moraliska hälsan är en strid för folkets framtid. Därför är det så långt ifrån, att vi böra taga steg, som gradvis avlägsna oss från kristen sedlighet och föra oss djupare och djupare ned mot rassjälvmodet, att vi i stället måste sträva mot det, som lyfter oss upp. Ett folks styrka är — det har redan sagts i det första anförandet — dess sedliga kraft, dess kärna och mærg. Det är styrka i dess trofasta, goda hem, i dess rena, uppoffrande och moderliga kvinnor. Ännu finns det reserver, väldiga, starka och mäktiga reserver hos vårt folk. De skola mobiliseras för striden för folkhälsan.

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläggas abort.*
(Forts.)

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Spångberg: Herr talman, först måste jag rikta en liten replik till fru Östlund. Jag beklagar, att hennes anförande fick en sådan spetsig form riktad mot kommunisterna, då jag icke kan se någon anledning för fru Östlund att begagna sig av det ordval hon använder. Jag vill säga fru Östlund, då hon ville anmärka på mig, därför att jag enligt hennes påstående skulle ha haft ungefär samma anförande i föl, som jag hållit nu i år, att om jag hade haft ett liknande anförande då och om de uppgifter och den statistik, som jag då skulle ha lämnat varit riktiga, så hade det väl icke varit felaktigt att framställa dem även i år. Men i detta fall är att märka, att då denna fråga behandlades i kammaren i föl, låg jag sjuk på Karlstads läns lasarett efter en genomgången operation, vilket jag hos kammaren styrkte medelst sjukintyg, och jag kunde således icke alls deltaga i debatten i riksdagen, vilket protokollet utvisar.

Fru Östlund ansåg vidare, att min partikamrat Herou och jag stodo i fullständig motsättning till varandra, emedan Herou i föl hade yttrat, att man i Ryssland använder upplysningsverksamhet och agitation för att motverka icke önskvärd fosterfördrivning. Härav drog fru Östlund den slutsatsen, att den ena handen icke visste vad den andra gjorde, eller att det ena påståendet slog ihjäl det andra. Jag kan icke finna någon motsättning mellan kravet på straffbestämmelsens slopande och en samtidigt bedriven upplysning eller agitation mot icke önskvärd fosterfördrivning. Jag anser, att man även här i Sverige mycket väl kan använda dessa båda nyssnämnda sätt att på upplysningens väg motarbeta fosterfördrivning, samtidigt som man tillåter läkare att på sjukhus utföra operationen i fråga.

Vi ha ju redan i motionen framhållit, att vi icke anse, att fosterfördrivning i och för sig är önskvärd. Det skall icke lyckas vare sig herrarna eller damerna i denna kammaren att advocera bort detta. Och jag understryker ytterligare, att kravet på straffbestämmelsens slopande icke vare sig är eller får betraktas såsom någon agitation för fosterfördrivning.

Så några ord till herr Pehrsson i Göteborg. Han sökte jämnställa fosterfördrivning med att taga ett mänskligt liv. Ja, men det är väl ändå icke med verkligheten överensstämmande, herr Pehrsson. Jag kan icke anse, att fosterfördrivning på något sätt kan jämnställas med förintande av en levande människa, och jag skall i det hänseendet be att få citera vad en läkare, professor Israel Holmgren, yttrade om den saken i föl i första kammaren. Han yttrade gentemot ett liknande påstående, som hade gjorts i den kammaren, följande:

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläsa abort.*
(Forts.)

»Det är inte, när man avbryter havandeskapet under de tidigare månaderna, ett mänskligt väsen, som förintas, utan det är ett ägg, som visserligen har möjligheter att under vissa förhållanden sedermera ge upphov till en mänsklig varelse, men som inte är en sådan, ungefär lika litet som det ägg, som varje månad avgår från kvinnans äggstockar vid menstruationen, är en mänsklig varelse. Ty även ur detta kan ju under vissa omständigheter en mänsklig varelse utveckla sig.»

Jag tror inte heller, att, såsom det här har gjorts gällande, fosterfördrivningsstraffets borttagande skulle öka antalet fosterfördrivningar, och jag frågar de herrar, som göra dessa påståenden, om ni tro, att därest fosterfördrivning blir tillåten på lasaretten, edra fruar i allmänhet skola begagna sig av denna utväg för att vid havandeskap bli av med fostret. Jag tror icke det, och icke heller tror jag, att denna utväg skall begagnas av andra fruar ute i landet. Det ligger nog i varje kvinnas och även mans natur, att de vilja ha barn, och fosterfördrivning företages icke därför, att de anse, att de ha rätt att göra det, utan därför, att de sociala förhållandena, oavsett om lagparagrafer finnas eller icke, tvinga dem därtill.

Så kommer jag till herr Pehrssons i Göteborg utfall mot Ryssland. Ja, herr Pehrsson i Göteborg, det finnes ju i sagan en plats utanför världen, som herr Pehrsson tror sig icke känna till, och som han beskriver såsom himmelriket, och han vill nästan beskriva, hur det ser ut i detta himmelrike. Sedan finnes det ett område på jorden, Sovjetunionen, som han lika litet känner till, men som han ibland synes vilja ställa i motsats till himmelriket och utmåla såsom helvetet. Det är en gammal tradition hos herr Pehrsson i Göteborg och andra att göra sådana där utfall mot Sovjetunionen, där åtminstone han, såvitt jag vet, icke någonsin satt sin fot. Herr Pehrsson i Göteborg känner icke till, hur det ser ut där, och jag skall icke denna gång ingå i någon debatt med honom om den saken, eftersom den ligger utanför ramen för det problem, vilket vi nu behandla. Men jag kan ju upplysa herr Pehrsson i Göteborg därom, att jag anser mig ha lika goda förutsättningar att bedöma förhållandena i Ryssland, som han har, då jag haft tillfälle att flera gånger under de senare åren vistas i Ryssland och där företaga resor på olika håll. Jag tillbakavisar med dessa ord hans utfall och betecknar dem såsom fullständigt ovederhäftiga.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman, ärade kammarledamöter! Herr Pehrsson i Göteborg började sitt anförande med ett beklagande av att vi skola nödgas behandla frågor av denna art. Ja, det kan man naturligtvis göra. Alla erkänna vi ju, att detta spörsmål är av den ömtåligaste art, men om man å ena sidan kan beklaga, att man skall nödgas behandla sådana frågor som denna, så vill åtminstone jag för min del å andra sidan säga, att jag beklagar, att man skall behöva höra sådana anföranden, som det herr Pehrsson nyss höll. Jag vågar nämligen hysa den bestämda uppfattningen, att varken sedligheten eller moralen gagnas av sådana anföranden som det herr Pehrsson i Göteborg höll, och jag förstår inte, vad som gav honom anledning att tala så mycket om Ryssland i detta fall och polemisera mot motionärerna, då, såvitt jag funnit, ingen har yrkat bifall till motionen utan endast till utskottets hemställan, och utskottet har ju för sin del tagit bestämt avstånd från vissa uttalanden i motionen.

Det är inte så, som herr Pehrsson synes vilja göra gällande, nämligen att den fråga, som vi nu behandla, icke varit uppe i riksdagen förrän i fjol. Man kan säga, att vad utskottet här hemställer om bifall till, det är i stort sett det samma, som riksdagen beslutade år 1921. Det året beslutade nämligen riksdagen en skrivelse med ungefär samma innehåll, som utskottet här föreslår. Härvidlag förefinnes dock den skillnaden, att man år 1921 trodde, att revisio-

nen av strafflagen och dess fjortonde kapitel skulle kunna komma att äga rum inom den närmaste tiden. När nu utskottet i fjol föreslog en skrivelse här, så sade utskottet, att det i betraktande av det ovissa läget beträffande tidpunkten för utredningens upptagande inte kunde anse det riktigt, att man väntade till denna allmänna revision, varför man borde, utan att avvakta denna revision, ingå till Kungl. Maj:t med en skrivelse. När riksdagen år 1921 avlät sin skrivelse, hade ju riksdagen att falla tillbaka på de sakkunniga, som suttit och behandlat denna fråga, och dessa sakkunniga hade föreslagit de strafflindringar, som riksdagen beslutade vid detta tillfälle.

Jag skall taga mig friheten att återgiva vad riksdagen skrev år 1921 för att giva belägg på att utskottet i år står på ungefär samma ståndpunkt, som riksdagen gjorde 1921. Första lagutskottet, vars utlåtande återropades i riksdagsskrivelsen, yttrade då: »I detta hänseende lär enligt svensk rätt straffrihet inträda allenast, om det under rannsakingen styrkes, att det för att rädda moderns liv eller för att undanröja en allvarligt hotande fara för hennes hälsa befunnits nödvändigt att avbryta havandeskapet. Däremot torde kvinnan» — heter det vidare — »ej gå fri från straff, om hon exempelvis söker fördriva sitt foster, sedan hon blivit havande till följd av våldtäkt, eller förövat sådant brott under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge».

När riksdagen år 1921 gjorde till sitt detta uttalande, så var det ju först sedan frågan diskuterats och sedan riksdagen tagit ställning dels till utskottsförslaget och dels till den reservation, som var bifogad utskottets utlåtande. Riksdagen ville icke vara med om reservationen, utan gick in för denna skrivelse.

En av de ärade reservanterna, som här haft ordet i kväll, nämligen herr Christenson i Södertälje, ville för sin del göra gällande, att när det är fråga om havandeskap, som har uppkommit till följd av våldtäkt, så skulle läkaren ha samma rätt, som han har, när det gäller ett rent medicinskt fall. Herr Christenson i Södertälje torde, såvitt jag förstår, vara ganska ensam om denna uppfattning, ty de sakkunniga, om vilka jag förut har talat, ha icke denna uppfattning, som herr Christenson givit uttryck åt, ej heller hade riksdagen det, när den avlät sin skrivelse år 1921.

Herr Pehrsson i Göteborg talar, bland annat, om den stora avfolkning, som skulle bli följden, om riksdagen ginge in för den skrivelse, som utskottet här föreslår. Ja, jag måste säga, att av alla de överdrifter, som herr Pehrsson lät komma sig till last, så var detta icke den minsta. De fall — jag vill särskilt understryka det — som skulle kunna komma i fråga, i händelse utskottets förslag genomfördes, skulle helt visst bli så få, att det icke alls kunde talas om någon avfolkning.

Ja, herr talman, här skulle ju kunna vara ganska mycket att säga, men jag skall fatta mig mycket kort. Jag vill endast i anledning av det anförande, som herr Christenson i Södertälje hade, påpeka, att även herr Christenson såväl i dag som då han talade under fjolårets debatt — ett anförande, som ju var av helt annat art än herr Pehrssons i Göteborg — dock har erkänt, att det icke är bra ställt med lagstiftningen på detta område. Herr Christenson vill ju vara med om att lagen skall vara sådan, att det skall kunna bli fullständig befrielse från straff, om det föreligger förmildrande omständigheter, och han pekar på benädningsinstitutet och den villkorliga domen. Allt detta synes tyda på att herr Christenson i Södertälje för sin del icke är nöjd med den nuvarande formuleringen av den lagparagraf, det här gäller.

Emellertid vänder sig herr Christenson i Södertälje mot utskottet, för att detta icke givit några anvisningar på, huru de här sakerna skola prövas. Jag måste då säga herr Christenson, att jag tycker, att utskottet givit ganska goda anvisningar i detta hänseende; och jag tror inte, att när riksdagen beslutar

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts)*

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

om en skrivelse, vederbörande utskott i allmänhet har så noga, som vad första lagutskottet här har gjort, sagt ifrån, hur det anser, att utredningen skulle kunna läggas. Herr Christenson säger, att i fjol hade utskottet föreslagit en allsidig utredning, medan detta icke vore fallet i år. Det förhåller sig icke så, ty även utskottets nu föreliggande utredningsyrkande innebär, att utredningen skall vara allsidig.

Herr talman! Jag skall nöja mig med dessa få ord och be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Herou: Herr talman! Det var närmast herr Pehrssons i Göteborg anförande, som kom mig att begära ordet i denna fråga. Han gjorde sig nämligen skyldig till en sådan oriktig uppläggning av denna fråga, att jag i anledning av hans anförande under denna debatt skulle vilja ställa till honom det tänkespråket: Du skall icke bära falskt vittnesbörd om din nästa.

Han drog upp en skarp kritik mot vissa tendenser till sedligt förfall, som enligt hans påstående skulle gjort sig gällande i vår tid, och ställde detta såsom bakgrund mot den sovjetagitatoriska propagandan. Men den »omoral», som herr Pehrsson i Göteborg pratade om, kännetecknar flertalet stater i vår tid, och de äro som bekant inte byggda efter sovjetmönster. Hans anklagelse drabbar därför, därest den överhuvud är avsedd att tagas på allvar, kapitalismen. Den familjehushållning och den starka familjebildning, som uppstod under feodalismen och tidigare ekonomiska skeden, den har kapitalismen raserat.

Han förstod inte riktigt, tror jag, ironien i den där annonsen, som han läste upp om en stackars fattig, barnrik familj, som i en tidningsannons skrev: »En talrik, men eljest hederlig familj» o. s. v. Annars finns det nog många barnrika familjer i våra dagars samhällen, som fått veta av, hur svårt det är att få hyra, om det finnes många barn. Han förstod tydligen icke alls ironien, utan trodde, att familjen skändes för sina barn! Det karakteriserar hans förmåga att förstå det han pratar om.

Herr Pehrsson i Göteborg talade om känslotänkande och varnade för sådant. Det förefaller mig, som om hela hans anförande i dag, liksom hans anföranden vid andra tillfällen här i kammaren, gäve mig rätt att uttala den meningen, att *han själv* är den mest typiska exponenten för ett sådant känslotänkande. Herr Pehrsson i Göteborg talade om fostrets rätt till liv. Ja, men ponera, att det gäller ett foster, som tack vare sociala missförhållanden kommer att dö i första levnadsåret på grund av vanvård eller eventuellt framleva sitt liv i en idiotanstalt!

Vidare talade herr Pehrsson i Göteborg om den orientaliska åskådningen med dess föga respekt för liv och menade, att denna åskådning influerat den propaganda, som här göres för att sänka straffet för fosterfördrivning. Detta uttalande rimmar dock icke med hans meningsfrändes, herr af Ekenstam, uttalande om att det förekommer två miljoner fosterfördrivningsfall varje år i Amerika. För övrigt känna vi ju till, att det är just där borta i väster, som respekten för människoliv är särskilt svag, och han har därför ingen som helst anledning att säga, att det är från öster, som en sådan åskådning vuxit fram.

Man kan ju till en del respektera talesmannen för en sådan där gammal rudimentär åskådning från en svunnen tid, en åskådning, som hör ihop med feodalismens ekonomiska system, därest den bäres upp av en ärlig övertygelse. Men låt oss, som herr Pehrsson i Göteborg själv sade, icke förfalla till känslotänkande. Här är icke fråga om annat än *hurvida man skall motarbeta abort med en barbarisk lagstiftning eller om man skall motarbeta icke önskrärd abort med upplysning och propaganda.*

Herr Pehrsson i Göteborg sade, att om vi nu säga A, så få vi också säga B, C och D i denna fråga. Nu vill — för all del — utskottet säga B. Det vill

icke gå till A. Om kammaren eller om riksdagen skulle hava tagit B i dag eller om riksdagen icke tager B i dag, så kommer ändå, mina herrar, denna fråga att arbeta sig fram, så att riksdagen en gång måste säga A och taga A. Men det förefaller mig som om herr Pehrsson — som synes vilja framstå som en alldeles utomordentlig representant för en principfasthet över alla mått — i alla fall ändå är en kompromissmakare. Han sade, att vi icke skulle taga det första steget. Men han har redan tagit det första steget, därest han godkänner, att fostret avlägsnas för att rädda kvinnans liv. Jag tror icke, att herr Pehrsson tänker framställa något förslag, att även sådana fall skulle vara straffbara. Alltså drager jag den slutsatsen, att herr Pehrsson redan börjat beträda kompromissernas slipprika stigar.

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)*

Så talade han om ett sedligt förfall, som enligt hans förmenande och hans kalluppgift skulle finnas i Sovjetunionen. Jag ber att få häremot anföra engelska fackföreningsdelegationens rapport och Brusewitz' skildringar, i vilka framhålles, att i Ryssland före revolutionen var prostitutionen en legal institution och att bordellerna i tsar-Ryssland öppnades med ceremonier av prästerna, men att bolsjevikerna gjorde prostitutionen i Ryssland till illegal.

Vad sedan beträffar frågan om hälsotillståndet, så finnes här officiell statistik på svenska språket. Det måste vara lättja eller illvilja, om man icke använder den officiella statistik som finnes. Det visar sig, att barndödligheten minskats i alldeles oerhörd grad. I det tsaristiska Ryssland dogo på 100 nyfödda 27 barn. 1923—1924 hade detta antal sjunkit till 21. Åren 1911—1913 dogo på 10,000 invånare 273. 1923—1924 hade denna siffra sjunkit till 217 personer, vilket betyder, att med den förbättrade hälsovården i Sovjetunionen besparas i Ryssland varje år 700,000 människoliv.

Jag skulle som sagt vilja rikta det tänkespråket till herr Pehrsson i Göteborg, när han kommer i sin ensamma kammare: »Du skall icke bära falskt vittnesbörd mot din nästa». Och även ett annat tänkespråk skulle jag vilja rikta till honom, nämligen: »Dömer icke, så skolen I icke varda dömde; fördömer icke, skolen I icke varda fördömde».

Så yttrade sig fru Östlund i denna fråga. Det var med stort intresse, jag åhörde henne. Jag förmodar, att hennes inlägg skulle vara ett uttryck för opinionen bland kvinnorna i landet. Hon var ledsen på oss kommunister, för att vi givit uttryck för den uppfattningen, att kvinnan själv skall bestämma, huruvida hon vill bli mor eller icke. Jag tror icke, att fru Östlund i sin reservation mot denna vår åskådning är representant för eller talesman för kvinnorna i landet. Det finnes en kvinnlig advokat, som säger följande: »Däremot böra inga som helst åtgärder vidtagas mot en kvinna, som själv önskar fosterfördrivningen. Det är hennes sak. Icke ens mannen bör hava något avgörande i sådana fall.» Och det finns en kvinnlig läkare, som säger: »Det är en lagstiftning av män mot kvinnor.»

Det är en liten smula anmärkningsvärt, att kvinnornas intressen och synpunkter härvidlag i denna debatt framföras av män under reservation från kvinnor. Det är beklagligt, att de intagit en sådan ståndpunkt. Jag har ingen anledning att ingå vidare på den saken, men jag inser icke, att den, som är en varm anhängare av att det bör göras någonting på detta område, skulle hava någon som helst anledning att icke i debatten föra fram de synpunkter, som hundratusentals kvinnor väntat få framförda i denna debatt.

Mina herrar! Reservanterna i denna fråga hava åberopat den rådande rättsuppfattningen. Utan tvivel har det någon gång funnits en sådan allmän rättsuppfattning som den reservanterna ännu föra till torgs. Men rätts- och moraluppfattning är icke något över tidens växlingar fristående, icke något evigt och oföränderligt. Till och med teologerna, anhängarna av den teologiska världsåskådningen, måste ju följa med tidens växlingar. Det är ju fullkomligt orim-

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

ligt, att vi skulle stå på samma ståndpunkt som den, som framstår i moseböckerna: »Föröken eder och uppfyllen jorden». Om det var riktigt på den tiden, då jorden i så ringa grad var befolkad, får det väl icke vara vägleddande i vår tid, när man talar om överbefolkning. Jag måste säga, att det är en social vådlighet, att i den lagstiftande församlingen finnas ledamöter, som icke vilja se på denna fråga ur de synpunkter, varur den bör bedömas, nämligen ur sociala, ekonomiska och hälsovårdssynpunkter, utan vilka envisas med att föra fram en åskådning, som kunde sakligt försvaras endast i det fall att moralens synpunkter äro eviga och oföränderliga.

Anmärkningsvärt är ju vidare, att det starkaste motståndet mot berättigade reformer på detta område kommer från representanter för överklassen i detta land, då envar vet, att denna klass har sedan en lång tidrymd haft kännedom om, hur man med olika medel skulle hindra havandeskap, och även har gjort det. Det är bara det, att på detta område, liksom på så många andra områden, lagen icke så ofta kommer till användning mot dessa element. Lagen kommer icke till användning mot överklassens användande av abort. Vilja då verkligen herrar reservanter gå in för att se till, att lagen i hela dess stränghet upprätthålles för varje fall av abort, då må det vara hänt. Vill ni verkligen se till, att alla fall, som ske i överklassen, bestraffas, då kan ni med något så när sken av rätt slå er för bröstet och tala, som ni gjort. Om det verkligen föreligger en skyldighet, en kvinnlig skyldighet att vara fruktsam, bör denna skyldighet i allra första hand åligga överklassens kvinnor, som hava sociala möjligheter att bereda den nye medborgaren en tillräckligt god social omvårdnad. Men som bekant är ju fruktsamheten minst i överklassen. Det är nog så, att de grupper, som i reservanterna hava sina talesmän, de vilja hava abort för sin klass, men de vilja hindra slaverna att använda densamma. Det är, som herr Västberg sade, en ren och skär klasslagstiftning.

Herr talman! Då mera icke synes vara att utvinna, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru **Thüring**: Herr talman! Jag begärde ordet för en stund sedan, då kyrkoherde Pehrsson hade sitt anförande. Jag visste då icke, att den talare, som kom efter honom, skulle bemöta honom så utförligt som han gjorde. I annat fall hade jag kunnat avstå. Men eftersom jag nu fått ordet, kan jag ju få tillfälle att säga några ord dessutom.

Jag hade icke tänkt att i övrigt gå in på denna fråga i år, då jag i fjol, när densamma behandlades, hade tillfälle att uttala min ståndpunkt. Det är dock så pass många av de anföranden, som hållits, vilka jag skulle vilja i någon mån bemöta, att jag skall taga mig friheten att göra detta i någon mån.

Först får jag säga, att jag tar fullständigt avstånd från den uppläggning av problemet, som här gjorts såväl från herrar kommunisters sida som av kyrkoherde Pehrsson. Kommunisterna driva den meningen, att det skulle bliva en fullständig frihet och att det skulle lämnas rätt för varje kvinna att själv avgöra, huruvida hon ville bliva mor. Detta senare anser jag för min del vara ett fullständigt nonsens. Vi kunna aldrig komma dithän, att en kvinna under alla förhållanden själv skall få avgöra, huruvida hon vill bli mor. Men det är också lika omöjligt att gå med på vad herr Pehrsson i Göteborg framhåller i det fallet, då han talar om en fullständig avfolkning av vårt land, att vårt folk skulle komma ut i den rena laglösheten och att någon respekt sedermera icke skulle finnas för livet. Det måste vara en oerhörd överdrift, när en så pass förståndig människa, som vi ju hoppas, att herr Pehrsson är, kan säga något dylikt.

Vad är det, som utskottet här önskat och begärt? Jo, endast en utredning, huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap må läm-

nas straffritt. Det är endast en utredning i detta spörsmål, som begäres. Därmed har väl icke vare sig utskottet eller vi, som tala för utskottets förslag, sagt eller menat, att vi skulle släppa lös en fullständig laglöshet eller det fullständiga korrumperandet av hela detta vida område.

Man har enligt mitt förmenande alldeles i onödan kommit fram med denna motion i år, eftersom samma motion var före i fjol, då samma riksdagsledamöter, som finnas här i år, hade tillfälle att behandla frågan. Jag tycker, att det är ett riktigt okynnesmotionerande, ehuru väl frågan är av mycket stor betydelse. Jag tror också, att sympatierna för densamma skulle hava varit större, om den icke kommit fram även i år.

Nu tror jag dock icke, att det är endast från kommunisthåll, som man talar om denna sak, ty det är nogsaamt känt, att såväl läkare i mängd som andra omdömesgilla samhällsmedborgare ägna mycken uppmärksamhet åt hela detta problem och även göra sig till talesmän för att det måste bli en förändring härutinnan, för att vi skola komma ur den laglöshet och den fullständiga korrumperring, som nu äro rådande. Man har ju från dessa människors sida en förhoppning om att man skall få frågan in på en rättare och bättre bog med en utredning på vad sätt man skulle ordna upp det med i vissa fall strafffrihet för fosterfördrivning.

Herr Pehrsson i Göteborg säger, att det skulle bli en fullständig respektlöshet för livet, om någonting sådant skulle få äga rum, och herr af Ekenstam, den förste talaren, säger: »vi ha hittills levat i ett kristet land och, så länge det varit kristna förhållanden, har man ansett det vara ett brott att avbryta ett havandeskap». Men det påpekas inte att under hela den långa tid som man levat som ett kristet folk man icke haft någonting emot att miljoner av människoliv offrats i t. ex. ett krig. När det sista världskriget kostade åtminstone 10 miljoner unga människor livet, då ansåg man icke, att det var något ingrepp i det mänskliga livet, som vore fördömligt, utan att det vore fullt juste och riktigt. Men om det i ett sådant fall, som t. ex. från professor Forssners sida talades om, i särskilt svåra sociala förhållanden skulle vara behöfligt att avbryta ett havandeskap, då talas det ofantligt högt om att man icke har respekt för livet. För min del tycker jag, att detta är en oerhörd inkonsekvens. Har man respekt och vill man tala om respekt för människolivet i det ena fallet, måste man hava det även i det andra.

Det var också ett yttrande av herr Christenson i Södertälje, som jag icke kunde förstå och som jag skulle vara tacksam för att han litet närmare utvecklade. Han säger, att domstolen skulle få avgöra, om det skulle vara straff. Men han säger det i ett sådant sammanhang, som att han menade, att de personer, som professor Forssner åberopat såsom en sorts nämnd, vilken skulle avgöra, huruvida en abort skulle få företagas, skulle döma, och icke domstolen. Men såvitt jag förstår, menar professor Forssner, att dessa personer endast skulle avgöra huruvida abort kan tillrådas men i fråga om huruvida strafffrihet skall inträda eller straff skall drabba en människa, som företagit en dylik åtgärd, är det domstolens sak att avgöra. Jag förstår alltså icke vad herr Christenson menar härvidlag med att dessa personer skulle få så svårt att bedöma, huruvida det skulle vara lämpligt eller icke. Ty de skulle väl endast hava att giva läkaren råd, huruvida läkaren skulle företaga abort eller icke.

Det har yttrats så mycket i denna fråga, att jag anser mig kunna nöja mig med att referera till vad jag förra året litet utförligare sade.

Med detta ber jag alltså endast att få yrka bifall till utskottets hemställan, som jag anser vara mycket moderat.

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Herr Mosesson: Då jag, herr talman, i fjol yttrade mig i denna ömtåliga fråga, började jag detta mitt anförande med att säga, att det, åtminstone i vad på mig ankomme, icke skulle bliva några utfall mot dem, som hade en annan uppfattning än den, jag har. Jag skall söka även i år iakttaga samma — jag ville säga naturliga plikt.

Beträffande det föreliggande utskottsbetänkandet skulle jag vilja säga, att, om denna långa debatt kommer att fortsätta och någon lagkunnig yttrar sig, jag kanske kunde få svar på den frågan, huru detta betänkande rent formellt skall betraktas. Är det fråga om en legalisering av abort i det som utskottet har föreslagit, eller är det icke fråga om en legalisering av abort? Är det fråga om en *legalisering* av abort, då kan jag inte förstå, hur utskottet kan tala om att vederbörande skall vara straffri. Om utskottet har den meningen, att en abort icke skall betraktas som något legalt, hur kan då utskottet i sin motivering här säga, att det bör *tillåtas* att företaga abort? Jag finner det således ur rent formell synpunkt vara mycket svårt att få överensstämmelse mellan utskottets motivering och kläm. Jag kan inte förstå annat, än att meningen måste vara från utskottets sida att under vissa förhållanden förklara fosterfördrivning såsom något legaliserat. Vi som i fjol yrkade på att punkten »Om och i vilken utsträckning fosterfördrivning, som företages under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, må lämnas straffri, är uppenbarligen en mycket ömtålig fråga, och utskottet tilltror sig ej nu att göra något närmare uttalande härutinnan» skulle utgå, gjorde detta därför, att vi menade, att ett sådant uttalande kunde tagas till intäkt för den uppfattningen, att ekonomiska och sociala förhållanden kunde tänkas få motivera en fosterfördrivning. För den skull ville vi ha bort det. Hur ligger det nu i år? Vi ha fått igen det, som vi ville ha bort i fjol. Jag kan nämligen inte förstå annat, än att det, som vi i fjol begärde skola utgå ur betänkandet och som även andra kammaren beslöt stryka, det ha vi nu fått tillbaka. Ty i uttrycket »ett svårt nödläge», som i år är kursiverat, måste, såvitt jag förstår, ligga detsamma, som vi i fjol önskade få avlägsnat ur betänkandet, enär det dels var tvetydigt dels särskilt ägnat att tagas till intäkt för framställningar, som vi icke från våra synpunkter ansågo vara berättigade eller kunde gå med på. Jag menar, att anledningen såväl till motionen som till det yrkande, första lagutskottet i år kommit med, icke egentligen är en önskan att åstadkomma överensstämmelse mellan nu rådande allmänna rättsåskådning och lagtext, utan anledningen är, att man vill ha en lagändring med hänsyn till ekonomiska och sociala förhållanden.

Man har talat om läkarnas ord och om vad läkarna säga. Jag förmodar, mina herrar, att, när det gäller läkarnas ställning till denna fråga, alldeles som när det gäller vår egen uppfattning, vi befinna oss på ett område, där olika uppfattningar finnas hos personer som i vetenskapligt avseende och i personligt avseende äro varandra rätt jämbördiga. Hade det bland Sveriges läkare varit en deciderad uppfattning, att nu gällande lag lade hinder i vägen för läkarna att fullgöra sin tjänsteplikt och sin sociala plikt, varför skulle då inte dessa läkare ha gått in med framställning om att få en lagändring? Man åberopar auktoriteter. Jag sade i fjol, att en läkare, gynekolog och professor emeritus, som kanhända är en av de allra största auktoriteterna på detta område, hade förklarat för mig, att han under hela sin verksamhet icke mött något fall, som efter hans uppfattning påkallade en förändring av nu gällande lag. Man har talat om våldtäkt. Jag har tillåtit mig att genom samma framstående läkare göra en undersökning i medicinalstyrelsen. Och i den svenska medicinens historia finnes icke registrerat, efter vad han sagt mig, mer än ett enda fall, där havandeskap har härlett sig av våldtäkt, och det är att märka, att detta enda kända fall är stridigt. Vid sådant förhållande kan jag inte för-

stå, varför det ständigt och jämt i debatten skall komma tillbaka, att en lagändring påkallas med hänsyn till den risk, som kan ligga däri, att en kvinna blir hävdad under våldtäkt. Man har talat om att barnet, som väntas, kunde vara idiot och annat sådant. Jag hänvisar, herr talman, i den delen, till det faktum, att frågan om sterilisering av sjuka individer, som äro sexuellt perversa och kunna bringa till värden en avkomma, som är degenererad, är föremål för en av riksdagen begärd utredning. Vi kunna således lämna detta åsido. Jag skulle vilja hemställa, huruvida inte de närvarande, oavsett vilken ståndpunkt de intaga, dela den uppfattning, som herr Christenson i Södertälje gav uttryck åt rörande effekten av utskottets förslag. Det är konstaterat, att under tio år har på barnbördshuset i Stockholm registrerats sammanlagt ett 900-tal fall av på grund av verkställd fosterfördrivning döda eller sjuka kvinnor. Om nu en skrivelse avlåtes och en lagändring sker i huvudsaklig överensstämmelse med vad här skisserats av professor Forssner eller av lagutskottet, få vi det oaktat nog anledning framdeles peka på en massa upprörande fall, på grund av kvaacksalvares ingrepp. Och då blir, såsom herr Christenson, enligt min uppfattning riktigt, påpekade, den ofrånkomliga konsekvensen, att vi komma därhän, att det får bli — vad jag, aldrig kan gå med på — varje kvinnas ensak att bestämma, huruvida hon vill bli mor eller inte. Vi komma därhän, att kvinnan får betrakta en fosterfördrivning ungefär som hon betraktar en förändring i sin toalett.

Respekt för livet, har det sagts här. Ja, är inte hela vår västerländska kultur uppbyggd på detta: respekt för livet, detta underbara och stora som heter liv? Och här är det dock fråga om att man vill, jag vill säga i oträngt mål, gå in och dräpa ett liv, om vilket jag ännu inte vet någonting. Jag vet inte, huruvida detta liv, som jag med lagens medgivande vill dräpa, skulle bli en samhällsnyttig och god individ. Icke desto mindre skulle vi säga: Tag livet! Vi rygga naturligtvis allesamman inför att taga ett framfött liv, även om läkaren säger, att detta liv, är en idiot, som aldrig skall känna igen sin egen mor och far. Det är icke någon av oss, som vill dräpa detta liv. Men där vi inte veta någonting om hurudant detta liv skall gestaltas, som ännu dväljes under ett modershjärta, där, säger man, må det vara berättigat att göra ett ingrepp. Jag kan inte vara med om det, herr talman. Jag yrkar bifall till reservationen.

Fru Östlund: Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att säga, att jag visserligen tackar herr Pehrsson i Göteborg för hans vänliga omtanke om mig, när han tyckte, att jag kommit i olämpligt sällskap. Men herr Pehrsson, man skall inte trösta ett samvete, som ingen syndabekännelse gjort, och jag tror nog, att jag klarar mig på den plats jag ställt mig i denna fråga.

Jag skulle också vilja be herr Spångberg om ursäkt för att jag beskylld honom för att ha hållit ungefär samma tal, när denna fråga behandlades här i fjol. Det var ju ett misstag. Men jag har *i alla fall hört* herr Spångberg säga samma saker förut, fastän det inte var här utan i ett föredrag. Och med anledning av det sista anförandet ännu några ord.

Om det skulle bli så, att riksdagen beslöt, att i vissa nämnda fall abort skulle tillåtas, så måste väl av detta beslut följa, att också vederbörande skola lämnas straffria. Utgångspunkten för den sakkunnigutredning, som utskottet byggt sitt utlåtande på, är ju, att individen i sådana fall skulle gå strafffri. Detta kan inte gärna missförstås, om man läser hela utlåtandet.

Det låter naturligtvis ståtligt och vederhäftigt, när man här kommer och talar om respekt för människolivet. Det har talats därom oupphörligt i förstakammardebatten i dag och även här. Men om alla som här erkänt, att förhållandena inte äro bra såsom de äro — vilket just varit själva utgångspunkten för

Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om rätt att
föreläggas abort.
(Forts.)

majoriteteten inom utskottet — ändå ville vara med om att försöka åstadkomma någonting till det bättre! Om alla de, som i dag talat om denna stora respekt för människolivet, också vid andra tillfällen ville komma ihåg detta, då skulle vi kunna förstå varandra, då skulle sannerligen varken dessa motioner behövt väckas eller andra försök göras att råda bot på eländet. Det är inte bara vid särdeles ömtåliga och högtidliga tillfällen man skall tala om respekt för människolivet. Det finns så många tillfällen att verkligen visa, om man verkligen är besjälad av en djup ansvarskänsla inför de sociala frågorna och missförhållandena.

Herr Lindqvist i Halmstad: Herr talman! Jag hade inte ytterligare begärt ordet, om inte herr Mosesson riktat en direkt fråga till utskottet. Nu har jag ingen fullmakt att svara å utskottets vägnar. Men om jag nu talar endast för min egen del, tror jag icke, att utskottet har något att invända emot det svar jag lämnar på herr Mosessons fråga.

Herr Mosesson ville ställa den frågan: hur skall detta utlåtande formellt tolkas? Jag måste säga, att jag förstår icke det berättigade i en sådan fråga; jag tycker, att utlåtandet är så skrivet, att en dylik fråga icke skulle behöva göras. Herr Mosesson frågar nu, om utskottet menar, att abort skall legaliseras. Jag svarar: ja, det skall den under vissa i lag eller förordning angivna förhållanden. Utskottet förutsätter således en legalisering av abort. Det finns ingen anledning att sticka under stol med vad som står i utskottets utlåtande, och envar kan läsa det. Jag kan inte heller finna, att det blir någonting oklart i förhållandet mellan klämman och motiveringen, även om jag vill ge det erkännandet, att man nog kan, om man icke läser synnerligen noga, säga, att det därvidlag skulle svära något mot vartannat. Om man emellertid läser klämman, där det heter »huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap må lämnas straffritt», tror jag inte, att man kan säga, att det råder någon otydlighet. Därtill vill jag lägga, att utskottet förutsätter ju, såsom det är skrivet i motiveringen, att det skall bli en förutsättningslös utredning. Det hade jag förut tillfälle att nämna. Utskottet säger här: »Utskottet finner sig nu jämväl föranlåtet framhålla, att om» — märk väl att om — »avbrytande av havandeskap anses böra tillåtas i vissa särskilt angivna fall, garantier givetvis måste uppställas för att en dylik åtgärd vidtages allenast då dessa fall föreligga.» Jag vill med understrykande av »att om» säga, att utskottet naturligtvis icke tagit ställning till detta.

Jag hoppas, att herr Mosesson är nöjd med svaret.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Borell m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Christenson i Södertälje begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Borell m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

*Ang.
lagstiftning
om rätt att
företaga abort.
(Forts.)*

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 84 ja och 89 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den av herr Borell m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 4.

Å föredragningslistan var härefter uppfört andra lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckta motioner angående en enhetlig, utvidgad livsmedelslagstiftning.

*Ang.
en enhetlig,
utvidgad
livsmedels-
lagstiftning.*

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 70 i första kammaren av herr *Clemedtson m. fl.* och nr 194 i andra kammaren av herr *Lorichs m. fl.*

I motionerna, som voro likalydande, hade föreslagits, att riksdagen ville besluta hemställa till Kungl. Maj:t, att det av 1916 års kommitté framlagda förslaget till enhetlig, utvidgad livsmedelslagstiftning måtte efter slutförd granskning snarast möjligt föreläggas riksdagen.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *Magnusson* i Kalmar förklarat sig anse, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag till en enhetlig, utvidgad livsmedelslagstiftning.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Lorichs: Herr talman! Anledningen till att denna motion väckts är en uppmaning från personer, som i sin dagliga gärning syssla med analysering av livsmedel och därigenom komma att få en omedelbar erfarenhet av de brister, som göra sig gällande inom lagstiftningen på hithörande område. Motionen beror också på en skrivelse från vissa mejeriföreningar i mellersta Sverige, som beträffande en viss del av denna sak hava framställt önskemål, nämligen om ändrade bestämmelser med avseende å handeln med margarin. Det har synts, som om man snart skulle kunna vänta ett resultat av arbetet inom den kungl. kommitté, som tillsattes 1916 och som 1921 framkom med förslag till en lag angående handeln med livsmedel.

Andra lagutskottet har emellertid ansett, att förhållandena nu äro sådana, att någon lagstiftning på området inte längre är påkallad. Utskottet anser, att sedan kristiden upphört och med den alla de surrogat för livsmedel, som då funnos, bli mer eller mindre värdelösa, så skulle förutsättningarna ha fallit bort för en lagstiftning på området. Vidare har utskottet framhållit, att kommitterade synbarligen varit på något vis påverkade av kristiden under sitt arbete och att de förslag, man kommit fram med, äro alltför detaljerade samt att tillämpning av desamma skulle medföra stora kostnader. Jag tror, att utskottet har gjort ett misstag härvidlag. Tanken på och förslaget om en livsmedelslagstiftning äro äldre än kristiden. Tanken uppkom ju redan 1908, och 1913 kom medicinalstyrelsen fram med förslag i saken. Kommit-

Ang.
en enhetlig,
utvidgad
livsmedels-
lagstiftning.
(Forts.)

terade själva säga, att de visserligen blivit påverkade av lagstiftningen i främmande länder, men att de däremot icke alls tagit något intryck av själva kristiden och dess förhållanden.

Vad nu det detaljerade förslaget beträffar, så är det ju så, att själva lagen om livsmedel och livsmedelsstadgan, som är en följd av denna, icke äro några vidlyftiga, detaljerade lagar. Om det blir några detaljer, så beror det på, huru många förordningar man vill, att det skall komma under lagen. När det då blir särskilda författningar, kan det ju bli fråga om detaljerade bestämmelser inte minst då med avseende å den ganska svåra frågan, vad som menas med normal sammansättning av ett livsmedel.

Vad kostnaderna beträffar finns det ju redan nu rätt stora sådana på området. Det sammanhänger ju också med frågan om huru många slag av livsmedel man vill ha under lagen.

Nu finns det redan sedan 1917 en provisorisk lag på detta område. Den kan däremot kallas för en verklig kristidslagstiftning. Den kom till under kristidens värsta tider och uppgjordes av kommitterade, som hade hand om den stora utredningen. Den kom som ett hastverk för att råda bot på de värsta missförhållandena. Den ansågs då outhärlig men är ingalunda tillfredsställande under nuvarande förhållanden, och man önskar allmänt, att det skall bli en bättre lag än den som nu gäller.

Nu ha visserligen motionärerna i sin motion påpekat, att de önska, att 1916 års lagförslag skulle läggas fram. Motionärerna ha emellertid tillagt härvidlag en ganska väsentlig bestämmelse. De önska, att detta skall ske först efter slutförd granskning. Därmed ha motionärerna naturligtvis menat, att förslaget, innan det framlägges, skall omarbetas, så att det passar för nutiden. Det har ej alls varit motionärernas mening, att kommittéförslaget skulle läggas fram bokstavligen sådant som det föreligger med de märken av kristidspsyke, som kunna vidlåda detsamma.

Detta är kanske mindre en hälsovårdsfråga än en ekonomisk fråga. Hälsovådliga livsmedel har man ju redan i viss mån hand över, och dem kan man taga reda på. Däremot förekommer det nu synnerligen ofta i marknaden livsmedel, som konsumenterna få betala full valuta för men som i själva verket äro ganska mindervärdiga. Det är mycket viktigt, att det här blir en lag och att det blir klara bestämmelser om riktig beteckning för en vara med avseende å beskaffenhet, myckenhet och ursprung.

Jag nämnde i början, att det var mejeriföreningar i mellersta Sverige, som kommit med framställningar i frågan om margarinet. De ha framhållit, att det inte är riktigt bra beträffande försäljningen av detta födoämne. Det förekommer nämligen margarinblandningar, beträffande vilka man kan inge allmänheten den tron, att de äro ganska mycket uppblandade med natursmör, ehuru alls inte så är förhållandet utan natursmöret förekommer till ganska liten procent. Man önskar en lag om att på varje margarinförpackning skall stå, hur stor procent natursmör varan innehåller.

Jag tror, att det inte skulle vara alls farligt, om kammaren ville bifalla motionen. Genom ett sådant bifall skulle vi nog inte få för mycket av det goda. Men det är kanske möjligt, att det är klokare att inskränka sig till att yrka bifall till den reservation, som av herr Magnusson i Kalmar är bifogad utskottets utlåtande. Den talar inte alls om 1916 års lag. Den begär endast i allmänna ordalag en enhetlig och utvidgad livsmedelslagstiftning. Till denna reservation skall jag, herr talman, be att få yrka bifall.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Man kan nog inte undgå att bli litet betänksam, när motionärerna här ha hemställt, att det föreliggande kommittéförslaget till enhetlig livsmedelslagstiftning skulle efter viss överarbet-

ning föreläggas riksdagen och sålunda kunna bli upphöjt till lag, då man sett förslaget i fråga omfattning. Nu säger visserligen motionären, att det inte varit avsikten, att det förslaget skulle bokstavligen läggas till grund för lagstiftningen, men om man beaktar lagförslaget omfattning, så blir man nog litet betänksam att gå in för detsamma, då det kan ifrågasättas, om inte detta i själva verket kommer att bli så vidlyftigt, att det lägger tyngre och hårdare band på förhållandena, än vad som är klokt och nyttigt.

Jag ber att få nämna — man kan se det på sidorna 2 och 3 i utlåtandet — att det kommittéförslag, som här förordats — jag skall meddela det i mycket starkt sammandrag — omfattar dels livsmedelslag med straffbestämmelser, dels livsmedelsstadga, dels livsmedelskontrollförfordning, dels kungörelse med vissa bestämmelser, dels vissa angivna följdförfattningar, dels vissa andra författningar såsom rörande kontroll över vattenledningar och med vissa bestämmelser att iakttagas vid utförsel från riket av margarin och margarinos, och dels utkast till förordning angående införandet av de föreslagna författningarna.

Detta är dock ett så pass vidlyftigt lagkomplex, att man verkligen under nuvarande förhållanden frågar sig, om det kan föreligga skäl till att införa detsamma.

Nu har den reservation, till vilken motionären herr Lorichs yrkat bifall, i viss mån begränsat frågan, men den yrkar på en ny utredning.

Men jag undrar ändå, om förhållandena äro sådana, att det är påkallat, att riksdagen beslutar en skrivelse med begäran om ny utredning i föreliggande fråga. För min del har jag den uppfattningen, att det knappt föreligger tillräckliga skäl för att besvara Kungl. Maj:t med en ny utredning i föreliggande hänseende, och det är därför som jag tror, att kammaren gör klokt i att bifalla utskottets hemställan, till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Magnusson i Kalmar: Herr talman! Utskottet har enligt min uppfattning sett mera till motionens kläm än till motionens syfte. Om utskottet litet mera tagit hänsyn till motionärernas syfte, hade man kommit till annat resultat än man gjort. Nu säger den föregående ärade talaren, att jag i min reservation yrkat på ny utredning. Det har jag ingalunda gjort. Klämman i min reservation lyder, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag till en enhetlig, utvidgad livsmedelslagstiftning». Jag har icke alls uttalat mig om utredning eller i övrigt närmare uttalat mig i denna sak. Jag tror, herr talman, att kravet på en enhetlig livsmedelslagstiftning är så allmänt att det i längden ej kan avvisas. Dessutom avser en sådan lag att skydda såväl den lojale affärsmannen som konsumenten, och man kan säga, att en dylik lagstiftning avser att vara ett visst skydd för vissa svenska produkter.

Nu har utskottet alldeles oberättigat satt kristidsstämpeln på motionen och på kravet på en sådan lagstiftning. Detta är orätt, därför att frågan om livsmedelslagstiftning var uppe långt före kristiden. Jag vill erinra kammaren om, att så tidigt som 1883 väcktes motion i riksdagen i samma syfte, vilken föranledde en riksdagsskrivelse. Man kan således icke med berättigande tala om, att detta krav på livsmedelslagstiftning härleder sig från kristiden. Jag skall villigt erkänna, att kommittén sysslade med sin utredning under kristiden, och det kan synas, som om den tagit för starkt intryck av rådande förhållanden under arbetet. Jag syftar ej med mitt yrkande till, att man skulle lägga detta betänkande till grund för en lagstiftning. Men det, som man kan använda sig av med fördel, bör man använda.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr Johanson i Hallagården.

Ang.
en enhetlig,
utvidgad
livsmedels-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang.
en enhetlig,
utvidgad
livsmedels-
lagstiftning.
(Forts.)

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag hade litet svårt att följa den föregående ärade talaren i hans resonemang. Han säger, att utskottet för mycket fäst sig vid ordalagen i motionen och ej vid syftet. Så säger herr Magnusson i Kalmar vidare, att han ej yrkat på ny utredning, men ej heller gått in för, att kommittéförslaget skulle läggas till grund för ny lagstiftning. Då vet jag ej vad han vill, ty om ej det föreliggande kommittéförslaget får läggas till grund för lagstiftning, måste väl Kungl. Maj:t verkställa ny utredning för att få fram ett nytt förslag att framläggas för riksdagen. Det går ej att taga någonting ur tomma luften. Antingen det ena eller det andra, det är vad riksdagen har att välja på. Under sådana förhållanden kan det ej vara skäl att gå med på reservationen. I varje fall måste man då göra klart för sig, att det då blir fråga antingen om ny utredning eller kommittéförslaget, om det skall vara någon mening med att bifalla reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Sedan herr talmannen framställt propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av andra lagutskottets memorial, nr 24, angående arvode åt revisionssekreteraren S. Ekberg, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av viss fråga, biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 6.

Ang.
befrämjande
av inhemskt
arbete m. m.

Vidare upptogs till behandling andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion, II: 403, angående vissa åtgärder i syfte att främja användandet av inhemskt arbete och inhemska varor.

I en inom andra kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott för förberedande behandling hänvisad motion, nr 403, hade herr *Hedin m. fl.* föreslagit, att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga dels åtgärder för utfärdandet av sådana anvisningar för undervisningen vid av staten helt eller delvis bekostade skolor och läroanstalter, att ökad insikt i största möjliga utsträckning måtte vinnas om betydelsen av att företrädesvis använda inhemskt arbete och inhemska varor, och dels i övrigt de åtgärder, varigenom motionens syfte kunde på lämpligaste sätt förverkligas, såsom t. ex. anskaffandet av för undervisningen lämpliga broschyrer och läroböcker m. m.

Utskottet hemställde, att förevarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Hedin**: Herr talman! Såväl riksdagen som vederbörande utskott och åtskilliga hörda myndigheter ha upprepade gånger framhållit betydelsen av sådan undervisning, som i motionen avsetts. Utskottet avstyrker motionen genom att till en början hänvisa till de skäl, som utskottet anförde rörande samma fråga år 1925. Det säges där, att dylik upplysningsverksamhet redan förekommer. Om detta påstående varit riktigt, hade det varit alldeles överflödigt av utskottet att komma med flera skäl och även motionen hade varit överflödigt, ty det är just detta önskemål, som motionärerna åsyftat. Gör man

sig nu reda för den undervisning, som verkligen förekommer på detta område, skall man snart finna, att den är mycket ofullständig. Man får i skolorna lära sig litet bokföring och något om huslig ekonomi och sådant. Men det syfte, som motionen har, och de synpunkter, varifrån den utgår, bli ej tillgodosedda vid undervisningen.

Vidare anföres, att skolöverstyrelsen ställt i utsikt, att det framförda önskemålet skulle framdeles ytterligare beaktas. Detta påstående av skolöverstyrelsen gjordes redan för 7 år sedan, och nog borde en väntetid av 7 år vara mer än tillräcklig för att få se ett resultat.

Vidare säges, att särskilda läroböcker äro olämpliga och obehövliga för undervisningen. Det är sant, att de ej behövas för den avsedda undervisningen i skolan. Men de äro däremot behövliga för utbildning av lärare. Den undervisning, som erfordras i skolan, kan vara synnerligen kortfattad och en undervisning av det slag, som motionen avser, kan göras utan alla kostnader för statsverket. Emellertid är påståendet om läroböckerna ganska varierande. I de utlåtanden, som skolöverstyrelsen avgivit, säges det på ett par ställen, att det vore lämpligt, att intresserade vända sig till läroboksförfattarna med sina önskemål. Men varför skall man vända sig till läroboksförfattarna, om man överhuvud taget ej vill ha några läroböcker?

Slutligen anföres, att ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning, varmed tydligen avses 1920 års riksdagsskrivelse. Denna berör dock en större fråga än motionen avser; den i motionen avsedda frågan kan lösas enkelt och hastigt, utan att den behöver bero på den större frågans slutliga prövning. Denna s. k. prövning tillgår för närvarande så, att samtliga utredningar vila sedan många år, och det synes ej ägnas någon uppmärksamhet åt frågan. Det kan knappast kallas en prövning att gå till väga på detta sätt. Värdet av Sveriges import uppgår för närvarande till 1,500 miljoner kronor om året. Det vore väl ändå möjligt att med bättre omtanke och upplysningsverksamhet förebygga en hel del onödig import och därigenom skapa ökade arbetsmöjligheter, men man finner tydligen en sådan utväg alltför besvärlig. Det är ju enklare att tanklöst importera, antingen det behöves eller ej, och den ökade arbetslöshet, som härigenom förorsakas, kan ju lätt botas genom större anslag till arbetslöshetens bekämpande.

Skolväsendet kräver stora statsanslag, och när de skola betalas, får näringslivet bidra med betydande belopp. Men när man omvänt från näringslivets sida fordrar så mycket som att undervisningen i någon mån inriktas på att gynna svenska varor och svenskt arbete, då förebär man formella hinder och förmenar, att något resultat skulle vara omöjligt att uppnå. Såväl näringslivets berättigade intressen som riksdagens uttalade önskemål för några år sedan behandlas ungefär som luft. Det förefaller, som om de formella skälen skulle få göra sig alltför breda i denna fråga. Med god vilja skulle man dock snabbt och utan kostnader kunna åstadkomma ett resultat av betydande värde.

Herr talman, jag tillåter mig yrka bifall till motionen.

Herr Olsson i Mora: Herr talman! Jag har med uppmärksamhet åhört den ärade motionärens klandertalan mot utskottet, och om vi ej nu stode inför spöktimman, skulle jag måhända känna mig skyldig att ingå på ett lika utförligt svaromål. Nu inskränker jag mig till att säga, att, såvitt jag kan se, har intet inträffat, som i förevarande fråga kan motivera en ändrad ståndpunkt från andra kammarens sida. Om det endast gäller att framhålla betydelsen av att företrädesvis använda inhemskt arbete och svenska varor, kunna vi alla i kammaren och riksdagen vara överens. Men nu är det så, att den av motionären framförda frågan om vidtagande av särskilda åtgärder i detta syfte är genom de folkbildningssakkunnigas förslag föremål för Kungl. Maj:ts

Ang.
befrämjande
av inhemskt
arbete m. m.
(Forts.)

*Ang.
befrämjande
av inhemskt
arbete m. m.
(Forts.)*

prövning. Skolöverstyrelsen har vidare sin uppmärksamhet riktad på motionärens önskemål vid omarbetningen av de till undervisningsplanerna för de allmänna läroverken fogade metodiska anvisningarna ävensom vid fastställandet av normalundervisningsplaner för folkskolans överbyggnader, fortsättnings-skolorna och de högre folkskolorna. Och även om man ej är nöjd med vad som är, så får man dock ej förbise, att den begärda upplysningsverksamheten redan förekommer vid flera undervisningsanstalter, även om den, som motionären framhöll, är ofullständig och bristfällig som allt mänskligt. Vid de allmänna läroverken, vid de kommunala mellanskolorna och vid de statsunderstödda privatläroverken måste de av motionären framförda önskemålen beröras, när man går igenom Sveriges näringsgeografi och vid framställningen av näringslivets utvecklingshistoria. Vid seminarier och yrkesskolor beaktas motionärens önskemål vid undervisningen i ekonomilära, och i undervisningen i fortsättningsskolorna upptages bl. a. i ämnet arbetskunskap i anslutning till handel en rubrik, varukännedom, som innesluter ett moment om inhemska varor och importvaror, där en intresserad lärare har tillfälle att framhålla betydelsen av att gynna inhemskt arbete och inhemska varor. När frågan ligger till på detta sätt, brukar det ej vara praxis, att riksdagen skriver till Kungl. Maj:t om vidtagande av åtgärder. Isynnerhet gäller detta, när intet särskilt inträffat eller riksdagen icke kan angiva några nya riktlinjer för frågans lösning. Och det må tillåtas mig att säga, att icke heller motionären lämnat något vidare värdefullt bidrag till frågans ytterligare framförande. Det är åtskilliga angelägenheter, som det är önskvärt att få framförda i våra skolor, men det är därför ej sagt, att det är lämpligt att införa särskilda kurser i dessa ämnen eller särskilda läroböcker. Det kan vara väl så verksamt många gånger att bevaka deras tillgodoseende, när osökta anknytningspunkter erbjuda sig vid undervisningen.

Vad beträffar frågan om anskaffande av läroböcker eller kanske rättare sagt handböcker, så torde skolöverstyrelsen trots allt ha rätt i, att det är mindre lämpligt, att skolöverstyrelsen går i författning därom, än att de samman slutningar, som ägnat dessa frågor särskild uppmärksamhet, träda i förbindelse med lämpliga läroboksförfattare.

Med allt erkännande av den förevarande motionens syfte ber jag på de skäl, som tidigare varit vägledande för andra kammarens beslut, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion angående förnyad oktroj för Aktiebolaget Jordbrukarbanken.

Kammaren biföll utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemstälan.

§ 8.

*Om utredning
angående
landets till-
gångar av viss
granit m. m.*

Slutligen föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om utredning angående landets tillgångar av för brytning och bearbetning lämplig granit m. m.; och yttrade därvid:

Herr **Carlson** i Mölndal: Herr talman! Jag är tillräckligt gammal riksdagsman för att förstå, att det är mycket sällan, för att icke säga ena-

stående sällsynt, att, när inför riksdagens prövning bringas ett ärende, som är av en fullständigt ny natur och dessutom till sin beskaffenhet ganska omfattande, riksdagen i en dylik fråga vid dess första prövning kommer fram till ett positivt beslut. Men jag tycker dock, att andra kammarens femte tillfälliga utskott har behandlat vår motion ganska ensidigt, då det under instämmande i ett utlåtande, som är avgivet i samma ärende i första kammaren, presterat fyra stycken att-satser, där våra yrkanden tillbakavisas i de tre första, men där man i den fjärde hälsar oss välkomna såsom motionärer i detta ärende till en kommande riksdag.

*Om utredning
angående
landets till-
gångar av viss
granit m. m.
(Forts.)*

Vad utskottet först har hakat upp sig på är, att motionen skulle vara alltför omfattande, i det att yrkandet går ut på en undersökning av i landet befintliga tillgångar av granit. Emellertid har jag gjort utskottets ledamöter underkunniga om, att för min del skulle jag icke haft något emot en begränsning, som i första hand kanske kunde hava tagit sikte på de 10—12 platser, som vi angivit i motionen och där det förekommer någon större granitbrytning. Jag har vidare gjort utskottet underkunnigt om, att till och med om undersökningen begränsats till enbart Bohuslän skulle jag hava känt mig tillfredsställd. Men jag har av utskottets ärade ledamöter fått reda på, vad som framhålles i den första att-satsen, att undersökningen skulle för det första taga en oerhörd tid och dessutom vara förenad med utomordentliga kostnader. Den informering, som, enligt vad jag har mig bekant, utskottet fått, anser jag vara fullkomligt felaktig. Det geologiska sällskapet har utgått ifrån, att för en undersökning av landets tillgångar av granit skulle det vara nödvändigt att företaga djupborrningar. Man skulle på detta sätt undersöka storleken och beskaffenheten av granitbeståndet. Jag säger för min del, att om någonting sådant skulle ifrågasättas, anmäler jag mig såsom den förste opponenter mot ett sådant tillvägagångssätt. Varför kan man icke i detta hänseende praktisera det sätt, som för närvarande tillämpas, när ett bolag skickar ut sin förman att taga reda på, om det finns något område, bestående av granit, som är lämplig för bearbetning. I bästa fall får vederbörande med sig endast en liten handslägga. Det är allt vad som behövs. Man ser på graniten, om den är duglig för bearbetning eller icke. Man ser, hur lagren ligga. Är icke det tillräckligt, slår man ut en liten bit i berget för att se dess kärna. Då är vederbörande klar med, om det är duglig granit eller icke. Så har man förfarit hittills i alla tider. Varför behöver man beträffande den undersökning, som vi föreslagit, praktisera något annat och fullkomligt överflödigt system i detta hänseende?

Vidare säger utskottet, att det skulle behövas mycket stora brytningar för att man skulle göra sig underkunnig om, huruvida graniten är duglig eller icke. Jag säger för min del såsom fackman, att även om brytning skulle behövas på vissa områden, är den expedierad på en timmes tid å respektive ort.

I den andra att-satsen, som utskottet framlägger och där det gäller det utländska kapital, som är intresserat i den svenska stenindustrien, säger utskottet, att det icke förebragts tillräckligt starka skäl för en sådan undersökning. Ja, det är möjligt, att det varit motionärernas åliggande att kanske något vidlyftigare än fallet blivit lämna material i detta hänseende. Jag vill blott angiva, att bergmästaren i västra distriktet i sin ämbetsrapport till kommerskollegium 1924 säger, att av hela stenproduktionen skedde tre fjärdedelar med utländskt kapital. Vi motionärer hava begärt en undersökning icke bara beträffande granitbeståndet utan även om den utsträckning, i vilken landets granittillgångar befinna sig i kronans, bolags eller enskild ägo.

Herrarna få ursäktas, om jag tar upp tiden några minuter till, ty jag anser detta ärende vara av den vikt, att jag vid detta tillfälle vill framlägga några synpunkter.

Om utredning
angående
landets till-
gångar av viss
granit m. m.
(Forts.)

Beträffande det utländska kapital, som är intresserat i stenindustrien, har jag naturligtvis intet ont att säga om detta. När de svenska magnaterna icke sätta in sitt kapital och därigenom befrukta näringsgrenen, är det naturligtvis bra, att det insättes utländskt kapital. Det kan ju dock vara litet omtvistat, om det icke också kan hava sina avigsidor, att en sådan myckenhet av landets granittillgångar i verkligheten disponeras av utlänningar. Det är nog så, att det icke är alltid, som detta kapital är befruktande. För att i någon mån belysa behovet av en utredning, vill jag omnämna, att jag känner till flera kontrakt, där man erlägger en billig arrendeavgift av 30—50 kronor, på sin höjd 100 kronor om året i arrendeavgift. Sedan skall själva inkomsten uppkomma genom granitbrytningen. Men det finnes flera av dessa bolag, som vilja utestänga misshagliga konkurrenter och därför arrendera betydande områden, där de icke komma att idka någon drift kanske under en följd av år. Där står bonden = bergägaren och får ringa inkomst, och där gå stenhuggeriarbetarna och få icke heller någon sysselsättning. Nog borde detta förhållande vara anledning till att staten borde vidtaga en undersökning, hur det i verkligheten står till.

Emellertid, motionens huvudsyfte har ju egentligen förlagts till själva den s. k. nedskrotningsfrågan. Det är ju så, att denna brytning har pågått rätt lång tid här i Sverige, och det har fört med sig, att betydande områden i olika delar av landet äro mer eller mindre nedskrotade. För en 25 år sedan var nedskrotningen i Blekinge och Halland redan så väsentlig, att stenarbetarna drogo sig ifrån dessa landskap. Stenarbetarna hava sedan 25 år tillbaka konsekvent och regelbundet rest upp till Bohuslän. Ännu är visserligen tillgången på sten i Bohuslän ganska stor, men man kan i en snar framtid komma i den situationen, att också granittillgångarna i Bohuslän bliva väsentligt nedskrotade. Då gå vi till mötes ett förintande av denna för samhället och för vederbörande parter så betydelsefulla industri.

Nu säger utskottet, att såvitt det har inhämtat, råder det på detta område ett betydligt bättre förhållande nu än det har gjort tidigare. Jag skall icke bestrida, att det finnes en svag tendens — men den är mycket svag — i fråga om övergången från drift i småbrott till drift i storbrott. Men jag kan ju exempelvis nämna beträffande Bohuslän, norr om Grebbestad finnes i dag som är icke ett enda storbrott. Jag kan säga, att hälften av Bohusläns stenproduktion ligger norr om Grebbestad. Beträffande den övriga delen av Bohuslän är det ingen nyhet, ty det fanns storbrott redan för 20—25 år sedan på de stora centrala arbetsplatserna och där finnes det sådana alltså jämt. Men att det i fråga om brytningsmetoderna föreligger ett mycket stort samhällsintresse och ett mycket stort intresse för näringsens vidkommande i framtiden, det kan absolut icke bestridas.

Vi motionärer hava icke avsett något statsingripande i så måtto, att vi genom någon direkt lagstiftning under den allra närmaste tiden skulle få ett bättre ordnat förhållande till stånd. Men vi hava ansett, att om det är ett samhällsintresse, att våra granittillgångar bevaras för de kommande generationerna, kan staten icke gå in för denna uppfattning med mindre än att den gör en undersökning angående tillgångarna av granit, huru och var den är placerad, vad som ligger i bolagshänder och vad som ligger i enskilda händer och dessutom huruvida icke brytningsförfarandet också bör med det snaraste omläggas. Sedan en sådan utredning blivit verkställd, föreställer jag mig, att statsmakterna på ett eller annat sätt skulle sammanföra parterna till överläggning i denna, enligt min och medmotionärernas mening, mycket viktiga fråga.

Jag förstår ju det lönlösa i att diskutera en sådan här sak vid den här tiden på natten, särskilt när det står ett fullkomligt enhälligt utskott bakom

det avslagsyrkande, som man kommit till. Därför skall jag, herr talman, icke ställa något som helst yrkande, men jag har likväl ansett mig böra föra fram dessa synpunkter.

*Om utredning
angående
landets till-
gångar av viss
granit m. m.
(Forts.)*

Herr *Karlsson* i Vätö instämde häruti.

Herr **Laurén**: Herr talman! Då motionären icke gjorde något yrkande, vore det kanske onödigt att upptaga kammarens tid så här dags. Men jag måste dock säga, att om den ärade motionären icke anser sig tillräckligt väl behandlad av denna kammares femte tillfälliga utskott, har vederbörande tillfälliga utskott i första kammaren gjort en omfattande utredning beträffande en likalydande motion och kommit till samma slut som vi, vadan vi ansågo det onödigt att trycka av detta utskotts utlåtande, i synnerhet som en av motionärerna i första kammaren var ledamot av det tillfälliga utskottet och denne ledamot utan reservation gick med på utskottets avstyrkande hemställan.

Herr *Carlson* i Mölndal förklarade, att han icke alls avser någon omfattande utredning angående i landet befintliga tillgångar av för brytning och bearbetning lämplig granit, utan endast på en utredning beträffande 10—12 undersökningspunkter. Hade motionen innehållit endast detta, så hade det varit en mycket liten sak, som vi haft att taga ställning till.

Utskottet har icke sagt något om stora brytningar och borrhningar men ansett, att en så stor undersökning, som föreslagits i motionen, skulle göra, att undersökningen komme att taga många år i anspråk och kräva rätt mycket folk.

Sedan kom herr *Carlson* in på, att det lägges upp en mängd skrot vid brytningen. Detta är ofrånkomligt, men det ligger väl i markägarnas intresse att, när de utarrendera marken eller bryta själva, se till, att skroten lägges så, att det blir möjligt att taga ut det mesta som fås ur brotten.

På dessa skäl ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Carlson** i Mölndal: Endast några ord i anledning av den siste ärade talarens anförande och speciellt vad han sade om markägarnas intresse av nedskrotningen. Där vill jag framhålla, att — det må nu bero på den ena eller den andra orsaken — i regel befatta sig vederbörande markägare mycket litet med hur bolagen bryta. I regel innehålla icke heller kontrakten några bestämmelser i sådant hänseende. Jag skall som exempel på detta be att få anföra vad bergmästaren i distriktet yttrat beträffande en något så när liknande motion, som för närvarande ligger under jordbruksutskottets behandling. Han säger bland annat: »Ett bolag arrenderar en större granitbrytning i kronans berg. Granit och lagring äro utmärkta. Ehuru gott avfall för skrot förefinnes med ringa besvär, är arbetsplatsen nu på god väg att fullständigt förstöras.»

Det är ett stort område, där kronan är ägare, där man förfar på detta sätt. Och så där skriver bergmästaren i distriktet till kommerskollegium innevarande år. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, som yttrat sig angående motionen i jordbruksutskottet som också delvis berör nedskrotningen, säger beträffande denna sak: »Saken är av den vikt, att en dylik utredning, som förnämligast torde komma att beröra frågan om de rationella metoderna för avverkningens bedrivande och ske i intimt samarbete med industriens män, skulle enligt Konungens befallningshavandes förmenande bliva till gagn för industrien i dess helhet.»

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Sparsamhet är en dygd; men när man driver den så långt som utskottet i detta fall gjort, när det uraktlåtit

*Om utredning
angående
landets till-
gångar av viss
granit m. m.
(Forts.)*

att avtrycka mera av första kammarens tillfälliga utskotts motivering än som i detta fall skett, anser jag sparsamheten driven litet för långt. Nu har motionären själv gjort vissa erinringar mot utskottet i detta fall, och för att han icke skall stå fullständigt ensam och som part i sak, vill även jag understryka önskvärdheten av att icke utskotten börja slå in på denna väg utan att det blir en något fylligare motivering, vare sig det är för avslag eller bifall.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställen bifölls.

§ 9.

Herr *Thore* avlämnade en av honom och herr *Röing* undertecknad motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 159, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 1 och 4 i förordningen den 15 november 1912 (nr 298) om provianteringsfrilager.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 462, bordlades.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 5, angående reglering för budgetåret 1928—1929 av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till socialdepartementet;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Östersunds stad;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organiserande av en reservstat för furirer vid Gotlands trupper;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Skövde m. m.;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till underhåll av vetenskapsakademiens, av makarna Mittag-Leffler donerade matematiska bibliotek;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inredande av en hiss i Lunds universitets historiska museum;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 126 av statsverkspropositionens åttonde huvudtitel framlagda förslag angående uppförande av biblioteksbyggnad för tekniska högskolan;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till vissa kostnader för skolundervisning åt barn till befattningshavare vid telegrafverkets radiopejlstationer m. m.; och

nr 53, i anledning av väckt motion om användande av överskottsmedel för försåld skog från kyrkoherdebostället i Östmarks församling till restaurering av församlingens kyrka;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 22, i anledning av väckta motioner om upphävande av tullen å karbidkväve;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa inrikes postavgifter; och

nr 24, i anledning av väckt motion om nedsättning av tullen å visst slag av stärkelse;

första lagutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av väckta motioner om utredning angående ändrade bestämmelser rörande maskiners hänförande till fast egendom m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 1, angående regleringen för budgetåret 1928—1929 av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare i vad rör jordbruksärenden;

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombyggnad av värmeanläggningen vid veterinärhögskolan; och

nr 16, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för budgetåret 1928—1929 i vad angår jordbruksärenden;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion, II: 309, angående viss ändring i uppbördsreglementet;

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av motion om beredande åt ordförande i ecklesiastik boställsnämnd av rätt till ersättning för postporto, skrivmaterial och protokollslösen; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående ändring i olika avseenden av tjänstgörings- och avlöningsförhållanden för värnpliktiga och stamanställt manskap inom försvarsväsendet.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Morfeldt</i>	under 3 dagar fr. o. m. den 23 mars,
» <i>Persson</i> i Falla	» 5 » » 22 »
» <i>Björnberg</i>	» 2 » » 22 » och
» <i>Grapenson</i>	» 8 » » 22 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.30 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 23 mars.

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 16 och den 17 innevarande mars.

§ 2.

Vid remiss av propositionen nr 165. Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 165, angående anslag till hospitalsbyggnader m. m.

Därvid anförde:

Herr **Olofsson** i Digernäs: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord vid remissen av propositionen nr 165 om hospitalsfrågan i Umeå.

När jag för en tid sedan träffade sysslomannen vid Östersunds hospital, frågade jag honom vad bränslet kostade vid detta hospital per år. Jag fick av honom på stående fot ett par siffror, och jag tyckte de läto orimligt höga. När jag farit förbi hospitalet i något ärende till staden, har jag också många gånger undrat, hur mycket bränsle som går åt. Jag har nu fått exakta siffror för vad som åtgår för bränsle inberäknat belysning för detta hospital. År 1921, då man eldade med ved, gick kostnaden till 283,339 kronor. År 1922, då man också använde ved, sjönk kostnaden till 162,398 kronor. Sedan började man åter med koleldning, men då voro ju kolen dyra till följd av kolstrejk i England, så att kostnaden uppgick till 133,794 kronor. Sedan har kostnaden gått ned, allt efter som kolpriserna sjunkit, men år 1927 uppgick kostnaden i alla fall till kr. 98,216: 29.

Jag menar nu, att denna kostnad skulle ha kunnat nedbringas högst betydligt, om hospitalet hade anlagts på ett annat sätt. Det är anlagt enligt det s. k. paviljongsystemet, ett system, som jag tror har kommit från Tyskland. Man har placerat ut paviljonger över ett stort område, och detta medför, att man måste ha långa ledningar för värmen och att den spilles bort på vägen till de olika paviljongerna. Man får också en stor mängd ytterväggar, som gör, att det går åt mera värme i varje paviljong. Vad beträffar Östersunds hospital skulle jag efter min ringa förmåga att på fri hand bedöma kostnadsfrågan likväl tro, att kostnaden skulle kunna nedbringas till hälften, om det hela vore praktiskt anlagt.

Nu ser jag av den kungl. propositionen beträffande Umeå, att det verkligen är meningen att centralisera något, men man bygger i alla fall efter detta paviljongsystem, och man lägger ut husen över ett ganska stort område. Jag har en liten skiss här, som åtföljer propositionen, och man finner därav som sagt, att man har centraliserat något i jämförelse med Östersunds hospital. Jag tror dock, att man skulle kunna centralisera anläggningen betydligt mera.

Jag hade för en del år sedan tillfälle att resa över till Amerika och såg då, hur man byggde där. Nya sjukhus eller hospital, som de där kallas, byggdes där på ett helt annat sätt. Man har en centralpunkt och låter sedan huslängor

gå ut strålförmigt från denna central i en halvcirkel åt solsidan. På det sättet kan man få in ljus och dager kanske i lika stor utsträckning, som när man på det här föreslagna sättet lägger ut en hel mängd paviljonger var för sig. En sådan centralisering måste ovillkorligen bidra till att både bränsle- kostnaderna och en hel del andra administrativa kostnader kunna nedbringas högst väsentligt.

Jag har endast velat påpeka denna sak, innan propositionen kommer att behandlas i utskottet. Det är också en annan sak, som jag skulle vilja peka på.

I propositionen finnes angivet det jordområde, som det nya hospitalet i Umeå skall ligga på. Efter mätningar, utförda av distriktslantmätaren Georg Tillgren, angivas följande siffror: Hela området omfattar omkring 120 hektar. Därav utgör omkring 97.5 hektar skogsmark, en hektar impediment och resten inägojord. Det blir alltså icke mer än 21.5 hektar inägojord, och det anser jag vara alldeles för litet för ett så stort hospital. Hospitalet på Frösön vid Östersund har betydligt mera jord, men jag tror, att det i alla fall är för litet. En hel del patienter, som tagas in på hospitalet, äro arbetsföra, och dessa återvinna kanske just sin hälsa genom att få vara ute i friska luften och arbeta, särskilt på sommaren, när det är milt klimat och tjänlig väderlek. Därigenom att man på det sättet har egen arbetskraft på stället, kan man utnyttja denna och få mycket billigare utgifter för den proviant, som behövs vid hospitalet. Jag anser därför, att det här föreslagna området för Umeå hospital är alldeles för litet.

Det har varit dessa två synpunkter, som jag velat framhålla, och jag hoppas, att vederbörande utskott också skall taga någon hänsyn till dessa mina anmärkningar.

Herr Rydén: Herr talman! Jag har begärt ordet för att ge uttryck åt de bekymmer, som väl ingen ledamot av kammaren kan underlåta att hysa inför det läge med hänsyn till riksdagsarbetet, som har skapats i år genom den ordning, i vilken de kungl. propositionerna ha avlämnats. Det har under de sista dagarna av propositionstiden inkommit ett förfärande stort antal tunga och svåra propositioner, beträffande vilka man i många fall omöjligen kan känna sig övertygad om att de icke för länge sedan hade kunnat föreläggas riksdagen. I en del fall kan man med all rätt göra sig den frågan, huruvida propositionerna icke, om man icke kunnat få dem färdiga tidigare, hade kunnat anstå till en annan riksdag. Jag vet ju väl, att regeringen har grundlagsenlig rätt att komma med propositioner vid den tid, dessa ha kommit, men det är i varje fall en hänsynslöshet mot riksdagen, att på detta sätt en hel mängd stora ärenden samlas till de sista propositionsdagarna, så att därigenom riksdagens och utskottens arbete fullständigt förryckes.

Jag begärde ordet vid denna punkt, därför att en annan talare redan gjort det. När jag ser, att en proposition som denna om byggande av sinnessjukanstalter på nära 300 sidor och en liknande i kommunalskattefrågan komma på detta sättet i samma sista timme, då undrar jag, när man egentligen inom de kretsar, som kunna bestämma detta, tänker sig, att riksdagen i år skall kunna slutföra sitt arbete. Jag kan icke undertrycka den uppfattningen, att på detta sätt skapas rent olidliga förhållanden särskilt för utskotten men också överbudtaget för alla riksdagens ledamöter. Den föregående regeringen hade ju genomfört en frivillig inskränkning av propositionstiden, som gjort, att riksdagen i huvudsak haft sitt arbetsmaterial sig förelagt den 1 mars. Nu har denna tidpunkt i år förskjutits därigenom, att man kastat in en sådan ofantlig mängd av stora ärenden i propositionstidens allra sista timme. Regeringen måste i detta hänseende taga litet hänsyn till riksdagen, ty vi kunna ju icke på detta sätt få sluta ens till pingst utan först långt fram mot midsommar.

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 19.

Vid remiss av Heltre böra vi ändra grundlagen och avkorta propositionstiden, än att vi stilla-
propositionen tigande finna oss uti att på detta sätt få riksdagsarbetet alldeles förryckt.
nr 165.

(Forts.)

Jag har här velat göra detta uttalande. Jag vet, att det är oändligt många i kammaren, som i likhet med mig äro ganska ledsna och förtvivlade över att på detta sätt få riksdagsarbetet alldeles förryckt.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Herr talman! Jag skall endast svara med några få ord.

Under hela den första delen av denna riksdag uttalades ett par, tre gånger här i kammaren av ledamöter på olika håll i någon slags överlägsen tonart den meningen, att den nuvarande regeringen lämnade alldeles för litet i fråga om uppslag och arbete åt riksdagen. Ett par gånger utmynnade detta klander i att det fanns egentligen ingenting annat från regeringens sida att bjuda på än en pilsnerdricksreform. Man kan återfinna sådana uttalanden från flera tillfällen i kammarens protokoll. Det var således den anmärkning, som gjordes vid den tidpunkten. Nu sedan ett arbetsmaterial lämnats, som, såvitt jag förstår, ingalunda innebär några oerhörda anspråk på riksdagen, utan ungefärligen motsvarar vad man kan betrakta såsom en normal kvantitet för riksdagsarbetet, börja klagomålen höjas i den andra riktningen.

Vad nu beträffar de senaste dagarnas avlämnade propositioner, förhåller sig ju därmed så, att en hel del av dessa propositioner, som sammanhånga med ett enda stort ärende, måste med hänsyn till den prövning i detalj, ärendet erhöi föregående år, anses vara av väsentligt lättare beskaffenhet vid behandlingen såväl i utskottet som i kammaren, än om det varit ett helt nytt ärende med denna omfattning. Jag tror därför, att avlämnandet av dessa propositioner nu icke behöver fördröja riksdagens avslutning utöver den normalt förutsatta.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Jag har begärt ordet vid remissen av kommunalskattepropositionen och hade tänkt att i det sammanhanget beröra den fråga, som nu något tidigare har kommit upp. Vad kommunalskattepropositionen beträffar, skall jag be att vid den punkt på föredragningslistan, där den upptages, få återkomma.

När herr statsministern här försöker komma ifrån den anmärkning, som har framställts på grund av det sena propositionsavlämnandet, på det enkla sättet, att han säger, att man tidigare har klandrat regeringen, därför att den icke hade tillräcklig initiativkraft och icke gav riksdagen tillräckligt arbete, så ligger ju den invändningen alldeles av sig själv till hands, att man förbättrar icke regeringens ställning genom att i sista minuten slunga in ett arbetsmaterial, som man kunde ha avlämnat tidigare.

Det är alldeles tydligt, att denna regering håller på att återföra oss till en gammal slentrian på detta område, som den Slanderska regeringen försökte bryta. Den regering, som satt vid början av 1926 års riksdag, genomförde en frivillig förkortning av propositionstiden på tjugu dagar. Den hade före februari månads utgång levererat till riksdagen 206 propositioner, och efter den tiden inkom till riksdagen icke mer än 21 propositioner, om jag minns rätt. Riksdagen hade alltså på ett mycket tidigt stadium av sitt arbete en överblick över det väsentliga arbetsmaterialet och kunde inrätta sig därefter, kunde forcera arbetet därefter och kunde på det sättet undgå dels en förlängning av riksdagen, dels denna ytterst påkostande och otrevliga anhopning, som sker mot riksdagens slut.

Redan vid fjolårets riksdag förmärkte man ett återfall. Propositionerna började dugga, som förut varit fallet, rätt smått i början av riksdagen, och anhopningen mot slutet av propositionstiden blev så mycket större. Då gjordes det anmärkningar. Man försökte då från regeringshåll komma undan an-

märkningarna genom att hänvisa till den minskning av arbetskrafterna i departementen, som hade skett genom av riksdagen fattade beslut.

I år är det emellertid ett värre. Före februari månads utgång fingo vi omkring 140 kungl. propositioner. Vi ha efter februari månads utgång fått ett hundratal kungl. propositioner, och av dessa ha inemot ett sextiotial slungats in i allra sista minuten av den i riksdagsordningen föreskrivna propositionstiden. Men vad värre är, detta, som jag har kallat för regeringens sol, inverkar uppenbarligen på ämbetsverken och myndigheterna. Regeringen kan i fråga om åtskilliga propositioner hänvisa till att de sista yttrandena från myndigheterna ha inkommit så sent, att regeringen icke har kunnat förrän den och den dagen avlämna sitt förslag. Meningen med regeringens ansträngningar att förhjälpa till ett lättare riksdagsarbete bör dock vara, att regeringen också sätter fart på myndigheterna. Det lyckades år 1926 att i god tid få in de förslag och yttranden från myndigheterna, som behövdes för att tillräckligt tidigt kunna förelägga riksdagen propositionerna.

Nu söla myndigheterna, nu söla departementen och nu sölar regeringen. Vi stå nu i precis samma situation, som vi gjorde tidigare, och hela det lofvärda initiativ, som togs av den förutvarande statsministern i detta avseende, håller på att totalt spolieras. Man kan icke komma undan anmärkningarna med kvickheter och med billiga argument. När till exempel herr statsministern här invänder, att beträffande kommunalskattepropositionen bör ju utskottets arbete bli så mycket lättare på grund av att saken varit föremål för behandling senast i fjol, så måste man ju säga sig, att om så är förhållandet, har ju också regeringen haft så mycket lättare att få sin proposition färdig i tid. Det har för övrigt offentligen uppgivits, att denna proposition har legat tryckfärdig sedan i början av januari och att det är helt andra omständigheter än sakliga, som ha föranlett, att propositionen slungats in först i sista minuten.

Det finns ingen anledning för oss här i riksdagen att finna oss i en arbetsordning inom regeringen, som onödigtvis anhopar ärendena och medför risk för riksdagens förlängning och som framför allt medför en överbelastning av den sista delen av riksdagen, som är tryckande och som också inverkar ofördelaktigt på ärendenas handläggning. Jag ber för min del att bestämt få ansluta mig till de, efter vad jag kan finna, fullt befogade erinringar, som här gjorts. Jag hoppas, att det skall sägas ifrån här i riksdagen på ett sådant sätt, att kommande regering verkligen upphöra med slentrianen och försöka att i detta fall underlätta de ansträngningar, som även från riksdagens sida göras för att få en bättre och rimligare gång av riksdagsarbetet.

Herr Rydén: Herr talman! Jag är i stora stycken förekommen av den siste ärade talaren. Jag vill emellertid säga, att då det vid flera tillfällen under min riksdagstid förekommit, att regeringar ha förfarit hänsynslöst mot riksdagen med avseende å dess arbete, så har jag varit en av dem, som påtalat detta. Jag hade verkligen hoppats, att när så många av den nuvarande regeringens medlemmar såsom riksdagsmän varit med att lida för andra regeringars sol i sådant hänseende, skulle man också inom regeringen haft ögonen öppna för den saken nu.

Herr statsministern kan icke övertyga oss här i kammaren, att icke kommunalskattepropositionen hade kunnat föreligga färdig långt tidigare under riksdagen. I så fall måste det ha berott på något, som vi kammarledamöter i detta fall icke kunna beräkna. Hela materialet ligger ju klart. Ni ha ju i stort sett endast lagt fram fjolårets proposition.

När man tänker på vad denna sena avlämning betyder för riksdagsarbetet, kan man icke finna sig i detta. Det kan nu icke bli någon utskottsbehandling före påsk, och vi ha sedan endast några veckor på oss mellan påsk och

Vid remiss av
propositionen
nr 165.
(Forts.)

Vid remiss av
propositionen
nr 165.

(Forts.)

pingst, så att frågan kan icke komma upp förrän efter pingstferiens slut. Detta är en hänsynslöshet mot riksdagen, det kan jag icke taga tillbaka, ty riksdagen har också rätt att begära, att den skall kunna få ordna sitt arbete en liten smula och få lov att kunna fatta beslut i de stora frågorna med nödig tid för att kunna överväga dem.

Detta är sålunda icke den första regering, som jag riktat sådana erinringar emot. Jag tycker dock, att mot en regering, som inom sin krets hyser så pass många gamla riksdagsledamöter, har man rätt att vara litet mera klandrande i sitt omdöme, än om det hade gällt en ren ämbetsmannaregering.

Jag kan icke underlåta att konstatera, att allt det arbete, som vi i de mest arbetstyngda utskotten nedlagt på att få ordning och få arbetsstoffet fördelat så, att vi skulle kunna sluta före pingst och ändå erhålla nödigt rådrum för ett ordentligt arbete, nu är grusat. Därför kan jag icke underlåta att protestera mot detta.

Herr Sävström: Herr talman! Jag vill erinra om att frågan om begränsning av propositionstiden har varit föremål för riksdagens behandling. Vi hade för en tid sedan en motion därom för behandling i konstitutionsutskottet, och det fanns inom utskottet stora sympatier för att utskottet skulle framlägga förslag om en sådan begränsning. Med hänsyn till att den dåvarande, d. v. s. den föregående socialdemokratiska regeringen, hade gjort allvarliga försök att själv begränsa tiden, så var jag en bland dem i utskottet, som talade för att, när regeringen själv bemödade sig om att begränsa tiden, fanns det ingen anledning för riksdagen att fatta något särskilt beslut härom.

Om det emellertid nu utvecklar sig på det sättet, att propositioner i stort antal komma i slutet av den lagstadgade tiden, är det klart, att man från riksdagens sida måste söka vidtaga åtgärder för att i det avseendet få ett bättre tillstånd. Det är sålunda enligt min uppfattning hädanefter bäst att icke riskera det osäkra, utan det torde vara nödvändigt att inrikta sig på att få en klar bestämmelse om en förkortning av tiden.

Vidare yttrades ej. Kammaren beslöt överlämna ifrågavarande proposition jämte de i anledning av densamma inom kammaren avgivna yttrandena till statsutskottet.

Härefter föredrogos var för sig följande på bordet liggande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 204, angående försäljning av Malmö asyls område m. m.; och

nr 205, angående inrättande av en psykiatrisk klinik vid universitetet i Lund;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 210, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

till bankoutskottet propositionen, nr 200, angående årligt understöd å allmänna indragningsstaten åt fängelseläkaren Adolf Efraim Strömstedts änka Gerda Maria Katarina Strömstedt;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 201, med förslag till lag om trafikförsäkring å motorfordon m. m.; och

nr 232, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 2 och 3 §§ i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

till statsutskottet propositionerna:

nr 233, angående anslag till regeringsrätten; och

nr 209, angående anslag till kommunikationsdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 215, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon; samt

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 239, angående godkännande av en mellan Sverige och Frankrike undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat.

Vid nu skedd föredragning av propositionen, nr 213, med förslag till kommunalskattelag m. m. yttrade:

Vid remiss av propositionen nr 213.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Det är icke min avsikt att här upptaga någon förhandsdiskussion rörande kommunalskattefrågan, men det är ett par omständigheter i samband med framläggandet av denna proposition, som ha föranlett mig att begära ordet vid propositionens remitterande. Den ena omständigheten har jag redan berört. Den avser tidpunkten för propositionens framläggande.

Den andra omständigheten vid framläggandet av propositionen ger anledning att ställa den frågan, huruvida regeringen verkligen menar vad den säger. Det är en offentlig hemlighet, att regeringen fört underhandlingar med partierna till höger för att tillförsäkra sig majoritet för sitt förslag. Man har känt sig för, som herr finansministern så diplomatiskt uttryckte sig i regeringsorganet. Vilket resultat dessa förhandsöverläggningar givit, vilja naturligtvis deltagarna icke uppenbara. Det har sagts, att bondeförbundet alltjämt vidhåller sitt krav på en sänkning av repartitionstalet för jordbruksfastighet. Det kan man förstå. Det har också sagts, att regeringen är beredd att tillmötesgå detta krav. Det skulle heller icke, efter vad som skedde i fjol, vålla någon större förvåning. Vad som däremot skulle vara ägnat att mer än förvåna vore, om regeringen framlade en proposition, som den på grund av utfästelser på förhand vore skyldig att i en väsentlig punkt frånfalla. Ett sådant förfarande måste betecknas som ett gyckelspel, som man icke rätt gärna vill tilltro ens den nu sittande regeringen.

Sedan emellertid i den offentliga debatten framkommit bestämda antydningar i den riktningen, har jag velat bereda regeringen tillfälle till en förklaring. Det är också för utskottsbehandlingen av stort intresse att veta, om man avser en saklig handläggning eller blott ett spegelfäktteri såsom inledning till effektuerandet av en förhandsöverenskommelse.

Jag tillåter mig alltså att till regeringsbänken rikta den frågan, om man har någon verkligt allvarlig avsikt att söka förmå riksdagen att antaga regeringens förslag om ett repartitionstal på 6 procent för jordbruksfastighet.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Då jag har vågat begära ordet vid remissen av den kungl. propositionen i kommunalskattefrågan, skall jag genast tillkännage, att jag icke ämnar kritisera förslaget, åtminstone icke vid detta tillfälle. Jag har endast velat göra en hänvändelse till det särskilda utskott, som skall behandla frågan.

Vi ha alltid, då det gällt kommunalskatteförslag, blivit bombarderade med sifferkolonner i långa rader. Det är ju icke fullt så mycket i år, men de, som finnas, ha i alla fall den egenskap, som de alltid haft, nämligen att uppträda kollektivt. Jag skall närmare förklara vad jag menar härmed.

Den statistik, som framlagts i år, gäller ju huvudsakligast, vad som skulle bli resultatet för beskattningen i kommunerna av en sänkning av repartitionstalet för jordbruksfastighet från 6 till 5 procent och av vissa förändringar beträffande skogsfastighet. Förra året låg statistiken på ett annat sätt. Då fick man ju veta, hur man i de olika kommunerna skulle få ihop skattekrona efter de olika förslagen. Vidare fick man i tabellerna angivet, hur mycket

Vid remiss av
propositionen
nr 213.
(Forts.)

jordbrukare och hur mycket andra skattedragare skulle få betala, men det var hela vägen angivet kollektivt.

Nu är det ju visserligen gott och väl, att man får veta, att den gruppen får betala så mycket och den gruppen så mycket. Jag påpekade emellertid redan i fjol, att det är ju i alla fall så, att vi betala icke skatt gruppvis eller ens yrkesvis, utan vi betala individuellt. Var individ får svara för sin skatt. Det kommer man naturligtvis icke ifrån, man må sedan räkna hur kollektivt man vill.

När man nu av den i år förebragta utredningen ser, att en sänkning av repartitionstalet från 6 till 5 medför en avsevärd minskning av bevillningskronornas antal, d. v. s. en skattehöjning per bevillningskrona, så är det ju alldeles tydligt, att med så stora förändringar i skattetrycket måste det i kommunerna finnas en hel mängd jordbruk, som icke ge dessa 6 procent. I annat fall skulle ju icke en sådan differens kunna uppstå. Den saken är alldeles klar. Det kunna vi se av det material, som här finns. Vad vi där emot icke kunna se, är hur det förhåller sig under dessa 5 procent. Finns det några jordbruk, som komma under 5 procent, och hur förhåller det sig med dem? Här måste verkan naturligtvis bli betydligt starkare. Jag anser nämligen, att om belastningen per skattekrona ändrar sig så pass väsentligt, när man flyttar repartitionstalet från 6 till 5, är det solklart, att dessa jordbrukare med det av Kungl. Maj:t föreslagna repartitionstalet 6 procent måste komma att betala ännu mycket större skatt i förhållande till sin verkliga inkomst. Det är ju alldeles klart, att om förändringen blir ett par kronor per skattekrona, då alla skola betala i en kommun, måste det bli ännu galnare, när denna skyldighet åligger blott ett fåtal eller åtminstone ett mindre antal skattebetalare. Det är ju ofrånkomligt.

Jag vågar därför rikta en vädjan till utskottet, att det ville försöka få till stånd en grundligare utredning för tre eller fyra kommuner. Vi behöva ju icke taga så många, och vi ha ju dem i den kungl. propositionen. Man borde för dessa kommuner verkligen gå till botten med en utredning för att se, hur verkligen inkomsterna av jordbruk ställa sig i förhållande till taxeringsvärdet. Det kan icke bli värre att göra detta, än vad som utförts i den kungl. propositionen. Ty det är ju klart, att man där, för att se vad en sänkning från 6 till 5 procent betyder, har praktiskt taget fått behandla varje jordbrukare i vederbörande kommuner för sig. Eljest skulle man icke kunna komma till något resultat.

Vid denna utredning tänker jag mig, att man skulle kunna förfara ungefär på följande sätt. Man skulle först plocka ut dem, vars jordbruk givit direkt förlust eller icke givit någon inkomst alls, d. v. s. de, som ha en avkastning på 0 procent. Nästa grupp skulle omfatta dem, som haft en inkomst mellan 0 och 1 procent, den därpå följande gruppen dem, som haft en inkomst mellan 1 och 2 procent o. s. v. Den sista gruppen skulle omfatta dem, som haft en inkomst av mer än 2 procent på taxeringsvärdet. Det kan som sagt icke bli något konstverk att utföra en sådan undersökning för tre eller fyra kommuner. Vid undersökningen bör man också ordentligt skilja bort andra skattekällor. Är det några, för vilka detta icke blir möjligt att göra, nåja, då får man lämna dem åsido och säga, att beträffande dem är det andra saker, som influera. De äro icke utslagsgivande. Jag tror dock, att det skall återstå ett så stort antal, att man verkligen kan bilda sig en uppfattning om hur det i själva verket står till med den verkliga inkomsten på jordbruksfastighet i förhållande till taxeringsvärdet i de kommuner, som Kungl. Maj:t har lämnat uppgifter för.

Jag anser vidare, att för att man skall få denna lilla statistik jämförbar med skatteförhållandena på andra områden bör man beräkna samma familje-

avdrag eller personliga avdrag, som de andra skattskyldiga kommunerna ha, för att liksom tänka sig, att inkomst av jordbruk vore en inkomstkälla av annan art än jordbruk.

Vid remiss av propositionen nr 213.

(Forts.)

Det är ju möjligt, att så redan har skett för någon kommun, men en dylik utredning har verkligen aldrig fallit under mina ögon bland de många tusentals tabeller och utredningar, som gjorts för kommunerna. Var och en, som närmare går in på problemet om möjligheten att bära skatter, måste inse, att det är ovärderligt att veta, hur det ställer sig i verkligheten med dessa förhållanden, och att man icke blott bör taga på saken schablonmässigt.

Jag kan mycket lätt exemplifiera detta. Om det finns ett antal jordbrukare, som, sedan man har beräknat deras inkomster efter deklarationerna och beräknat, hur mycket de skulle haft i personliga och familjeavdrag, visa sig icke ha haft en större behållen inkomst än 2 procent på egendomens taxeringsvärde, vad blir då följden, om egendomarna ligga i en kommun, som har en beskattning av, låt mig säga, 8 kronor per skattekrona? Jo, var och en förstår ju då, att i verkligheten få dessa betala 24 kronor per skattekrona för sin inkomst i denna kommun. Det kommer man icke ifrån. Det stannar icke ens vid detta. Sedan ha de landstingsskatt, prästskatt och vägskatt, och den sistnämnda skatten utgår ju efter för jordbruket mera tyngande beräkning än kommunalskatten, oavsett inkomsten av jordbruket.

Jag har velat redan vid detta tillfälle uttala, att jag tror, att vill man verkligen kunna bedöma vad folk kan betala i skatt, måste man ha klart för sig, vilka skatter de få. Då hjälper det icke med den här kollektiva historien, att så och så mycket har man i hela kommunen eller så och så mycket har den och den gruppen i den kommunen. Nej, man måste få veta, hur det råkar den enskilde skattskyldige.

Jag vill därför rikta en synnerligen varm vädjan till det särskilda utskottet att söka åstadkomma en sådan liten utredning för en tre, fyra kommuner, och att den utredningen sedan delges oss, antingen när utskottet avlämnar sitt betänkande i kommunalskattefrågan eller möjligtvis på ett tidigare stadium. En sådan utredning blir nämligen ovärderlig såsom övertygelsesmaterial för alla, som verkligen vilja ha en rimlig lösning av kommunalskattefrågan.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Ja, någon anledning att nu yttra mig över den siste talarens hemställan till utskottet, att utskottet måtte företaga vissa av honom angivna utredningar, har jag naturligtvis icke. I denna sak har regeringen inga andra önskemål än dem, som kunna hysas av samtliga: att utskottet vid behandlingen av detta ärende om möjligt bringar ytterligare ljus över huru de olika beskattningsalternativen träffa i de särskilda fallen. Däremot finnes ingen erinran att göra.

Vad beträffar herr Hanssons fråga, huruvida regeringen hyser någon mening med den framlagda propositionen i vad den avser repartitionstalet, kan jag endast hänvisa till att i propositionen ju förekommer en omfattande utredning, som går ut på att visa styrkan av den ståndpunkt, som propositionen intager, och vilken utredning efter mitt förmenande ådagalägger att en sänkning och i varje fall en mera väsentlig sådan av denna siffra icke kan ske, utan att en omotiverad förskjutning i skatteförpliktelserna kommer att äga rum.

Vad beträffar herr Hanssons andra fråga, vari han berörde innebörden av de samtal, som förmodats blivit förda mellan riksdagsledamöter och ledamöter av regeringen om den nu framlagda propositionens innehåll, vill jag påpeka, att den saken kommer, herr Hansson, i detta ögonblick ingen vid. Om regeringen vill resonera med andra om innebörden av en tilltänkt proposition, är det dess ensak. Men däremot skall jag be att få fråga herr Hansson, om det är ett verkligt intresse för den ena eller andra skattesatsen, som föranlett hans fram-

Vid remiss av
propositionen
nr 213.
(Forts.)

trädande här i dag. Vid förra årets riksdag förklarades det, att en lösning av kommunalskattefrågan på den allmänt principiella grund, som propositionerna vilade på, i socialdemokraterna ägde avgjorda motståndare, vilka repartitionstal som än sattes. Och då det begäres, att regeringen nu skall gå in på någon slags förklaring rörande propositionens repartitionssiffra, vill jag erinra därom, att jag personligen, under andra kammarens behandling av detta ärende föregående år, uppförde det socialdemokratiska partiet att, när ett tillfälle då därtill gavs, lösa frågan med godkännande just av denna repartitionssiffra. Men detta avvisades av socialdemokraterna såsom för dem fullkomligt oantagbart. Jag måste därför fråga mig, vad det är för intresse, som nu alldeles särskilt kommit på beträffande den av dem i fjol underkända repartitionssiffran? Det synes vara en fråga, som är mera motiverad i sammanhang med det uppträdande, som förekommer här i dag, än varje annan sådan.

Herr **Hansson** i Stockholm: Jag har icke trott, att herr statsministern skulle ge några meddelanden om de samtal, han fört med representanter för andra partier. Jag vill påpeka, att jag heller aldrig frågat honom därom. Jag konstaterade tvärtom, att deltagarna i dessa samtal uppenbarligen icke äro benägna att lämna oss några upplysningar. Men jag intresserade mig särskilt för en punkt, och det var frågan, huruvida de uppgifter rörande innebörden av en träffar överenskommelse, som redan ha kommit offentligen fram, voro riktiga.

När herr statsministern parerade den frågan med en fråga om vad det är för ett verkligt intresse, som föranleder mig att här uppträda, så skulle jag kunna säga, att det är ett intresse för en viss anständighet i politiken.

Herr statsministern svarade på min egentliga fråga, att propositionen innehöll en utredning och en mycket stark bevisning för att den ståndpunkt, man på denna punkt i propositionen intager, vore den riktiga. Det föranleder mig yttermera att fråga: Tänker man ändå övergiva den ståndpunkten? Det är så jag ställt frågan. Om regeringen ytterligare ger sakligt starka skäl för förslaget om repartitionstalet 6, måste man ju vara ännu mera förvånad, om denna argumentation framlägges i det ögonblick, då man redan bestämt sig för att giva efter på den punkten.

Statsministern fortsatte med att förklara, att man skulle icke kunna gå väsentligt under de 6 procenten utan att åstadkomma rätt olyckliga verkningar. En halv procent, en procent o. s. v., vad är det väsentliga?

Jag har intresserat mig för att få veta, huruvida man kan gå till utskottsbehandlingen av denna proposition i den säkra förvisningen, att denna utskottsbehandling kan ske som annars och utan att man behöver vara bunden av den föreställningen, att överläggningarna i utskottet spela egentligen ingen roll, ty regeringen har på förhand träffat överenskommelse och gått in för att det skall ske en lösning av denna fråga på visst sätt, en lösning, som icke riktigt fullt överensstämmer med den, som man själv föreslagit. Herr statsministern ville icke giva något besked. Jag hade frågat statsministern, om regeringen tänker allvarligt försöka förmå riksdagen att antaga repartitionstalet 6. Det var ju en rätt klart formulerad fråga. Den blev icke besvarad.

Beträffande den fråga, som riktades till mig rörande det verkliga intresset för en lösning, så vet ju herr statsministern mycket väl, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen icke betraktar den av regeringen i fjol föreslagna lösningen och heller icke den i år föreslagna lösningen, i den mån den innebär ett upprepande av fjolårets regeringsståndpunkt, som en riktig lösning av kommunalskattefrågan. Vi vilja en lösning, som bättre fördelar bördorna efter bärkraften. Men vi hava också förklarat vid fjolårets riksdag, att det kan ju inträffa en situation, där man i valet mellan olika lösningar får överväga, vilken

ståndpunkt man skall intaga. Jag förklarade i andra kammaren under slutdebatten i följ, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som ansåg, att den framlagda propositionen icke lämnade den bästa lösningen, ville i första hand se till att få ett avslag för att få rum för nya diskussioner om bättre lösningar. Men därest den ställdes i valet mellan ett förslag, som hade repartitionstalet 6 — därom stod striden — och ett förslag, som i den punkten var en försämring, då tvekade icke riksdagsgruppen i ett sådant tvångsläge att gå på regeringens förslag.

Jag tror, att det finnes anledning att upprepa, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen icke ändrat sin ståndpunkt. Vi gå till en behandling av den föreliggande propositionen i akt och mening att söka övertyga utskott och riksdag, att de linjer, som vi tidigare föreslagit i kommunalskattefrågan, bringa den bästa och riktigaste lösningen. Men vi förbehålla oss fria händer att i ett avgörande ögonblick välja mellan ett sämre förslag än regeringens å ena och regeringens förslag å andra sidan. Det är vår ståndpunkt. Det är, såvitt jag förstår, ett klart besked.

Jag vill tillägga, att det icke kan anses vara ett fel hos en riksdagsman, om han i allmänhet har intresse för vad som sker i riksdagen. Det kan heller icke vara ett fel, om han har intresse för hur regeringen handlar. Mitt intresse för regeringens handlande är verkligen så stort, att jag skulle önska svar på min fråga och icke en massa undanflykter.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt överlämna ifrågavarande proposition jämte de i anledning av densamma inom kammaren avgivna yttrandena till särskilda utskottet.

Vid remiss av
propositionen
nr 213.
(Forts.)

Härpå föredrogs följande propositioner; och hänvisades därvid

till särskilda utskottet propositionerna:

nr 214, med förslag till taxeringsförordning;

nr 218, med förslag till förordning om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt;

nr 219, med förslag till förordningar om kommunal progressivskatt och om utjämningskatt;

nr 220, med förslag till lag om skogsaccis m. m.;

nr 221, med förslag till förordning om särskild skatt å vissa lotterivinster m. m.;

nr 222, med förslag till förordning om ändrade grunder för utgörande av vissa utlagor m. m.;

nr 223, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser angående nobelstiftelsens skyldighet att utgöra inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1928 m. m.;

nr 224, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet m. m.;

nr 225, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 52 § i stadgan den 22 juni 1911 om skjutsväsendet;

nr 226, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 15 och 35 i förordningen den 31 mars 1862 (nr 15) om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd m. m.;

nr 227, med förslag om ändrad lydelse av 19, 20 och 21 §§ i lagen den 9 december 1910 (nr 141, sid. 27) om reglering av prästerskapets avlöning;

nr 228, med förslag till ändring i lagen den 16 oktober 1908 (nr 110, sid. 1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning, m. m.;

nr 229, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i förordningen den 11 oktober 1912 om skogsvårdsavgift;

nr 230, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 5 § i förordningen den 27 juni 1927 (nr 310) om fastighetstaxering år 1929 m. m.;

nr 242, med förslag till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 och 12 §§ handelsbalken m. m.; och

nr 243, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 59 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

till statsutskottet propositionen, nr 234, angående anslag till finansdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli; samt

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 194, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften m. m.; och

nr 195, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 381) om arvskatt och skatt för gåva.

Vidare föredrogs propositionen, nr 196, angående vissa avlöningsanslag under riksstatens fjärde huvudtitel m. m.; och överlämnades propositionen, i vad den avsåge anvisande av ett extra förslagsanslag för gäldande av vissa retroaktiva avgifter till pensionskassor, till bankoutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Slutligen föredrogs övriga å bordet vilande propositioner; och remitterades därvid

till bankoutskottet propositionen, nr 207, angående pensionering av vissa förutvarande regementspastorer vid armén;

till statsutskottet propositionerna:

nr 236, angående godkännande av förslag till visst avtal mellan kronan och Sala stad;

nr 237, angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Örebro stad;

nr 238, angående godkännande av förslag till visst avtal mellan kronan och Vänersborgs stad m. m.; och

nr 244, angående materiel för nykterhetsundervisningen m. m.; samt

till jordbruksutskottet propositionen, nr 245, angående disposition av vissa områden av kronoegendomen Ribbingelund nr 2 i Södermanlands län.

§ 3.

Ordet erhöles härefter av herr **förste vice talmannen**, som anförde: Herr talman. Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att tiden för avgivande av motioner i anledning av samtliga de å dagens föredragningslista upptagna kungl. propositionerna må utsträckas till det plenum, som inträffar näst efter 20 dagar från propositionernas avlämnande.

Denna hemställan bifölls.

§ 4.

Vidare föredrogs var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 460 av herrar *Holmgren* och *Törnkvist* i Karlskrona; och

nr 461 av herr *Hansson* i Stockholm m. fl.; samt

till bevillningsutskottet motionen nr 462 av herrar *Thore* och *Röing*.

§ 5.

Föredrogos, men blevo ånyo bordlagda statsutskottets utlåtanden nr 5 och 46—53, bevillningsutskottets betänkanden nr 22—24, första lagutskottets utlåtande nr 20, jordbruksutskottets utlåtanden nr 1 och 14—16, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 4, andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 4 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 7.

§ 6.

Herr talmanen gav nu ordet till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren måtte besluta, att jordbruksutskottets utlåtande, nr 1, angående regleringen för budgetåret 1928—1929 av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet, måtte å föredragningslistan för morgondagens plenum uppföras bland två gånger bordlagda ärenden närmast efter bevillningsutskottets betänkande, nr 21.

Denna hemställan bifölls.

§ 7.

Herr *Hansson* i Stockholm avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 161, angående anslag till bekämpande av arbetslösheten.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 463, bordlades.

§ 8.

Ordet begärdes härefter av herr **Lindberg**, som anförde: Herr talman! I *Interpellation*. uppmärksammade artiklar i tidskrifter och dagspress har majoren K. A. Bratt sysselsatt sig med frågan om »det europeiska krigets nya skepnad». De synpunkter han därvid utvecklat om flygmaskinteknikens och de kemiska förstörelsemedlens revolutionerande inverkan på den framtida krigföringen äro icke nya eller okända. Sedan rätt lång tid tillbaka har man i militära kretsar i utlandet dryftat detta problem, och en rikhaltig litteratur i ämnet finnes tillgänglig. I vårt land har man på militärt håll — där dock denna sak särskilt borde intressera — såvitt kan bedömas, ägnat mycket liten uppmärksamhet åt krigsteknikens nya inriktning. Det är i detta avseende betecknande, att vid den så sent som 1925 genomförda försvarsreformen **mycket** ringa vikt tillmättes åt de från lekmannahåll framförda erinringarna mot en fortsättning på de gamla rustningsvägarna i en tid, då de mest påtagliga skäl syntes tala för en till grunden gående omprövning av icke bara frågan om försvarssystemets lämpligaste organisation, utan därjämte av spörsmålet om de militära maktmedlens ändamålsenlighet överhuvud taget. Statsmakterna menade sig också kunna låsa nationen fast vid en lösning av militärfrågan för avsevärd tid framåt utan aktgivande på den pågående revolutioneringen av militärtekniken, och så sent som under fjolåret tog man ett nytt steg på samma väg genom beslutet om avsevärda nybyggnader för flottan.

Var och en som läser major Bratts synpunkter kan icke undgå att bli starkt berörd av desamma. Det har också visat sig att bland många av dem, som 1925 funno den då beslutade nedrustningen äventyrlig och som 1927 understödde anslagsbeviljandet för nybyggnader till flottan, den frågan blivit ställd: vartill nyttar det att hålla en militär organisation? En liberal med-

Interpellation. lem av 1925 års försvarsutskott, som fann riksdagen alltför njugg mot försvarsväsendet, skriver nu i sin tidning: »Härefter bör det bli slut på den lättvindiga, 'likaglada' försvarsagitation, som bara är gammal slentrian. Inför krigets nya skepnad utgör den bara ett ovärdigt gyckelspel.» Och i en annan liberal tidning, i huvudstaden, kan man läsa: »Med det moderna luftkriget har en ny faktor bragts in i diskussionen, som gör, att även den varmaste försvarsvän måste ärligen ställa på sig själv Hörups bekanta fråga: Vad kan det nytte?»

Det har icke saknats försök att förringa värdet av major Bratts inlägg, men de ha alla tydligt röjt åstundan att komma förbi kärnpunkterna och därför förfelat sitt syfte. Däremot ha de fyllt uppgiften att visa, att den militära sakkunskapen alltjämt är trogen principen att icke låta sig besmittas av nymodigheter, även där de icke representera annat än sunt förnuft. I de fall, då major Bratt fått instämmande från svenskt militärt håll, har det sorgfälligt undvikits, att hans skarpa reagens mot det nya kriget fått komma fram. Man har i stället utnyttjat hans inlägg till propaganda för utveckling av vårt flygvapen och detta änskönt samtidigt medgivits som ett faktum (general Amundsons uttalande till Svenska Morgonbladet) att frågan om skydd mot flygangrepp icke är löst.

Det väsentligaste i major Bratts uppläggning av »det nya krigets problem» låter sig dock icke användas för krav på ökade militära rustningar. Följande brottstycke ur en tidskriftsartikel talar för sig självt:

»Frågan är tillsvidare ännu, hur folkens massor skola ställa sig till en utveckling, som ohjälpligt låser fast sig i fortsatta krig; när de samtidigt få klart för sig, att det nu icke blott gäller, som det varit från hedenhös, för männen att gå ut på Europas slagfält, utan att kvinnorna och barnen löpa den största risk att gå en kvalfull död till mötes, och att deras hem och den industri, som ger dem brödet, kunna krossas, var de än äro belägna. Denna calibantanke är redan en isgrå, avskyvärd verklighet. Vad kommer att ske, när det blir klart för massorna, att detta icke är en frukt av en uppjagad fantasi, utan att i flertalet länder de militära organisationerna arbeta på framställandet av de 'vetenskapliga' förstörelsemedel, som med berätt mod, på redan väntande motorer, skola riktas direkt mot befolkningen i storstäder och industriorter? Är det sannolikt att de skola acceptera framtiden, som den erbjudes dem, och att de enbart skola låta träna sig för denna mardröm utan hopp och utan slut? Man måste räkna med, att så icke blir fallet. Det lugn som vilar över Europa är bedrägligt. Man bör icke låta bedraga sig därav. De duperade äro tillräckligt många ändå. Vissa av Europas statsmän ha tydligen insett, att klockan håller på att slå, och man kan vara lugn för att det är denna deras insikt, som är drivfjädern i deras nit. I själva verket stå de — och även de andra som ingenting se — inför force majeure, i ett tvångsläge. Ännu invagga sig folken i förhoppningar och i tron, att man icke skall våga sabotera freden, och ännu har man icke anat läget. Men när förr eller senare illusionerna på denna punkt krossats, och man förstår, att man i fortsättningen ämnar leka med den eld, som skall bränna folken intill benen, kan intet hindra, att i varje fall då, om icke förr, valsedlarna i kulturländerna komma att färgas av denna insikt. Det är det lindrigaste, som kan hända!

Europa är intet korthus. Det har ridit ut fruktansvärda stormar i sina dar. Den senaste var dock nära att lägga det i ruiner. Ett nytt europeiskt krig av den typ, som utvecklingen tenderar att framkalla, måste anses äventyra dess existens som kulturellt och ekonomiskt område. Kriget och de politiska brottsjörar, som skulle följa i dess spår, skulle komma kultur, välstånd och själva hoppet att förintas. Det är icke för mycket sagt. Mänskligheten skall visserligen fortsätta sin vandring, och den förstörda myrstacken

kommer väl att förr eller senare restaureras. Men frågan är, om Europas *Interpellation*. folk skola resa sig efter ett nytt sådant moraliskt och materiellt nederlag. — (Forts.) Striden för krigets bekämpande och dess dödande är därför striden om Europas framtid, kanske om den civiliserade världens, så som vi fatta och känna den.»

Utan tvivel skall mot denna målade skildring av ett kommande krigs ohyggliga innebörd kunna ställas andra i mindre grella färger, men det gör ingenting till eller från i själva sakfrågan: att det nuvarande militärsystemet icke räcker till ett lands försvar och att ett nytt militärt försvarsmedel, som skulle kunna fylla en sådan uppgift, icke i detta nu finnes. Ett land kan framgångsrikt anfallas, men ett anfallet land kan icke med framgång försvaras, det är kontentan av major Bratts synpunkter.

Ett medgivande av detta som ett faktum innebär, att ett militärväsen av modern typ icke kan grundas på försvarsprincipen sådan den allmänt uppfattas i vårt land — d. v. s. att de militära maktmedlen uteslutande skola användas till att förhindra att fienden anfaller och härjar landet —, utan måste vara inriktat för anfall. Det kommer att gälla att kunna tillfoga fienden all möjlig skada på hans eget område, innan han hunnit strö död och förintelse över en själv. Ett nytt riskmoment för freden har därmed tillkommit. Nödvändigheten att handla snabbt inför *möjligheten* till fredsbrott kan medföra ett krig som ingen av de inblandade vare sig önskat eller eftersträvat. Blotta misstanken att ett land har fientliga avsikter kan förleda en nation att bryta freden för att själv undgå en befarad överrumpling.

För en nation med stora resurser kan man möjligen deducera fram en fredsgaranti ur det förhållandet, att den, som planerar ett anfall på en sådan nation, alltid måste räkna med att själv bli föremål för omfattande motangrepp från luften. Häri skulle kunna ligga ett avskräckningsmoment av tillbakahållande innebörd. En liten nation åter med begränsade ekonomiska resurser torde näppeligen på samma sätt kunna injaga förskräckelse hos en fiende som förfogar över de överlägsna militära maktmedlen. Den får finna sig i — om den nödvändigt vill löpa med i militärt rustande — att söka upprätthålla *skenet* av militär beredskap, naturligtvis dock utan att därmed kunna lura den som har intresse av att se till botten av tingen.

Ingen bör dock vara angelägnare i detta fall att hålla sinnet vaket för realiteterna än de små nationerna. De böra kunna säga sig, att kan man icke lura fienden så är det föga bevänt med att man söker lura sig själv. Tyvärr är detta dock just det som sker. Man håller fast vid militärsystemen, man propagerar för att de skola ställas tekniskt i nivå med de stora ländernas militärorganisationer, men man vinner därmed icke syftet att effektivt kunna försvara sig. Det enda man uppnår är att man ökar krigsrisken.

Redan existensen i ett land av militära maktmedel kan nämligen verka provocerande. Detta gäller i alldeles särskild grad flygvapnet. Förflyttningen av en flotta kan konstateras innan den hunnit till angreppet, förflyttningen av en armé är en tidsödande, lätt kontrollerbar procedur, men etablerandet av ett luftanfall kan ske på några få timmar utan att den anfallne äger möjlighet att avvärja detsamma eller ens förbereda sig till försvar, om sådant annars är möjligt. Håller ett land sig med det offensiva flygvapnet — och för ett dylikt propageras nu hos oss — får det alltid räkna med att bli ofredat av den som föredrar att förekomma heller än att bli förekommen.

I det nuvarande läget, med krigsteknikens utveckling bort från de gamla vägarna, är det mer än någonsin en angelägenhet av livsviktig innebörd att ett bestämt val träffas mellan ett militärsystem som icke fyller sin försvarsuppgift och icke kan fylla den, hur än organisationen lägges i enskildheterna, och det andra system, som i detta fall står till buds, nämligen avväpningsens.

Interpellation
(Forts.)

Ett val för avvapningen är icke lätt att träffa, men det blir förr eller senare nödvändigt, för det enskilda landet icke mindre än för Europa och världen. Utan att man i det enskilda landet är beredd att erkänna, att även alternativet avvapning har skäl för sig — hittills har man i vårt land avböjt att diskutera avvapningen — lär det vara fåfängt att vänta något av Europa och världen. Men skulle något land ha modet att se den av major Bratt predikade sanningen sådan den är och träda ut ur rustningstävlan, skulle därmed ett föredöme ges till vägledning för de andra. Sätter sig åter vart och ett land för sig att vänta på en annan eller de andra, kommer ingen ur häxdansen, utan alla gå mot katastrofen.

Det skulle, enligt min mening, vara till vårt lands heder om man här från statsmakternas sida toge ett steg som markerade, att vi för vår del äro beredda att offra den vidskepliga vördnaden för de militära maktmedlen som fredsgaranti. Jag tror icke att man för närvarande vill detta, men däremot synes det icke böra råda större meningsskiljaktighet därom, att en omprövning av vår försvarsfråga utan dröjsmål är påkallad. Om man därvid skulle visa sig äga modet att företaga denna prövning för första gången utifrån satsen: vartill kan försvarsväsendet nytta? och låta prövningen ske fördomsfritt, skulle måhända någon vinning nås även för den pacifistiska uppfattningen. I varje fall är detta, efter vad som förekommit under debatten kring major Bratts inlägg, fredsvännernas förhoppning.

Sedan förestående skrivits meddelas genom pressen, att statsrådet och chefen för försvarsdepartementet tillkallat särskilda sakkunniga för utredning av frågan om landets luftförsvar. Direktiven för utredningen giva vid handen, att det är fråga om ett utbyggande av vårt militärväsen, varvid även civilbefolkningen förutsättes medverka. Herr statsrådet har för sin del uppenbarligen icke låtit sig avskräckas av major Bratts varningar. Talande nog har major Bratt heller icke ansetts värdig att ifrågakomma vid valet av sakkunniga.

Det är emellertid ett utredningsinitiativ av helt annan innebörd, som för närvarande synes påkallat. För att utröna om regeringen är beredd att taga ett sådant tillåter jag mig anhålla om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framställa följande frågor:

1) Kan det förväntas att en utredning skyndsamt igångsättes för omprövning av de nuvarande militära försvarsanstalternas ändamålsenlighet i belysning av flygteknikens och de kemiska förstörelsemedlens utveckling?

2) Om en dylik utredning kommer till stånd genom Eder försorg, är Ni beredd att vid uppdragande av riktlinjerna för densamma låta frågan om den totala avvapningen i vårt land utgöra ett alternativ att prövas jämsides med det militärorganisatoriska problemet?

Ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet nr 86, i anledning av väckt motion om införande av kyrkofullmäktigeinstitutionen; samt

från statsutskottet:

nr 6 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1928—1929 under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet, ävensom vissa beträffande samma huvudtitel väckta motioner;

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för sergeanten vid intendenturkåren C. A. Svedberg från viss ersättningsskyldighet;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till Karlskrona stad för övertagande av viss gatubelysning i Karlskrona m. m.; och

nr 85, i anledning av väckt motion angående beredande åt två kaptener å övergångsstat av vissa förmåner i löne- och pensionshänseende.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 54, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om fortsatt bevarande i svensk ägo av vissa stenkolsfyndigheter å Spetsbergen; och

sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av väckt motion om anslag till en personlig professur för docenten Einar Naumann.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Olsson</i> i Blädinge	under	3	dagar	fr. o. m.	den	27	mars,
» <i>Anderson</i> i Råstock	»	3	»	»	»	24	»
» <i>Schill</i>	»	2	»	»	»	24	» och
» <i>Andersson</i> i Prästbol	»	10	»	»	»	26	» .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.46 e. m.

In fidem
Per Cronvall.